YÖN

HAFTALIK GAZETE

KADİRLİ AĞALARI

CHP. NEREYE GİDİYOR ?

BÜLENT ECEVİT: CHPYE YÖN

Yıl : 1 - Sayı : 16 4 NİSAN 1962 100 Kuruş

OKUYUCU'DAN YÖN'E

AÇ DOĞU VE POLEMİK

Doğu, Doğu.. Şu Doğu'ya; dertlerine, unutulmuşluğuna kimse bir çare bulamadı gitti. Bir Doğu fobisi, Doğu'yu olduğundan fazla görme korkusu, karamsar düşünceler içinde kara, kara sonuçlar çıkarma çabası var. Hani şu Atsız var ya? Onun, oğlu Yağmur'a —yazık ki kurakta yetiştiriyor— yaptığı vasiyetnamede iç düşmanlardan sayıyor Doğu'yu. Onun dili ile Kürtleri. Eh Atsız Sevr Andlaşmasına katılan bir Avrupalı gibi Türkiyemizi kuşa çeviriyor. Atsız'ı boşuna örnek almadım. Bizde bu tip düşünceler; geçmişte yapılan bir iki olaya —Şeyh Sait İsyanı, Dersim Harekâtı— dayanılarak daima ters yoruma yer veriyor. Sanki Doğu tetikte, fırsat bulunca hemen harekete geçecekmiş gibi. Beyler, beyler!. Olur olmaz bu ayırımları yapmak kötülük getirir bize. Oysa Doğu'nun açlıktan kıpırdayacak hali olmadığı gibi, böyle bir serüvene atılmaya niyeti yok sanırım. Geçmiş devirlerin hâtalarını tekrarlamak bir fayda vermez. Doğu'ya ışık, eğitim, ekonomik kalkınma gerek. İlkin kafaların içine ışık sokmalı ki, ilkin Doğu insanı insan gibi yaşamasını, dünya nimetlerinden tatmasını bilmeli ki Doğu, Doğu olsun. Çeşitli acaip propagandalar kendiliğinden yok olsun. Lâf devri geçti artık. Eğer Doğu'luyu hakikaten kaynaştırmak. en az Batı bölgemiz ayarına çıkarmak istiyorsak başka çıkar yolumuz yoktur. Sağ olsun Millî Emniyetimiz Doğulu'dan suçlu imâl etme peşinde. Ayrılık gayrılık güdenleri takip millî ödev ama, elifi mertek görmek kadar ileri gitmekte zararlı bizce.

27 Mayıs ihtilâlinden sonra 55 ağa ve onların toprakları bir yılan hikâyesi oldu. Bilen bilmeyen her yazar rahat koltuklarında ve Doğu'nun gerçeklerini bilmeden güya bir ışık tutma çabasiyle sarıldılar kaleme. Biz 55 ağayı savunmak için yazıya oturmadık. Bizim asıl işkillendiğimiz nokta Türkiye'mizin kaderini bu 55 ağaya bağlayan safdillerin yanlış tutumlarıdır. Hadi diyelim bu 55 ağayı topraklarından edelim —ki peşinen tüm sömürücülere karşı olduğumu belirtmek isterim.— Asalım, keselim. Acaba sosyal adalet, o mutlu nen yerine getirilebilecek midir?. Kanaatimizce, asıl şartları değiştirmedikçe Doğu'da üç kişi de kalsa birini ağa seçerler kendilerine. Doğulu'nun; ilçedeki işlerini yürütecek bir ağaya, ona üfürükçülük yapacak bir şeyhe daima ihtiyacı olacaktır. Vaktaki Doğulu mağarasından gün ışığına çıka.

Turgut AKIN

YÖN OKUYUCULARINA ÇAĞRI

YÖN çeşitli çevrelerden gelen sabotajlarla karşı karşıya bulunmaktadır. YÖN, azimli okuyucu kütlesinin desteği ile, onu batırmak isteyenlerin emellerini boşa çıkarmayı ve güçlükleri yenmeyi bilecektir. Mücadeleyi kolaylaştırmak ve gazeteyi daha mükemmel bir hale getirmek için, YÖN okuyucularını abone olmaya ve tanıdıklarını abone yazılmaya teşvike çağırıyor.

YÖN'e abone olunuz ve tanıdıklarınızı YÖN'e abone ediniz.

YÖN, bu maksatla,

«UCUZ ABONE SERVİSİ»

kurmuştur. Yıllık abone 40, 6 aylık abone 20 liradır.

Abone için müracaat adresi:

P.K. 512 — İstanbul

Bir sanayici konuşuyor

24 Şubat tarihli yazınızı aldım. Bahsettiğim vicdan azabı hususunda benden açıklama istiyorsunuz. Her görüşüm değerli gazetenizin ilmî seviyesinde fikirler olarak kabul edilebiliyorsa memnuniyetle yayınlamanızı arzu ederim.

Evvelâ, derhal kabul edilmesi gereken husus Türk sanayiinin hakikaten «kapalı bir âlem» olduğudur. Sanayiimizin meseleleri, sosyal olmaktan çok uzaktadır. Hepsi, istisnasız, şahsi servet kaprisleri gayesine yönelmiştir. Bu hususta sanayiciyi yüzde yüz kabahatli bulmak doğru olmaz; haksızlıktır. Bu, analiz edilmesi gereken çok önemli bir keyfiyettir.

İkinci olarak benim vicdan azabım geliyor... Bu, benim kendime has, servet sahibi olmanın hakkına ne nisbette hakikaten sahip olduğuma karşılık bulamamamdan gelir. Hepsi makinada olan yüzde otuzu halen başka bir şahısa borçlu bulunduğum bir varlığın sahibiyim. İşe işçilikten başladım. Yavaş yavaş yüksek maaşlı sorumlulukları üzerime alarak bu günkü fabrikamın temelini attım. Zaman ile borçlanarak fabrikamı büyüttüm. Başka fabrikalar da açtım. Borçla... Şimdi çalışarak bu borcu ödüyoruz. Evet, ödüyoruz diyorum. Memur ve işçi arkadaşlar hep beraber çalışarak ödüyoruz. İşçi ücretini, memur maaşını ben de aylık ihtiyacımı alarak geçimimizi sağlarken, yapılan işlerde bunlardan artanla borcumu ödüyoruz. Bir gün borç bitecek, varlık benim olacak ve bundan sonra artan para bana kalacak. Vicdan azabımın birinci sebebi bu varlıkta bütün iş arkadaşlarımın bir hissesi olduğuna inanmamla beraber bu hisseyi nispet ve tarz bakımından sahiplerine veremememden doğar. Yani, ne nisbette ve nasıl?

Vicdan azabımın ikinci sebebi ise buna bulduğum çaredendir. Daha doğrusu tesellidendir. Borcum bittikten sonra ben iş arkadaşlarıma da bir nevi borçlanıyorum. Ama, aramızdan ayrılanlara bu borcu nasıl ödiyebileceğim? Bilmem anlatabiliyor muyum? Servet yahut varlık yapılmasının aleyhinde değilim. Yani komünizmin en kötü tarafı ve hiç bir zaman kabul edilemiyecek kötü tarafı olan «teşebbüs hürriyetinin» gasbının bir numaralı düşmanıyım. Ama, yukarıdan beri anlattığım oldukça temiz olan varlıkların da sahiplerine bir takım borçlar yüklediğini kabul ediyorum. Üzüntü ve vicdan azabından kurtulmanın bir yolu acaba var mıdır? Elbetteki vardır. Bu da sosyal adalet nizamıdır. Benim kanılarımca teşebbüs hürriyetini sınırlandırmıyan herhangi bir sosyal adalet sistemi bu gibi ızdırapları önleyebilir. Bu tabiî, mütehassıs bilginlerimizin ve iyi niyetli politikacılarımızın memleketimize getireceği bir sistemdir.

Sanayiimizin, hattâ benimki gibi bir nevi «ağalıktan» kurtarılması ancak sosyal kanunlarla mümkün olabilir. İktisadî demiyeceğim fakat malî tedbirler, ürkütücü ve hibeye saptırıcı yollardır. Milletçe mesut. canlı ve insan gibi yaşamak için komünizmden şiddetle kaçmak fakat, bu kaçışı servetin şımarık ve kendini bilmez, mağrur ve mütehakkim sahibi yapan sahaya veya anlayışa da girmesine engel olmak ve müsaade etmemek şarttır. Komünizm insanları sürü yapar. Biz buna lâyık bir topluluk değiliz. Bu günkü servet anlayışımız da artık sosyalleşmelidir.

Osman Asaf KERMEN

Basından

Avrupanın en ciddî gazetelerinden olan Neue Zürcher Zeitung'da YÖN ile ilgili şu yazı yayınlanmıştır:

27 Mayıs ihtilâlinden sonra sağlanan basın hürriyeti ile sosyal meseleler ve hattâ sosyal huzursuzluklar Türkiyede konuşulmaya başladı.

İhtilâlden önce solcu olarak sadece İstanbula inhisar eden Sosyalist partisi mevcuttu. bugün sosyalist temelleri kabul eden ikinci parti kurulmak üzeredir.

Çalışanlar Partisi adı ile ortaya çıkacak yeni teşekkül, sadece asıl endüstri işçilerini değil, adının da belirttiği gibi, bütün çalışanları hattâ —kurucularının açıklamalarına göre— tam bir kütle partisi olarak küçük çiftçileri de toplamak niyetindedir.

Parti programını hazırlayan redaksiyon komitesinin teşekkül tarzına bakılırsa, bu partinin, geçen Aralıktan buyana intişar eden YÖN dergisinin prensiplerini kabul edeceği hemen hemen kesin gibidir. Baskısı daha şimdiden dikkati çeken bu dergi baştan beri, yurtta geniş bir yenilik hareketini uyandırmak hedefiyle ortaya çıkmıştır. YÖN, takip edilen prensipleri toplayan bir bildiri ile kamu oyunun karşısına çıkmış. Gayret ve başarı ile aralarında çok tanınmış ve kısmen solcu olmayan imzalar toplamıştır.

Bildiri her şeyden önce açık bir «Plânlı Ekonomi» ve devletçilik havası taşımaktadır. Ana hedef istihsalin çabuk olarak arttırılmasıdır; bu yurdun bütün problemlerini çözecektir, fakat zaman kaybetmeden ve sosyal zararlara sebep olmadan ancak geniş çevreli bir plânla gerçekleştirilebilecektir. Endüstri hemen hemen tamamen devlete ait olmalı, özel teşebbüs sadece sınırları tesbit edilmiş bir alanda ve devletin sıkı denetimi altında çalışmalıdır. İlgi çekici taraf, Atatürk'ün gerçekleştirdiği Batılılaşmanın kabul edilmesi, fakat ayni zamanda batı Avrupanın yolunun yavaş, masraflı ve ağır fedakârlık isteyen bir yol olarak tenkit edilmesidir.

Bazı yazılarda Avrupa Sosyalizmi bile romantik ve sadece nimetlerin paylaşılması problemini ön plâna getirdiği için iktisaden gelişmemiş ülkeler için tatbiki imkânsız olarak tenkit edilmektedir.

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

YÖN

İmtiyaz sahibi ve mesul müdür: DOĞAN AVCIOĞLU

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu

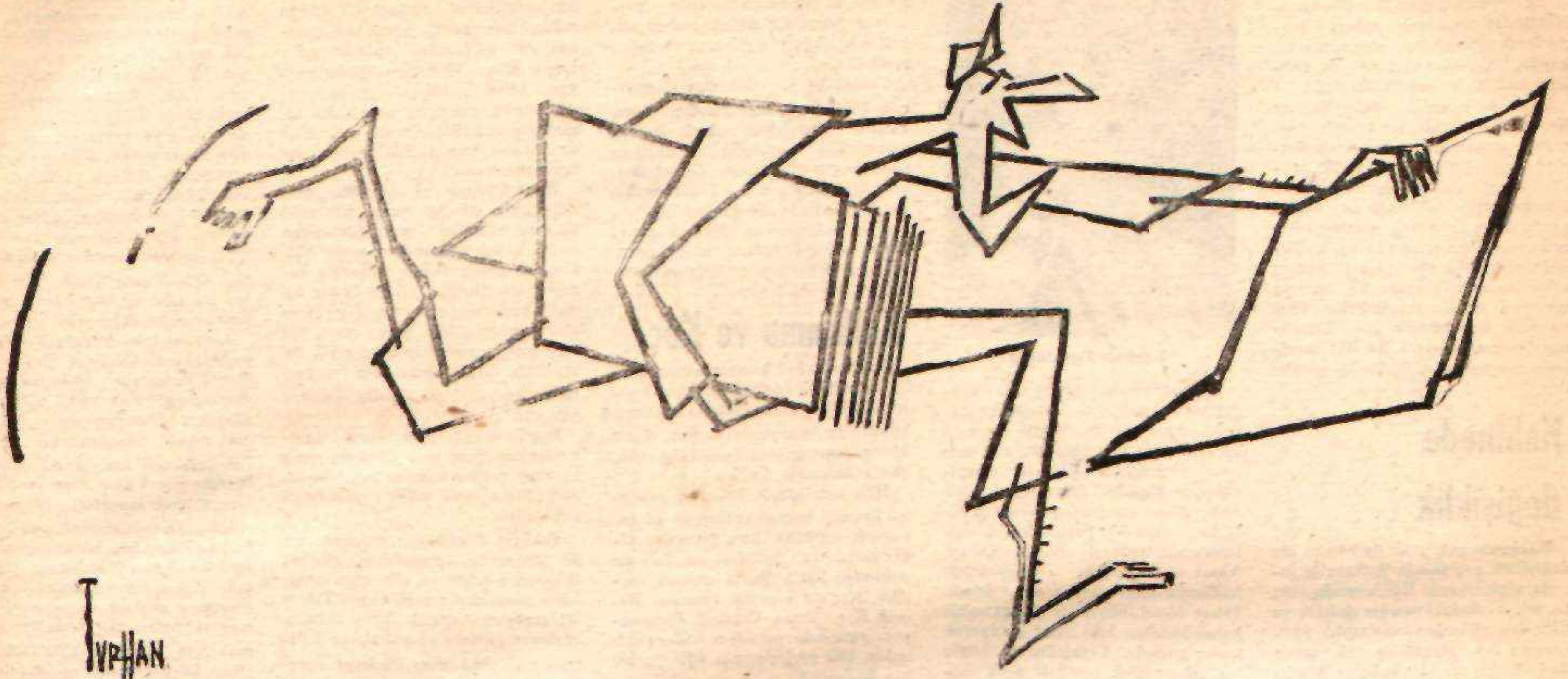
(BASIN AHLAK YASASINA UYMAYI TAAHHÜT ETMİŞTİR)

İDAREHANE: BAKANLIKLAR — ANKARA. ATATÜRK BULVARI 137/8

Telefon: 12 72 88 ★ İstanbul Bürosu: Mollafenari sokağı 32 Cagaloglu. Posta kutusu: 512 — İstanbul, Telefon 223315 ★ Dizilip basıldığı yer: VATAN Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. — İSTANBUL

ABONE: Yıllığı (52 sayı) 50 T.L. altı aylığı (26 sayı) 25 T.L., üç aylık (13 sayı) 12:50 T.L.'dır. Öğretmen ve öğrencilere indirimli abone tarifesi: Yıllık 40 T.L., altı aylık 20 T.L., Üç aylık 10 T.L.'dır. Yurt dışı abonelerinde posta ücreti tutarında ilâve yapılır.

İLÂN: Beher sütunda santimetresi 25 T.L. dır. 1, 3, 4, 5 ve orta sayfalara ilân kabul edilmez. Renkli ilânlar özel târifeye ve pazarlığa tâbidir. Devamlı çıkacak ilânlar için özel anlaşmalar yapılır. İlânlardan dolayı hiç bir mes'uliyet kabul olunmaz.

— YAZAMIYOOOOR!..

BAKIŞ

Demokrasi düşmanları

Faşizm nasıl gelir?

Son günlerde büyük sermayenin ve toprak ağalarının demokrasi anlayışını görmek fırsatını bulduk. *Kadirli olayları*, bugünkü işleyişiyle seçimin, ağalar saltanatını nasıl kuvvetlendirdiğini gözler önüne serdi. Gazetelerde, bakanların en önemli beyanlarından çok daha geniş yer alan Vehbi Koç'un konuşması ise, büyük sermayenin demokrasi görüşünü ortaya koydu.

Koç'un veya büyük sermayenin demokrasi anlayışı, demokrasi düşmanlığına çok yaklaşmaktadır.

Büyük iş adamının hareket noktası, sermayenin emniyetidir. «Yerli ve yabancı sermaye çok korkaktır. Mutlak siyasi emniyet ve istikrar ister.»

Bu nasıl sağlanır? Koç, *bunun formülünü* vermektedir:

1. Dört parti aralarında bir anlaşma akdetmeli, politika çekişmeleri durdurulmalıdır.

2. Basın, iktidara gelen hükûmetlere, «hiç olmazsa dört sene rahat çalışmak fırsatını» vermeli, tenkitlerden kaçınmalıdır.

3. *Bir çok ana meselelerin, bu arada* sosyal dâvaların esasları tesbit edilmeli, bütün partiler buna sadık kalmalıdır.

4. T.B.M.M., «hiç olmazsa dört senelik bir devre için» çok önemli olmayan meselelerle hükûmeti meşgul etmemeli, onu rahat bırakmalıdır.

5. Kardeşlik havasının ve huzurun tesisi için bütün tedbirler alınmalıdır.

Koç'un siyasî hayat hakkındaki tavsiyeleri bundan ibarettir. Büyük sermayedar, *partilerin, basının* ve *T.B.M.M. nin gönüllü* olarak siyasî mücadeleye son vermesini, «huzur bozucu» faaliyetlerin ve yayınların önlenmesini ve partilerin belli görüşlerde birleşmesini istemektedir.

Peki ama, bu birleşmenin ölçüsü ne olacaktır? Büyük sermayedar, ölçüyü açıkça ortaya koymaktadır. Ölçü, sermayedir: «Çok korkak» diye vasıflandırılan yerli ve yabancı özel sermayenin emniyeti gerçekleştirilmelidir. Özel sermaye korunmalı ve teşvik edilmelidir. Bu maksatla, özel teşebbüse dayanan bir kalkınma sistemine gidilmeli, halen çok az vergi ödese de müteşebbislerin vergileri indirilmeli, onlara devlet eliyle bol kredi ve bol sermaye sağlanmalıdır.

Koç, işçi ücretlerinin maliyet açısından Batı memleketlerine nazaran yüksek olduğunu dikkatle belirtmekte, fakat sosyal adalet ve bünye reformları konusunda bir şey söylememektedir..

Sosyal dâvalar partilerüstü olacağına ve huzuru gerçekleştirmek için her türlü tedbir alınacağına göre, sermaye bakımından bunun mânası, grevlerin ve ücret arttırma *taleplerinin önlenmesi, sermayenin* rahatı ve huzurunu kaçıran fikirlerin susturulması olsa gerektir.

Bir an için, bu fikirlerin gönüllü olarak değil de, zor kuvvetiyle veya bir kanunla gerçekleştirildiğini farzedelim. Faşizm denilen belâ bundan başka bir şey değildir. Batıda faşizm, kendini emniyette hissetmiyen büyük sermayenin otoriter bir idareye sığınması, kütlelerin sosyal alandaki taleplerinin gerekirse kan dökerek susturulması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Görünüşe göre, bizim büyük sermaye de, sosyal gruplar arasındaki tartışmalara *son vermek suretiyle, «hiç değilse dört yıl için»* bir cins gönüllü faşizm istemektedir. Bu istek gönüllü olarak sağlanamayınca — ki demokrasiden tamamiyle vazgeçmedikçe sağlanamaz — ne olacaktır? Bu durumda, parti çekişmelerini ve fikir tartışmalarını lüzumsuz ve tehlikeli sayan görüş, sermayenin istediği huzurun zorla gerçekleştirilmesine rıza göstermiyecek midir? Sosyal uyanışı önlemek maksadıyla, böyle bir rejimi arzulamıyacak mıdır?..

Büyük sermayenin Güney Amerikada demokrasiye karşı koyduğu ve onların menfaatini savunan askerî diktatörlükleri tercih ettiği, Asyada da çürümüş otoriter idarelerle işbirliği yaptığı hatırlanmalıdır.

Bizde de büyük sermaye, 27 Mayıstan sonra ortaya çıkan sosyal uyanıştan ürkmeye başlamıştır. Sermaye, çeşitli muha*fazakâr unsurlarla birleşerek ve kuvvete* dayanarak, sosyal gidişi durdurmaya çalışabilir. Demokrasiye bağlı olanların bu tehlikeye karşı uyanık olması lâzımdır.

Bununla beraber, bugünkü düzenin büyük sermayeyi koruduğu unutulmamalıdır. Emekçilerin adaletsiz bulduğu bu düzen, sermayenin nüfuz ve kudretini göstermesine elverişlidir. Meselâ bir Vehbi Koç, bakanlardan çok daha kudretli ve nüfuzludur. Bu sebeple, büyük sermayenin, bugünkü haliyle demokrasiden şikâyetçi olması için, ciddi bir sebep yoktur. Endişeyi, gelecek korkusu, yani demokrasinin gerçekten işlemeye başlamasından duyulan korku doğurmaktadır.

Ağaların demokrasisi

Şehre göç etmiş büyük sermaye *gibi, toprak ağalarının* da belli bir demokrasi anlayışı vardır. Orta sayfadaki ağalar yazısında belirtildiği üzere, ağalar çok partili hayata kolayca uymuşlardır. Bu adamlar, «dâvalarının», bir taraftan gitgide eşkiya yerine avene ve bunun özel bir şekli olan seçmen beslemek, diğer taraftan partileri ele geçirerek, aile fertlerine Vilâyet Daimi Encümen Üyelikleri ve milletvekillikleri sağlamak suretiyle yürütmeye başlamışlardır. T.B.M.M. de çok sayıda ağa temsilcisinin bulunması bir tesadüf değildir. Zavallı seçmen bir çok *halde hangi partiye oy verirse versin*, şikâyetçi olduğu ağaları seçmek zorunda kalmaktadır. Parti listelerinde baştaki yerleri işgal eden ağalar, halk ve iktidar arasında bir örümcek ağı kurmuştur.

Güney Amerika örneği ortadadır: Geniş köylü kütlelerine bir eşya gibi sahip olan büyük toprak sahipleri, hükûmete hâkimdir. Bu hâkimiyeti kolayca sağladığı için toprak aristokrasisi, parlmanter sistemi benimsemekte mahzur görmemiştir. Nitekim bu *memleketlerde parlmanter sistem, kütlele*rin ezilmesi pahasına mutlu azınlığın hürriyetlerini ve toprak aristokrasisinin men*faatlerini* korumuştur. Bugün Arjantinde, işçi kütlelerinin Peron gibi bir diktatörün peşinden sürüklenmesinin temel sebebi, parlmanter sistemin o memleketlerde kazandığı bu gerici hüviyettir.

Bizde *de parlmanter sistem, geniş ölçüde* ağaların yararına işlemektedir. «Türk demokrasisi, ağalar saltanatının Avrupai adıdır» diyen Çetin Altan'ın fazla mübalağa ettiği söylenemez. Bu sebeple ağalar, büyük sermayeden daha da miyop görüşlü oldukları için, bizim demokrasiden şimdilik memnundur. Fakat bu durum uzun müddet devam edemez. Türkiyede ağalar saltanatının sürüp gitmesi kolay değildir. Memleketimizde başlıyan sosyal uyanış, ağalar saltanatına ergeç son verecektir. *Onları* sosyal bir kuvvet olarak tasfiye eden ciddi bir toprak reformu, eninde sonunda gerçekleştirilecektir. O zaman, sahte demokrasiden çok memnun görünen ağaların, gerçek demokrasiye karşı olacakları kolayca tahmin edilebilir.

Kısaca, bugünkü sistemden faydalananlar, aslında demokrasiyi istemiyenlerdir. Demokrasi işlemediği müddetçe, bu adamlar şekli bir demokrasiye taraftardır.

Herşeyden önce halk idaresi demek olan demokrasi, emekçi kütleye teşkilâtlanma ve her türlü istismarla mücadele imkânını getirdiği takdirde, demokrasi olacaktır. O zaman da, bu günün sahte demok*ratlarını her halde demokrasi safında gö*remiyeceğiz!

Halk ilericidir

Burada bir noktayı iyice belirtmek lâzımdır: Bir kısım aydınlar, demokrasinin kötü işlemesinden halkı sorumlu tutmaktadır. Bu çevreler «Halk cahil, halk geri. Yarısından çoğu okuma yazma bilmiyen insanlarla demokrasi olmaz» demektedir.

Biz bu düşüncelerin doğruluğuna inanmıyoruz. Kadirli olayları, küçük bir örnek olmakla beraber, bu görüşün yanlışlığını ortaya koymuştur: Mutavassıt ağalar tesirsiz hale getirilince, halk ile hükûmet arasında bir kaynaşma olmuş, halk genç kaymakamın liderliğinde ilerici hamlelere seve seve katılmıştır. Köylü, taşını toprağını kendi taşıyarak ve gönülden çalışarak okul yapmış. *Kadirlide okulsuz köy bırakmamıştır.* Köy yolu yapımına, halkın gönüllü olarak katılmasına karşı duran köylü değil, bugünkü geriliğin muhafazasında çıkarı olan mutavassıtlardır.

Bugün halkın gerçek isteği *nedir?* Halk, iş istiyor, ekmek istiyor, toprak istiyor, biraz daha iyi yaşamak istiyor. Tek kelimeyle halk, ileriye gitmek istiyor. İleriye gitmek isteyen halk, gerici olamaz. Gericiler, halk ile iktidar arasına girerek, onu uyutmaya uğraşan mutavassıtlardır. Kayseri affı, taassup v.s. gibi meseleleri icad eden ve bu sun'î meseleleri *dertlerine devâ gibi* göstermeye çalışarak halkı oyalıyanlar onlardır. Halk ve iktidar arasındaki bu mutavassıtları kaldırınız, demokrasi işliyecektir.

Bu nasıl olacak? Anayasanın tanıdığı haklardan faydalanarak teşkilâtlanmakla ve halk efkârını aydınlatmakla. Sermaye ve ağaların kudreti, oyunlarını kapalı bir rejim içinde, gizlilikle yürütebilmelerinden gelmektedir. Bu oyunları açığa vurunuz, durumu halk efkârına duyurunuz, onlar kudretlerinin büyük bir kısmını kaybedeceklerdir. *Meselâ Kadirli olaylarının* halk efkârına duyurulması, mesele ne kadar küçümsenirse küçümsensin, ağalar için önemli bir darbe olmuştur. Kadirli olaylarının en büyük kayıplısı ağalardır. Zaten bu adam*ların bu günkü korkuları, oyunlarının gün* ışığına çıkarılması endişesinden ileri gelmektedir. Fikir hürriyetini boğmak ve sosyal uyanışı önlemek istemeleri bu yüzdendir. Menfaat oyunları açığa vurulunca kudretlerini kaybedeceklerini çok iyi biliyorlar.

Devrin kudretlileriyle mücadele, elbette kolay değildir. Fakat bir kaç toprak ağasının ve sermayedarın entrikaları, demokrasiye olan *gidişi durdurmaya yetmez.*

Doğan Avcıoğlu

Norstad'ın gelişi

Nato Başkumandanı, hükûmetin *daveti üzerine Türkiye'ye bir yıldırım* ziyaret yaptı. Ziyaret, memleketimize yapılacak askeri yardımların arttırılması, ordunun yeni baştan teşkilâtlandırılması ve nükleer silâhlarla techizi ile ilgili.

Türk Hükûmeti, Nato Yardım Heyeti *ile yaptığı temaslarda* savunma masraflarının bütçemiz üzerinde çok ağır bir yük teşkil ettiğini, bunun yatırım kaynaklarımızı kuruttuğunu belirtmiş ve askeri yardımların artmasını istemişti. Bütçe konuşmaları sırasında da, birliklerin muharebe gücünü azaltmadan, asker sayısını azaltma ve böylece savunma giderlerini indirme fikri üzerinde *durulmuştu. Nato* Başkumandanının ziyareti, bu iki meseleyle çok yakından ilgili olsa gerektir.

Kabinede değişiklik

Kabinede pek yakında büyük bir değişiklik yapılacağı Ankara'da ısrarla söyleniyor. Koalisyonun iki kanadı arasındaki son gerginliğin ve CHP'den yükselen partizanlık iddialarının bu gerginliğe yol açtığı ileri sürülüyor. AP'nin İdare Meclisi üyelikleri için kontenjan istemesi, AP. Bakanlarının partizan tayinleri ve hele *Genel* Başkan Gümüşpalanın, Bayındırlık Bakanlığının köy yollarıyla ilgili yönetmeliğini âlenen tenkit etmesi, Başbakanı ve koalisyonun CHP. kanadını kızdırmış bulunuyor.

Söylendiğine göre, İnönü, Koalisyonu bozmaya ve CHP. dışındaki üç partinin mutedillerine dayanan bir hükûmet kurmaya kadar gidebilecek.

İnönü'nün halefi

Başbakanın CHP. meclisinde *«kendinize bir baş bulun»* demesi, İnönü'nün yerini kimin alacağı meselesini ön plâna geçirdi.

İsmail Rüştü Aksal

İnönü'nün resmi halefi şimdiye *kadar Genel Sekreter İsmail* Rüştü Aksal olmuştur. Parti Genel Başkanının Kurultayda «ya ben, ya o» diyerek Kasım Gülek'e karşı sert bir şekilde vaziyet almasının sebebi, Veliaht Aksalın durumunu kuvvetlendirme endişesidir. CHP. seçimlerde çoğunluğu sağlasaydı, Aksal, Başbakan olarak CHP'nin lideri haline gelecekti. Hükûmette vazife *almanın, liderlik şansını artıracağı* düşünülmektedir.

Bu maksatla Başbakan İnönü, Aksalı hükûmete girmeye zorlamıştır. En son olarak onu, Dışişleri Bakanlığına getirmek istemiştir. Fakat Aksal, bu teklifleri kesin şekilde *reddetmiştir. CHP. Genel Sekreteri*, yıllardan beri, köşesine dönmekten başka bir ihtirası olmadığını ısrarla söylemektedir.

*Bu ısrarlı çekimserliğin, İnönü*yü fikir değiştirmeye zorlıyacağı sanılıyor. Bu takdirde lider olarak *Feyzioğlu* görünüyor. Feyzioğlu Kabinede hâlen ikinci bir Başbakan olarak çalışmakta. Prestijini ve otoritesini arttırmak için Feyzioğlu *her fırsattan faydalanıyor ve yıp*ranmaktan dikkatle kaçınıyor. Bu durum, Feyzioğlu'nu İnönü'nün veliahdı haline getirebilir.

Turhan Feyzioğlu

Feyzioğlu'nun, İnönü'nün vazgeçilmez yardımcısı olarak gözükmesi, Aksal — Feyzioğlu arasında bir anlaşmazlığın başgösterdiği tarzında söylentilere yol açtı. Feyzioğlunun, Dışişleri Bakanlığına tayininin Aksal tarafından önlendiği bile ileri *sürüldü*. Parti Meclisi toplantısında İbrahim Saffet Omay, Aksal — Feyzioğlu anlaşmazlığı hakkında bilgi verilmesini istedi. Fakat Aksal, böyle bir anlaşmazlığı kendi kendine bile itiraf etmiyecek kadar gururlu, Feyzioğlu ise, böyle bir anlaşmazlığı sezdirmiyecek kadar zeki.

Partiler Kanunu

Partileri kanun *yoluyla* ıslah etmek için, Anayasaya uygun olarak, bir tasarı hazırlanıyor. Anayasa Komisyonu üyesi *Coşkun* Kırca, tasarı üzerindeki ilk hazırlıkları bitirmiş bulunuyor. Buna göre parti merkezlerine yüzde 25 kontenjan tanınacak ve Ocak — Bucak teşkilâtının yeniden kurulması yoluna gidilmiyecek. Halbuki Başbakan İnönü, M.B.K. tarafından *Ocak* — Bucak teşkilâtı kaldırılınca, bunun hatalı bir karar olduğunu, köylü vatandaşları Demokrasiden soğutacağını söylemişti. Şimdi fikirler değişmiş bulunuyor. Bilhassa merkez kontenjanı bahsinde...

Bölükbaşı

CKMP'nin kuvvetli adamı Bölükbaşı, yeni bir kuvvet gösterisi yaparak, *Genel Başkanlıktan ikinci* defa istifa etti. Genel Başkan bu şekilde Parti Genel Kongresinin bir an önce toplanmasını sağlamak ve kongreye taleplerini kabul ettirecek kuvvette girmek istiyor.

Bölükbaşının görünüşe göre başlıca *talebi, Tahtakılıç* ve Saadet Evrenin tasfiyesi.

Geçen hafta yapılan grup toplantısında Ardıçoğlu, meselenin bu kadar *büyümesinde Tahtakılıç ve Ev*renin rolü olduğunu söylemiş ve onlara çatmıştır. Bölükbaşı ise, liderliğini unutarak, grup kürsüsünde Saadet Evren dedikodusu yapmıştır. Bölükbaşının sözleri, şöyle özetlenebilir:

*«Evren CKMP. içinde huzursuz*luk unsurudur. 1957 seçimlerindeki güçbirliği çalışmaları sırasında Evren, *CHP.* ile işbirliği yerine, Amerikan mandası olmayı tercih ederim demiştir. Evren, Kurucu Meclise üye olmasını tavsiye etmedi diye, Bölükbaşına düşman kesilmiştir.

Osman Bölükbaşı

Evren, kocasının 1961'de adaylığını sağlamak için, Bölükbaşına bir mektup göndermiştir.»

Bölükbaşı sözlerini şu cümleyle tamamladı: «Saadet hanımın babası da adaydı. Kocasını da aday yaptırmak istedi. CKMP'nin mebus şirketi olmadığını *söyliyerek* isteğini reddettik.»

Tahtakılıç ise, fırtınayı hissederek, Bölükbaşı konuşmadan önce, kızının hastalığını ileri sürerek toplantıdan ayrılmak akıllılığını göstermiştir. Tahtakılıç «Genel Baş*kanlıkta gözüm yok, Bölükbaşının* Demokrasiye inandığına ve ileri görüşüne inanıyorum» diyerek muhtemel tasfiyeyi önlemeye çalışıyor.

Lider Bölükbaşının, büyük meselesi işte bu iki tasfiye...

Kalkınma ve Koç

Koç'un radyo konuşmasının yankıları hâlâ *sürüp gidiyor. Birçok* gazete, Koç'un konuşmasının metnini, büyük bir itinayla yayınladı. Tabii ki bu, konuşmanın öneminden çok, ilân gelirleriyle ilgili.

Hele kriz içinde bulunan gazeteler ve parti organları Koç ile iyi geçinmek zorunda. Zira gazeteler gibi, partilerin gelirleri de Koç ile yakından ilgili. Seçim zamanı partiler, Koç'un kapısını çalarlar. Meselâ Koç, Vatan Cephesi *kampanyası* sırasında partiden istifa ettiği halde, 1961 seçimlerinde CHP'ye 100 *bin lira verdi.*

Vehbi Koç

1957 seçimlerinde de Koç'un DP'ye 500, CHP'ye 100 bin lira verdiği söylenir. *Diğer* partiler de kuvvetlerine göre, Koç'un yardımından herhalde az çok faydalanmaktadır.

Servetinin ufak bir kısmıyla ha*yır işlerine de girişen Koç'un mem*lekette prestiji büyüktür. Koç'un aleyhine gazetelerde şimdiye kadar *tek bir satır* çıkmamıştır. *CHP'den* Menderesin tazyiki üzerine istifa ettiği sırada bile devrin muhalefet gazeteleri, kudretli iş adamını kırabilecek en ufak bir cümle yazmaktan dikkatle kaçınmışlardır.

Koç, işte böyle büyük bir kuvvettir. *Âdeta devlet içinde* devlettir. Koç'un önemli tayinlerle de ilgilenmeye başladığı söylenir. Meselâ 27 Mayıstan sonra kızağa çekilen diplomat Hasan Işık'ın tayininde Koç'un rol oynadığı Ankarada ısrarla ileri sürülmektedir.

Büyük iş adamının kalkınma gö*rüşlerine gelince*, bu «devlet versin, özel teşebbüs yapsın» şeklinde özetlenebilir.

Bugün sorumlu Maliye Bakanı, özel teşebbüsün yeteri kadar vergi ödemediğinden şikâyetçi olduğu halde, Koç, çeşitli vergi muafiyetleri ve *indirimler istemektedir.* Koç'a göre, «Anonim Şirketlerin vergi yükü azaltılmalı, mükelleflerin ödediği vergi ile oranlı bir asgari geçim haddi olmalı, yatırımlar ve ihracat için çeşitli muafiyetler tanınmalıdır.»

Bu tekliflerin *en acayibi*, mükelleflerin ödediği vergi miktarını dikkate almıyan asgari bir geçim *haddi kabul edilmesinin tenkididir.* Koç bu geçim haddi kalmakla beraber, vergilerden yüzde 10 bir indirim yapılmasını istiyor. Fakat meselâ 1 milyon lira vergi veren bir milyonerin, yüzde 10 noksanıyla 900 bin lira vergi ödemesinin, asgari geçim *indirimi ile ilgisini* bulmak çok güç.

Büyük sermayedar, vergi indirimlerinin yanı sıra, devletin geniş krediler sağlamasını ve fertlerin tasarruflarını özel sektöre yöneltmesini istiyor.

Teklifin dayandığı gerekçe ise şu: «Sermaye, yatırıldığı günden itibaren o şahsa ait olmaktan çıkar, âdeta memleketin malı olur.» Yalnız bu gerekçeyi, düşük ücret aldığını söyleyen işçilere ve pahalı ve kalitesiz mal aldıklarını söyleyen müşterilere anlatmak çok güç. *Devlet* ise «memleketin malı»ndan vergi alamamaktan şikâyetçi...

Meclise devamsızlık

Baydur hakkındaki tahkikat ö*nergesinin ancak üçüncü oturumda* seçilebilmesi, Meclis Başkanlığını, devamsızlar için tedbirler almaya *zorladı. Devamsızlardan* para cezası kesilecek.

Yeni yayınlamaya başlıyan «yakın *Tarihimiz*» adlı dergide, Meclise devamsızlıkla ilgili bir yazı var. Osmanlı Mebusan Meclisinin 3 Kasım 1910 tarihli toplantısında Halep Me*busu Nafi Paşa şöyle diyordu: «Ge*çen içtima devresinde de bizi işgâl eden meselelerden birisi gene bu devam ve ademi devam meseleleriy*di. Bu hafta bir çok gürültüler ol*du. Kıstelyevm (gündelik kesme) icrasına kalkıştık hiçbiri kâr etmedi. Bu işe mutlaka bir çare bulma*lıyız. Fakat her şeyden evvel* bu halimizi gazetelere aksettirmemeliyiz. Bazı arkadaşlar, aksine gelmiyenleri isimleriyle teşhir edelim, diyorlar. Hayır bu halimizi âleme ilân ile teşhir etmekten sakınalım» diyordu.

AP ve YTP

AP. ve YTP. müfritleri parti içinde kalmak veya ayrılarak yeni bir parti kurmak şıkları arasında boca*lıyorlar.* Vatan sathında büyük bir teşkilât kurmanın güçlüklerini çok iyi bilen müfritler, Genel Kongrede parti idaresini ele geçirmek ümidi ortadan kalkmadığı müddetçe partiden ayrılmaya pek hevesli görünmüyorlar.

YTP. Genel Kongresi, Temmuz ortasında yapılacak. Siyasi hayatımızın çıkmaz içinde bulunduğunu çok iyi gören ve mizaç itibariyle politika cambazlıklarından hoşlanmıyan *Ekrem Alican, şu* veya bu şekilde meselenin çözülmesini gönül rahatlığıyla bekliyor. Bir koltuğa çok sayıda karpuz sığdırmaya çalışan AP. liderlerinin durumu ise farklı. AP. liderleri teşkilâta ve seçmenlere karşı CHP'nin aleyhinde, İnönü'ye karşı lehinde *gözük*mek zorunda. Bu durum büyük bir cambazlığa ihtiyaç gösteriyor. Me*selâ Gümüşpala*, popülaritesini arttırmak için «angarya sistemini ihya etti» diye hükûmete en ağır şekilde çatmak zorunda kalıyor. İhti*mal, Gümüşpala Koalisyona indiri*len bu ağır darbeyi, bir müddet sonra tamire çalışacak.

*Liderler için en önemli mesele*yi, partinin çözülmesini önlemek ve Genel Kongrede lehlerine bir çoğunluk sağlamak teşkil ediyor. Koalisyonu baltalıyan davranışların temel sebebi bu. Kongrede çoğunluk sağlamak için ise AP. liderleri, *ihraçları geri almak ve yeni ihraç*lara gitmek kararları arasında bocalıyor. Davranışlarını, tezada düşmeye aldırmadan, havaya göre ayarlıyorlar. *Fakat liderlerin*, teşkilâttaki nüfuzlarını arttırmak için bazı ihraçlara gitmesi en kuvvetli ihtimal müfritler *ise teşkilâtı kazan*mak için, İnönü ve CHP. düşmanlığını körükleyerek çalışıyorlar.

Kongrede, parti idaresini ele ge*çirmek ümidini kaybettikleri* takdirde müfritler bir hayli zamandır sözü edilen «Muhafazakâr Parti»yi kuracaklar. *Muhafazakâr* Partinin en kuvvetli Başkan adayı eski D.S.İ. Umum Müdürü Süleyman Demirel, manevi lider ise Ali Fuat Başgil. Türkeş'in liderliği, «parti dışı faktörler»in hesaba katılmasını gerektirdiği için, siyasi havanın gelişmesine bağlı.

Bütün bu hesap kitabın, fikirle, programla ve memleket meseleleriyle tabii ki en ufak *ilgisi yok.*

Kapıdan çevrilen İşçiler

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Ege Bölgesinde çalıştırdığı işçilerden bir temsilci grubu, geçen hafta, Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt'ün kapısından geri çevrildi.

Emin Paksüt

Oysa, işçiler Ankara'ya büy[...] ümitlerle gelmişlerdi. İstekleri [...] *derece haklıydı* ki Bakandan [...]kın ilgi göreceklerinden emin[...] Bir kere, temsilciler Ege Bölgesinde, D.S.İ. işçilerinin yevmi[...] *leri ile, aynı bakanlığa bağlı*, [...] yönetmelikle idare edilen ve a[...] yukarı aynı işleri yapan Dev[...] Karayolları işçileri arasında m[...] zam *farklar bulmaktaydılar*. S[...]ra, yolluklar konusunda da [...] haksızlıklar olmaktaydı. Mühendisler ve ustalar yolluk al[...] *halde, bir kuruş bile yolluk* [...]*mayan işçiler vardı.* Aynı hak[...]lığı mahrumiyet zammı bak[...]dan da görmek mümkündü. M[...]hendisler zam aldığı halde, tek[...] *personelin de mahrumiyet* çek[...]leceği düşünülmemektedir.

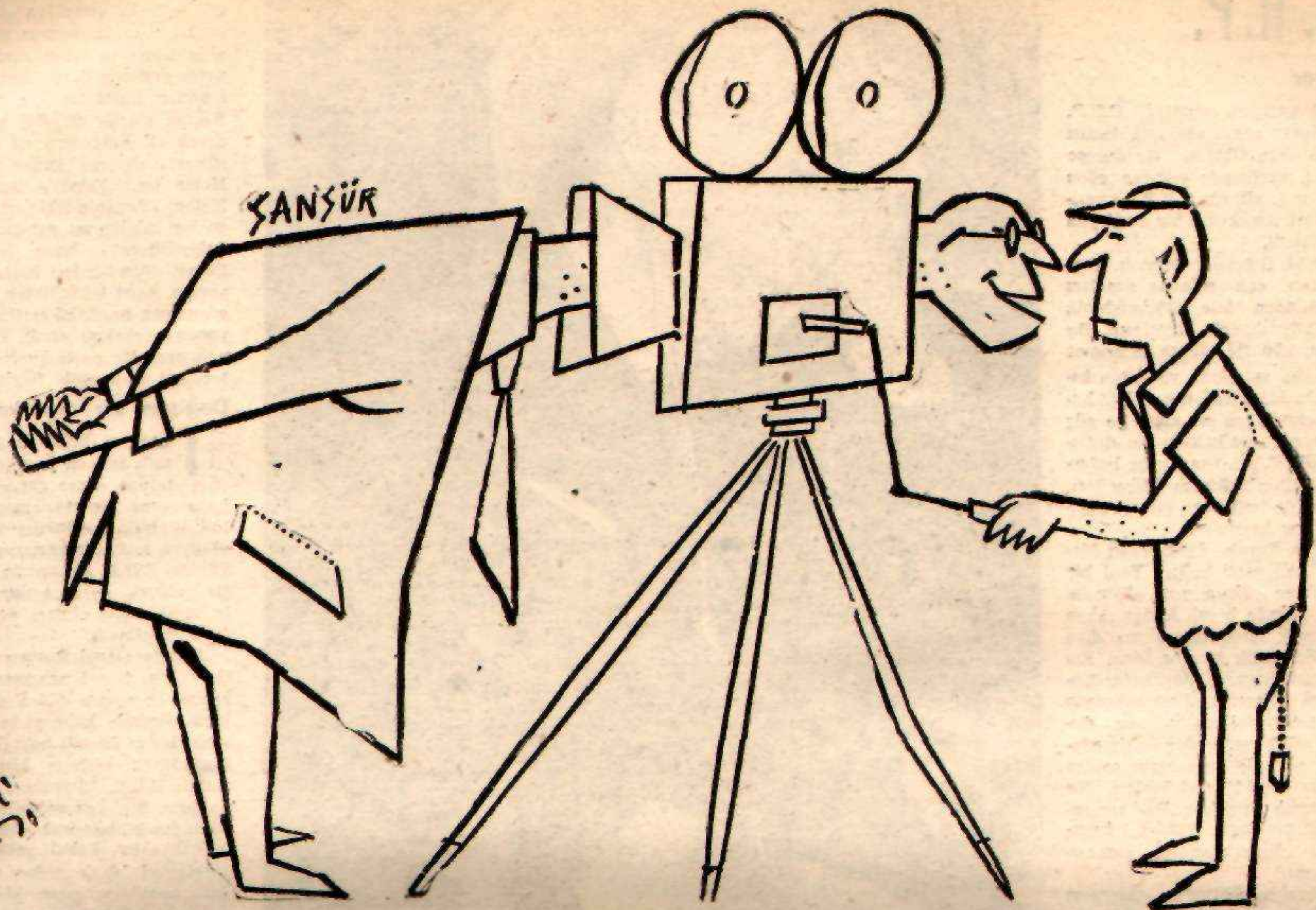
İşçilerin dertleri saymakla b[...]miyor. İzmir'deki işçilere k[...]şayak verilmesinden tutunuz [...] *işçi pozisyonlarının yanlış* [...]

HÜKÛMETİN DİKKATİNE

Açıkça ırkçılık ve Turancılık propagandası yapan düşük tirajlı dergiler, resmî reklâmlardan geniş ölçüde faydalanırken, ciddî bir fikir gazetesi olarak ortaya çıkan yüksek tirajlı YÖN'e, tıpkı özel sektör gibi, devlet sektörü idarecileri de reklâm vermekten kaçınmaktadır.

Devlet sektörünün, devlet teşebbüscülüğünü savunan yüksek tirajlı YÖN'e reklâm *vermekten çekinmesi, hukuk devleti anlayışı* ve rejimin karakteri hakkında şüpheler uyandıracak ciddî bir olaydır.

Hükûmetin bu meseleye dikkatini çekeriz.

— ÇEK BAKALIM!..

[illegible] kadar her türlü şikâyet var hazırladıkları muhtırada. Bakan oluşundan bir kaç gün sonra Devlet Su İşleri'nin işçi yemekhanesinde yemeğe oturmak [illegible] gösteren Emin Paksüt'ten, [illegible] bir jest olmadığını göstermesi beklenirdi.

Angarya!

Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt, eski devri devam ettirmek isteyen basının, yaylım ateşi altındadır. Devri sâbık basını, Paksüt'e, köylerde angarya usulünü ihya etmek istediğini ileri sürerek çatıyorlar. Buna sebep, Bayındırlık Bakanının köy yolları yapımına hız vermek istemesi, bunun için de halkın gönüllü olarak yol yapımına *katılmasını* sağlıyacak bir yönetmelik hazırlatması.

Anayasa ve mevcut kanunlar buna imkân veriyor: Gerçekten Anayasanın 41 inci maddesi, «memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği olan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve şartları, demokratik esaslara uygun olarak *kanunlarla düzenlenir*» demektedir.

Memleket ihtiyaçları ise, halkın yol yapımına katılmasını zaruri kılmaktadır. Zira köylerin yola kavuşturulabilmesi için, halen 139 bin kilometre yol yapılmasına ihtiyaç var. Bu, 4—5 milyar lira ile mümkün. Devletin ayırabildiği para ise, yılda 40—50 milyon lira civarında kalıyor. Bu durumda, köy yolları yapımı tamamiyle devletin üzerinde kalırsa, bir asır beklemek lâzım. Vatandaşın, yol yapımına katılması şart.

Gerçek bu iken, tartışmaya, A.P. Genel Başkanı Gümüşpala da katıldı. Gümüşpala, Bayındırlık Bakanlığınca hazırlanan yönetmeliğin tâdili veya tamamen ilgası için Hükûmet Başkanına bir muhtıra verdiğini açıkladı.

Koalisyonun bir kanadını teşkil eden A.P. nin Genel Başkanına göre, yönetmelik Anayasaya *ve Milletlerarası bir taahhüdümüze* aykırıdır. Gümüşpala, «Memleketimizde tam bir anayasa nizamı tesisi düşünülürken vatandaşları köylerde veya şehirlerde oturduklarına göre, ayrı ayrı nizamlara ve muamelelere tâbi tutmak, hiç bir surette uygun değildir.»

Bütün bunlar çok iyi, çok güzel ama, köylerin bir an önce yola kavuşmasını sağlıyacak sözler değil. Gümüşpala, yönetmeliğe karşı koyarak, köy yolları yapımını önlemektedir. Gümüşpala, köylerin hızla yola kavuşmasını istememektedir.

Başbakanın ve Bayındırlık Bakanının, eski devirde çok denenmiş olan bu demagojilere kulak asmamasını bekliyoruz.

YÖN'ün rakibi!..

YÖN'le mücadele için Ticaret Odalarının desteğiyle çıkartılan dergi, bir perişanlık ve zavallılık örneği olarak ortaya çıktı.

Başyazıda, «geri kalmış memleketlerde sosyalizmin tek şekli komünizmdir» deniyor. Onu takip eden yazıda ise, hürriyet içinde yaşamak için, özel teşebbüsün zaruri olduğu ileri sürülüyor. Sonra «memlekette hasretini çektiğimiz hürriyetin, hürriyet yoluyla elde edilemiyeceği», mutlaka inkılâpçı bir devre yaşamamız gerektiği «tezi, yani muvakkat bir diktatörlüğün lüzumu görüşü savunuluyor! Özel teşebbüsün iyi işletmeci olduğu belirtilirken, yıllık geliri 15 milyon lira olan İstanbul Ticaret Odasının perişan hali gözler önüne seriliyor. «Oda, tamamen özel sektörün elinde idare edilen bir müessesedir. Onun iyi işlemesi dâvamızın lehine, fena işlemesi ise aleyhine delil teşkil edebilir» dendiğine ve odanın çok kötü çalıştığı anlatıldığına göre, dâva şimdiden tehlikededir..

Dergi bir de bildiri yayınlamış. Çeşitli Ticaret ve Sanayi Odaları *katılış mektuplarında* çok ilgi çekici sözler var: Meselâ Rize Ticaret ve Sanayi Odası şöyle diyor:

«Tasarıdaki hususları desteklemek ve arzu etmek en büyük arzumuzdur. Fakat işverenlerimiz ve sermayedarlarımızın bugünkü tutumları devam ettikçe milletçe kalkınmamızın çok gecikeceği kanaatindeyiz.» Rize Ticaret ve Sanayi Odası sanki YÖN'ün bildirisine cevap yazıyor!

Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası ise, tam bir memur zihniyetiyle cevap veriyor. Oda, «Hükûmetimizin kabul ettiği iktisadi plâna aykırı olmamak» şartıyla bildiriye katılıyor. Kapıkulu özel teşebbüsçülüğünün güzel bir örneği doğrusu.

Dergide tedbirler kanununun ikinci maddesine göre suç sayılan bir sürü cümle var. Bu arada derginin sahip ve Başyazarı Ahmet Hamdi Başar, CHP'ye ve İnönü'ye 27 Mayıs'tan sonra bir an önce iktidarın devrini istediği için şiddetle çatıyor... Başar şöyle diyor: «Evet, 27 Mayıs ihtilâlini, bir askeri hükûmet darbesi haline koyanlar ve harekete önderlik etmiş idealist kadroyu içinden parçalıyarak onları iman yolunda sarsanlar ve ihtilâlin hedefini «bir Anayasa ve dürüst seçim» formülüne bağlamaya sürükleyenler, bu memlekete en büyük fenalığı etmiştir. Bunların günahı, 27 Mayıs ihtilâlinin tasfiye ettiği ve cezalandırdığı eski iktidar mensuplarının günahlarından az değildir.»

Dergiyi okuduktan sonra, kendi parasıyla kendini gülünç duruma düşüren büyük sermayenin işbilmezliğine üzüldük doğrusu...

Ereğli Çelik

Ereğli — Çelik gazetelere yüksek ücretli Amerikanvari ilânlar veriyor ve şirketi tanıtıyor. İlânlarda şöyle ifadeler var: «Ereğli bir hususi sermaye teşekkülüdür ve bu karakterini muhafaza edecektir.» Evet, Ereğli tamamen hususi bir teşebbüstür. Ereğlinin hususi bir teşebbüs hüviyetini daima taşıyacağı keyfiyeti, çeşitli kanuni mevzuat hükümleri ve kredi temin eden resmi anlaşmalarla taayyün etmiştir.

Dâniş Koper

Aslında şirket hemen hemen tamamiyle Devlet sermayesiyle ve Türk Hükûmetinin Amerikan hükûmetinden sağladığı kredilerle kurulmuştur. *Yani Ereğli — Çelik, Devlet sermayesiyle kurulan özel bir teşebbüstür* ve iktidardaki CHP'nin programına göre onun derhal devletleştirilmesi gerekmektedir. Devlet parasıyla özel teşebbüs kurmanın *çeşitli faydaları vardır. Bu faydalardan* ilki personele istenen ücreti verebilmektir. Meselâ Karabük Umum Müdürünün yıllık ücreti 30—35 bin lira civarında kalırken, Karabükten bir farkı olmayan teşebbüsün Umum Müdürü Cevat Suberk, 24 bin ikâmet, 30 bin lira prim ve 180 bin lira ücret olarak yılda 234 bin lira alır.

İkinci fayda, işlerin yürütülmesinde tam bir serbestidir. Bu serbesti *her zaman faydalı olmaz*, Çeşitli dedikodulara yol açar. İlk dedikodu Gazioğlu firması tarafından ortaya atıldı. Gazioğlu, her türlü garantiyi ve en elverişli fiyatı vermesine rağmen, 170 bin tonluk malzemenin naklinin çok daha yüksek fiyatla Antalya Nakliyat Şirketine bırakıldığını ileri sürüyor. Bununla beraber Gazioğlunun müracaatı üzerine İdare Meclisi Başkanı Daniş Koperin müdahelesi, ihale işinde şirkete 4,7 milyon lira kazandırmış. Antalya Şirketi, böylece fiyatını 12,5 milyondan 7,8 milyona indirmiş. Fakat Gazioğlu'nun teklifi 7,5 milyon. Arada yine de 300 bin lira fark var ve Gazioğlu bu işi en iyi yürütecek firmaya sahip olduğunu ileri sürüyor.

Atatürk'ün not defteri

Şükrü Sökmensüer'in Atatürk'ün küçücük bir cep defterine sahip olduğu ileri sürülüyor. Atatürk, bu *cep defterine* gündelik notları yazarmış. Söylendiğine göre, defterde Atatürk'ün bir çok tasavvurları, plânları ve düşünceleri varmış.

Sökmensüer, bu cep defterini İnkılâp müzesine vermek için, hâlâ niye bekliyor, doğrusu merak ediyoruz.

Müşterek Pazar

İçinde bulunduğumuz iktisadi ve sosyal buhrana kendi kendimize çare bulamıyacağımızı düşünen idareciler, Müşterek Pazar'a katılmaktan başka çıkar yol göremiyor. Yani Müşterek Pazara katılmamak, bir cins mağlubiyeti kabullenme demek.

Thorkill Kristensen

Bu konuda ciddi iktisadi incelemeler de yapılmış değil. Siyasi bakımdan girmeye mecburuz, deyip, mesele çözülüyor. Halbuki bu konuda Prof. Besim Üstünel tarafından yapılan tek ciddi incelemeye göre, Müşterek Pazara katılmaktan çok az fayda sağlıyacağız. Mahzurları ise pek fazla.

Buna rağmen, bu işten en çok zarar görecek olan Sanayicilerin pek sesi çıkmıyor. Bu da, memleketimizde ithalâtçı ve ihracatçıların, sanayicileri susturacak kadar kudretli olduğunu gösteriyor. Pazarcılar, basını ise, Müşterek Pazara girilince çok fazla ilân alacakları gerekçesiyle ikna etmeye çalışıyorlar.

Doğrusu herşey mükemmel. Mesele bir de iktisadi fetva bulmaya kalıyor. Fetva da alınırsa, her şey dört başı mamur olacak.

C. H. P.

Yön aranıyor

Vakit gece yarısını geçmişti. C.H.P. grubu Başkan vekili ve Parti Meclisi üyesi İbrahim Öktem, bir önerge vererek, «Parti meclisinde cereyan eden müzakerelerin ışığı altında C.H.P. ye verilecek yönü tesbit etmek için bir komisyon kurulmasını» istedi.

Önerge, büyük fırtınalar kopardı. Parti Meclisinin bazı çok mümtaz simaları «Yön» kelimesinden bile irkilmişlerdi. «Yön ile ne kastediliyor?» diyorlardı. Bu mümtaz zevata, yön ile sadece istikamet denmek istediğini anlatarak ve onları kelimenin başkaca bir mânâ taşımadığı hususunda *ikna etmek çok zor oldu. Bu güç* iş, «yön» kelimesi, «istikamet» ile değiştirilerek çözüldü. Fakat itirazlar bu kadarla bitmedi. Partinin nüfuzlu idarecileri, C.H.P. ye yeni bir istikamet verme fikrine şiddetle karşı koydular.

Merkez İdare Kurulu üyesi Ferit Melen «Partinin istikameti belli. Yeni bir istikamet tesbitine lüzum yok» diyordu. Merkez İdare Kurulu üyesi Atalay Akan «Partiyi batırmak mı istiyorsunuz» diye *dikleşiyordu.* Sempatik Merkez İdare Kurulu üyesi Kemali Bayazıt «Bunlar bir Kurultay meselesi. Ecevitin düşüncelerinin Kurultaydan geçeceğini sanmıyorum. Geçerse, ben 40 yıllık partimden istifa ederim» tarzında sözlerle heyecanını ortaya koyuyordu. Bazı Parti Meclisi üyeleri, «Bu partiyi parçalamak demektir. Her zamandan çok birliğe muhtacız. Ayrılık tohumları ekmiyelim» diyerek ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu.

Fırtına, *İbrahim Öktem'in* «Önergem yanlış anlamalara meydan verdi, geri alıyorum» demesiyle son buldu. Parti Meclisi üyeleri, ertesi gün toplanmak üzere, hayuhuz içinde dağıldılar.

Fırtınanın sebebi

Fırtına, Turan Güneş ve Bülent Ecevitin konuşmaları yüzünden patlak verdi. C.H.P. nin ön saftaki bu iki genç üyesi, partinin muhafazakârlıktan kurtarılmasını ve belli bir *yöne sahip* olmasını istediler.

Önce Turan Güneş konuştu. Güneş'in konuşması şöyle özetlenebilir: «Bu memleketin kaderini tek bir siyasi teşekkül tâyin etmektedir. O da C.H.P. dir. Türkiyenin iyiye veya kötüye gitmesinin, şerefi de, günahı da C.H.P. ye aittir. Ötekiler seldir. C.H.P.nin güzide mühendislerine, bu akan seli faydalı bir meeraya sokma görevi düşmektedir. Bu sebeple, her şey*den önce olaylara doğru teşhis koymak,* yanlış yorumlardan kurtulmak zorundayız. İhtilâl neden oldu? Bunu mutlaka doğru olarak bilmeliyiz.

Anayasa çiğnendiği için ihtilâl oldu. Şimdi yeni bir Anayasa var. İhtilâl bitti tarzındaki görüşler, gerçeğe uymamaktadır. Tarih Anayasanın bir maddesi çiğnendi diye ihtilâl yapıldığını yazmaz. Hem sonra ihtilâl, 27 Mayıs 1960 günü sabahı Harbiye talebesinin sokaklara dökülme*siyle başlamamıştır.* İhtilâl, 19 Mayıs 1945 te, genel oyun kabulüyle başlamıştır. Aslında devam eden bu ihtilâldir.

Genel oyun tanınmasıyla ortaya çıkan ihtilâl, aç kütlelere devlet idaresinde söz sahibi olmak imkânını verdi. Kütleler bugün de açtır. Meselemiz, herkesin ekmek yemesini sağlamaktır. Bunu çözemedikçe, buhran sürüp gider. Adnan Bey, şu veya bu olabilir. Fakat neden çöktü? Adnan Bey, aç kütleleri doyuramadığı için veya aç kütleleri doyurmak *için, sabit enflâs*yon öforisinden başka yol bulamadığı için battı. Enflâsyon yüzünden yaşama şartları kötüleşen silâhsız devlet personeli çaresizlik içinde kaderine razı oldu. Fakat silâhlı devlet personeli ihtilâl yaptı.

27 Mayıs devresi, bütün iyi niyetine rağmen, bir bakıma, kütleleri siyasi hayattan uzaklaştırmak yolunda bir tepki olarak gözüktü. İstanbul Anayasa tasarısı, genel oyu kısmaya çalışarak, bu temayülü benimsedi. *Devlet memurlarının,* halka karşı olan davranışı sertleşti. Bunlar reaksiyoner hareketlerdi. Büyük kütle, kazandığı devlet idaresine iştirakten uzaklaştırılacağı düşüncesine kapıldığı için tepki gösterdi. Seçimlerde bu yüzden başarısızlığa uğradık. Sun'i ayrılıklar bir tarafa bırakılırsa, biz olayların ancak yüzde 37 ni aldık, geri kalan yüzde 63'ü ötekiler aldı. İşçiler, fakir sınıflar ile tüccarlar ve karaborsacılar, C.H.P. ye oy vermedi. Bu vakıadan hareket ederek, *Partinin* geleceğe ait politikasının tesbiti şart. Gittikçe küçülen bir siyasi parti olmak istemiyorsak, işçileri ve fakir köylü kütlelerini saflarımıza çekme yollarını aramalıyız. Nisbi temsil geldikten sonra, bir siyasi partinin her sınıf insanı sinesinde toplaması imkânsızdır. Muhtelif kategori vatandaşlar arasında menfaat çelişmesi vardır. Hangi vatandaş gruplarını savunacağımızı seçmeliyiz. Bu çelişmelere artık gözleri*mizi kapayamayız.*

1960 tan önce bir anayasa mistiği vardı. Vatandaş «İkinci Meclis olursa, bana ekmek gelecek» diye düşünüyordu. Böyle düşünüldüğü için, menfaat çelişmeleri ön plâna geçmedi. Şimdi Anayasa var. Fakat Anayasa kimseye bir lokma fazla ekmek getirmedi. O halde parti artık, sarih vaziyetler almalıdır.

Tüccarlar bize oy vermedi. Biz öteki partilerle liberalizm yarışına giremeyiz, yeniliriz. Dindarlık ve lâiklik konusunda da öyle. Müzayedeye girişirsek, kaybederiz. Bizim yapacağımız prensiplerimize sıkı sıkıya sarılmak. Bu prensipleri, her gün beyhude yere sulandırmaktan vazgeçmek. Dünyanın hiç bir yerinde «ferdin yapamıyacağını devlet yapar» tarzında devletçilik prensibi olmaz. Bu, devletçilik yok demektir. Devrimciliğe gelince, 1923 yılında C.H.P. devrimci bir teşekküldü. Çünkü gerçekleştirmek istediği Türkiye, 1962 Türkiyesiydi. Eğer partinin devrimcilik vasfını muhafaza etmek istiyorsak, bugünkü statükonun değil, gelecek Türkiyenin mücadelesini yapmalıyız. Bugünle yetinmek, partinin muhafazakârlığını kabullenmek demektir. Bu C.H.P. için çıkar yol değildir. Partiyi, zihniyet ve mizaç itibariyle, gelecek devrin Türkiyesini kuracak şekilde değiştirmeliyiz. Prensiplerimize sıkı sıkı sarılalım. Herkesi memnun etmeye çalışmıyalım. Hangi sosyal gruplara dayandığımızı tesbit edelim. Kimi vergilendireceğimizi, kimin haklarını ve nasıl savunacağımızı açıkça söyliyelim. Herkesi zengin edeceğiz demekten vazgeçelim.»

İnönü: «Kendinize bir baş bulun»

Ecevitin konuşması

Turan Güneşten sonra Çalışma Bakanı Bülent Ecevit söz aldı. Ecevit te, Turan Güneş gibi partinin devrimci unsurlarının ıstırabını dile getirdi. Ecevit'in konuşması şöyle özetlenebilir:

«Faydalı bir parti toplantısı yapıyoruz. Güneş'in görüşlerine geniş ölçüde katılıyorum. Bakan olmadan önce, C.H.P. nin muhafazakâr bir parti haline geldiğini söliyenlere kızardım. Fakat görüyorum ki, C.H.P. muhafazakâr bir parti haline gelmiştir.

Zaaflardan biri, partinin aşırı telifçiliğidir. Bunun çok zararını görüyoruz. Teşkilâtımız da muhafazakâr bir bünyeye sahip olmya ve mahalli eşrafa dayanmaya *başlamıştır. Büyük kütlelere derdimizi an*latamıyoruz. Partiye yeni adam çekemiyoruz.

Şimdiye kadar ben hiç bir C.H.P. mensubunun, genel Başkanın siyasi nutuklarında Allah kelimesini kullanmadığını, halka söylediğini görmedim. Daim tevil yolu aramıştır. Halbuki bugün Türkiyede lâikliği benimseyecek bir kütle doğmuştur. Bugün Türkiyede bir işçi kütlesi var. Bu kütle, modern tekniği benimsemiş bir kütledir. Bu bakımdan gerici olmasına imkân yoktur. İşte bir örnek: Meselâ bir sendika kongresinde hatipler (Bir Hükûmette Çalışma Bakanlığı Bütçesi 8 milyon lira iken, Diyanet İşleri Bütçesinin 50 milyon *lira olması, utanılacak bir şeydir) diyor*lardı.

Başka bir örnek: Meselâ Çukurovada, elçilerin, işçiyi erken saatlerde işbaşı ettirmek için çifte ezan okutması, İşçi Sendikaları ve işçiler arasında tartışma konusu olurken, ne parti merkezimiz, ne mahalli teşkilât, bunu protesto etme cesaretini gösterememiştir.

Nisbi temsilin kabulünden sonra, artık aşırı bir telifçilik içinde herkesi toplamaya *çalışmak imkânsızdır.*

Bugün temsil etmeye çalıştığımız zümreler arasında menfaat çatışması vardır. Toprak ağası ile küçük çiftçinin menfaat çelişmesi bir yana, tüccar ile sanayicinin menfaatleri farklıdır. Ben sanayici ile işçinin uzlaşmasını, ithalâtçı ile sanayicinin uzlaşmasından kolay görenlerdenim.

Parti bütün bunlar arasında yolunu bulmalıdır. Kime hitap edeceğini tesbit etmelidir. Tabiatiyle bu, partinin bünyesinde de bir değişikliği gerektirmektedir. Parti giderlerinin zenginler eliyle sağlanması devam ettiği müddetçe, partilerin kanaatlerini serbestçe söylemelerine ve tercihlerini sarahatle ortaya koymaya imkân yoktur. Mahallli teşkilâtımızı da eşraf teşkilâtı olmaktan çıkaralmalıyız.»

Ecevitin konuşması gürültülere sebep oldu. Güneş'in konuşmasını nisbeten sükûnetle *dinliyen Parti Meclisi üyeleri* ayaklandılar. Hattâ bir üye, Ecevit'in Çalışma Bakanı olarak giriştiği çalışmaları kastederek «Kollektivizm 'mi getirmek istiyorsunuz?» diyecek kadar ileri gitti. Ferit Melen ise, Ecevit'e bazı sualler sordu. Melen, «Partinin fikirlerinde ve bünyesinde bir inkılâp mı yapılacak, Program mı değiştirilecek» bunu bilmek istiyordu. Ecevit «Ben bir İşçi Partisi kuralım demiyorum. Aşırı telifçilikten vazgeçelim. Programımızı bugünkü şartlara uyduralım diyorum» cevabını verdi. Fakat Melen, bunun yeni bir parti kurmak mânasına geleceğini söyliyerek, fikrinde ısrar etti.

Değişen bir şey yok

İbrahim Öktem'in partiye yön vermek istiyen önergesi bu konuşmalardan sonra geldiği için, gürültü kopardı ve protestolara yol açtı. Çoğunluk, partinin bugünkü gidişinden şikâyetçi olmıyan muhafazakârların elindeydi. Bu yüzden, C.H.P. nin bugün içinde bulunduğu buhrana doğru teşhis koyan Ecevit'in ve Güneş'in sözleri, öfkeden başka bir tesir yaratmadı.

Esasen Genel Başkan İnönü, toplantıda yoktu. Genel Sekreter Aksal ise, mizacına en uygun düşen şekilde, tartışmaların üstünde kalmayı tercih etti. Aksal, «arkadaşlar önemli noktalara dokundular. Seçimlerde, kütleler bizi pek tutmadı. Bunda M.B.K. İdaresinin aldığı kararların da payı var. İşçi çoğunluğunun ve bazı vatandaş kütlelerinin bize oy vermediği muhakkaktır. Fakat Güneş bir noktayı açıklamadı. O da şudur: C.H.P. grev hakkını kendisine gaye edindiği halde, bu hakkı tanımıyan D.P. yi işçi kütleleri neden bırakmamıştır? Ortaya atılan meselelerin ciddiyetle üzerinde durulması ve konuşulması lâzımdır.» diyerek ortalama bir konuşma yaptı. Liderler, meselelerin üstünde kalınca da, muhafazakâr çoğunluk partiye yön verilmesine şiddetle itiraz etti.

Hlbuki Partinin her şeyden çok belli görüşlere sahip olmaya ihtiyacı vardır. C. H.P. kendini *mânasız bir tâviz politikasına* kaptırmıştır. Halbuki tâviz politikası oy getirmemektedir. Zira diğer muhafazakâr partiler, bu işi CHP den çok daha iyi yapmaktadır. Tâvizcilik, partinin devrimci unsurlarını ve memleketin zinde kuvvetlerini, C.H.P. den soğutmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

Vatan satbında ümitsizlik yayılmaktadır. Başta C.H.P. olmak üzere diğer partiler de taraftarlarını hızla kaybetmektedir. Vatandaşa bir *ümit getirmek şarttır.* Yeni ihtilâllerin önlenmesi de, partinin bir ümit kaynağı haline getirilmesine bağlıdır. Fakat bugünkü hüviyetiyle C.H.P. hiç bir ümit getirmiyor. Bu kritik devrede târizcilik politikası, korkaklıktan ve miyopluktan başka bir şey değildir. Bu, uzun vâdede ölüme rıza göstermek demektir. C. H.P. nin tek şansı, devrimcilik, halkçılık ve devletçilik ilkelerine dört elle sarılarak, Atatürkün partisi olduğunu göstermesidir. Böyle bir cesur hamle, kolay değildir. Muhafazakâr bir hüviyet kazanan parti teşkilâtında ayaklanmalar ve çözülmeler yaratacaktır. Fakat bu ameliyatatn sonra, yavaş yavaş ölen bir C.H.P. *yerine, dipdiri bir C.H.P. ortaya çıkabi*lecektir. Kısa vâdeli sarsıntılardan korkmamak lâzımdır.

İnönü, bu zaruri ameliyatı yapabilecek kudrettedir. Fakat görünüşe göre, İnönü ya kudretinin derecesini bilmiyor, ya da ameliyat zaruretini henüz farketmiş değil. Halbuki, prensiplere dönüş, «İnönüden sonra parti ne olacak» endişelerini gidermek için de tek çıkar yoldur. «C.H.P. kaderini bana bağlamamalı» diyen İnönü büyük bir sorumluluk altındadır. Bir şahsın etrafında çok çeşitli fikirleri ve menfaatleri toplıyan parti, İnönüden sonra, derin bir buhrana düşecektir. Ne kadar kabiliyetli ve ehliyetli olursa olsun, *hiç kimse* İnönünün prestijine yaklaşamaz. Yaklaşamıyacağı için de, çeşitli fikirler ve menfaatleri bir arada tutamaz. İnönüden sonra parti dağılabilir. O halde mesele, İnönüye bir vliaht bulunması değil, partinin belli fikir ve prensiplere kavuşturulmasıdır. Bunu lider yapacaktır. İnönünün, çeşitli fikir, şahıs ve menfaat çekişmelerinin üstünde kalmak şeklinde özetlenebilecek olan «muhteşem yalnızlık» politikasını bırakıp, mücadele meydanı

na girmesi lâzımdır. Bu kritik devrede liderlik, herkesin gönlünü hoş tutmayı değil, sarih tercihleri gerektirir. Ancak, partiyi devrimcilik, halkçılık, ve devletçilik ilkelerine kavuşturan ve parti bünyesinde bunun için gerekli ameliyatı yapan bir lider, partinin geleceğine güvenle bakabilir. Liderin «Başınızın çaresine bakın. Başka adam bulun» diyerek işin içinden çıkmaya hakkı yoktur. Bu, vazifeden kaçmak demektir. Gerçek lider, partiye bir veliaht değil, belli bir yön kazandıracak olan adamdır. Bu yön çizildikten sonra, Ahmet veya Hasan başa geçmiş; çok fazla önemli değildir.

Mizaç itibariyle «muhteşem yalnızlık» politikasına alışmış olan İnönü bu zarureti anlamış gözükmüyor.

Aksoy'un istifası

CHP teşkilâtında ve vatan sathında gittikçe artan hoşnutsuzluk, Parti Meclisinde ve Grupta, hükûmet çalışmalarının sert bir şekilde tenkidine yol açtı. Parti Meclisinde, özellikle Lebit Yurdoğlu ve Nüvit Yetkin, A.P. nin Partizanlığı üzerinde durdu. Konuşmalar sırasında «A.P. partizanlık ediyor, adamlarını tâyin ettiriyor. Bu gidişle partiyi yürütemeyiz. Teşkilât güceniyor» sözleri sık sık işitildi. Grupta da, seçim bölgelerinden dönen milletvekili ve Senatörler, koalisyonun bir «düşman müttefikler» komedisi olmaktan öteye gidemediğini delilleriyle gösterdiler. AP. liler, başta Grup Başkanı Saadettin Bilgiç olmak üzere, C.H.P. ve İnönü aleyhine şiddetli bir tahrip kampanyasına girişmişlerdi. A.P. nin seçmenlere karşı tek sermayesi, C.H.P. ve İnönü düşmanlığıydı.

Grupta en ilgi çekici mesele, kenarda kalmayı tercih eden Nihat Erimin, çıkış hareketi oldu. Erim, esnaf vergisi tatbikatındaki haksızlıkları vesile ederek, hükûmeti şiddetle tenkit etti. Tenkitleri, bizzat Aksal cevaplandırmak lüzumunu duydu. Aksal, haksızlıkların giderileceğini ve hizmet erbabı gibi, kazançları 5500 lirayı aşmayan esnaftan da tasarruf bonosu kesilmiyeceğini açıklıyarak, Erimin çıkışını tesirsiz hale getirmeye çalıştı. Fakat C.H.P. Grupundada gittikçe artan memnuniyetsizliğin Erim'in etrafında bir muhalefet grubu yaratması beklenebilir.

Parti Meclisinde ise Muammer Aksoy, hükûmeti başka bir yönden tenkit etti. Aksoy bakanlardan bazılarının hukuk devleti ve demokrasi ile bağdaşmıyacak tasarruflarda bulunduğundan şikâyet etti. Aksoy, özellikle Fethi Çelikbaş'ın Sümerbank Genel Müdürü Selâhattin Akyolu keyfi şekilde vazifesinden uzaklaştırmak istemesi ve Bakanı korumak endişesiyle hükûmetin bunu kabul etmesi üzerinde durdu. Aksoya göre, hukuka aykırı bu tasarrufları hükûmet yaptığı halde, manevî mesuliyetini C.H.P. yükleniyordu. Halbuki C.H.P. Meclisi ise yaramıyan tesirsiz bir organ haline gelmişti. Bu durumda istifa en uygun yoldu.

Aksoy, bütün bunları bir muhtırada topladı ve Genel Sekreter Yardımcısı Orhan Öztrak'a verdi. Paşa, muhtıraya bir göz atarak cebine attı ve bir daha bu meseleye dönmedi. Aksoy'un istifasını önleme gayreti, Orhan Öztrak'a düştü. Öztrak «Dediğin meseleleri konuştuk. Mummerciğim. Partinin kaderine bundan sonra C.H.P. Meclisi hâkim olacaktır. Demokrasi ve hukuk devletine aykırı davranışlar görülmiyecektir. Paşa da seninle konuşacak» diyerek Aksoy'u yatıştırmaya çalıştı. Aksoy, bunun üzerine, istifasını geciktirmeye razı oldu. Aksoy, bu konuda Paşa ile konuştuktan sonra bir karara varacaktır.

Başka bir tenkit, Feridun Ergin'den geldi. Feridun Ergin, hükûmetten çok Plânlama Teşkilâtını, şiddeti ölçüsünde haksız bir şekilde tenkit etti. Feridun Ergin «Yanlış rakamlara dayanan plânlanmanın, plânsız ekonomidekinden daha müthiş hatalara yol açacağını» belirttikten sonra «Paşam, asistan istiyorsunuz. Biz de işimize yaramıyanları gönderiyoruz. Siz de bunları uzman diye tâyin ediyorsunuz» diyerek soğuk bir hava doğmasına sebep oldu.

22 Şubat affı

Hükûmete en ciddi tenkitleri yönelten Turan Güneş oldu. Güneş, C.H.P. li hükûmet üyelerinin tek tek mevcudun en iyileri olduğunu belirttikten sonra, hükûmetin belli bir görüşü ve siyasî aksiyon plânı bulunmadığını, delilleriyle ortaya koydu.

Güneşe göre, Hükûmetin ilk işi, neyin suç, neyin suç olmadığını tesbit etmekti. Geçmiş iktidara ait dosyaların henüz kapanmadığı bir devrede, ne yaptığını bilen bir Hükûmetin üzerinde duracağı ilk mesele buydu. Fakat bu düşünülmedi. Yüksek memurlar Pil ve Pul dâvâlarından Mahkemelere sevkedilirken, seçimleri atlatanlar suçsuz hale geldiler. Sanki gök kuşağı altından geçince kız oğlan, suçlu suçsuz oluyordu. Güneş «Haklının, haksızın belli olmadığı memlekette huzurdan, Hükûmet görüşünden bahsedilebilir mi» diyerek bu bahsi kapadı ve 14'ler meselesini ele aldı. Güneşe göre, 14'ler konusunda Hükûmet, «Ne yaparlarsa yapsınlar, onları geri çağırmıyacağım» diyebilirdi. Bu bir politikaydı. «Onları Türkiyeye getireceğim» de diyebilirdi. Bu da bir politikaydı. Fakat Hükûmetin bu konuda da belli bir görüşü olmadığı için, tahkikat açılınca «gelsinler, gelmesinler» tarzında tereddütlere düşülmüştü. Daha önemli bir mesele, 22 Şubatçıların affı idi. Aradan bir aydan fazla zaman geçtiği halde, Af Kanunu hâlâ Meclise getirilmemişti. Güneş bunu büyük bir gaflet sayıyordu: «Hükûmet söyleyebilir mi ki bu derece önemli bir konuyu, hangi çok daha önemli mesele geciktirdi? Kanun, 23 Şubat günü gelse geçecek ve mesele kapanacaktı. Şimdi Mecliste kıyamet kopacak: Artık bir korkunun tesirinden kurtulmuş olan DP artıkları kanunla Anayasayı ihlâl edenler idam olunurken, silâhla Anayasayı çiğneyenler affedilir mi derse, bunun yaratacağı derin huzursuzluğu Hükûmet nasıl önliyecek? Benim görüşüm odur ki Hükûmet binbir laisser-aller içindedir. Hâdiselerin seyrine kapılmış sürüklenip gitmektedir.»

«Siyasî şartlar bakımından olduğu gibi, politikanın muhtevası bakımından da Hükûmetin belirli görüşleri olduğunu sanmıyorum. Hükûmet programı emrivakilerden ibarettir. Köylüye gübre temin etmiyorum diye bir program olmıyacağına göre, gübre temin edeceğim tarzında bir programın da mânâsı yoktur. Mesele nasıl ve ne kanalla temin edileceğini söylemektir. Bu hususta Hükûmetin hiçbir tercihi olduğunu göremiyorum. Söylediklerim yanlış olabilir, Hükûmetin bu konularda sarih bir istikameti olabilir. Fakat siyaset hayatı içinde bulunan insanlar bile bu istikametleri göremezlerse, vatandaşlar nasıl görsün? Hükûmet devlet idaresinin, bir takım bakanlıkların teknik idaresinden ibaret bulunmayıp, bir umumi görüş, bir bütün olduğunu anlıyarak politikasını ayarlamalıdır»

Bu tenkitlere Hükûmet üyelerinin verdiği cevaplar, çok umumî mahiyette ve sudan kaldı. Bayındırlık Bakanı Paksüt'ün savunmasından akıllarda sadece şu teşbih kaldı: «Türk Devlet Gemisi uzun zamandan beri su almaktaydı. Gemi zarurî olarak 27 Mayısla parçalandı. Şimdi, yaşına rağmen hepimizden iyi kulaç atan ihtiyar bir kaptanın idaresinde sahile doğru yol almaktayız. Zaman zaman dalgaların tesiriyle biraz geriye düşüyor ve yoruluyoruz. Fakat buna rağmen, imanımızı kaybetmeden yüzmeye devam edersek, sahile varacağımıza inanıyorum. Hepimiz imanlarımızı tazeliyelim.»

Çelikbaş ise, «Malî durum kötü, elele verirsek ve iyi çalışırsak başarı muhakkaktır. Grubumuzda çok güzide insanlar var. Bunlar Meclis kürsüsünde meselelerimizi açıklayınca, vatandaşın teveccühü bize dönecek» tarzında oldu. Kurutluoğlu'ya gelince, o kendi bakanlığının meselelerini anlatmakla yetindi. Bakanlar nedense, Hükûmetin tutumu ve partiye verilecek yön gibi meselelere girmeye yanaşmıyorlardı. Bu sebeple tenkitler iç boşaltmaktan başka bir şeye yaramadı.

Göle meselesi

Parti Meclisinin vaktini alan meselelerden biri de Aksal — Göle ihtilâfı idi. İbrahim Saffet Omay, «Gölenin istifa sebebi açıklansın» diyerek bu meseleyi ortaya getirdi. Göle ve Aksal arasında, bir Merkez İdare Kurulu toplantısında sert bir tartışma olmuştu. Aksal, Göle'yi ihtilâl hazırlamakla suçlandırmış ve Orhan Öztrakı şahit göstermişti. Göle, bu ağır ithamı şiddetle reddetmiş ve Haysiyet Divanına sevkini istemişti. Göle, bu olaydan sonra istifasını vermişti. Bununla beraber, Gölenin 22 Şubattan önce geçen bazı olayları Parti idarecilerine ulaştırmadığı ileri sürülüyordu.

Meselenin Parti Meclisinde tazelenmesi üzerine, söz alan Göle, ihtilâlcilerle işbirliği yapanın kim olduğunu tesadüfen öğrendiğini, bunun bir ihbar sayılmasını istediğini söyledi. fakat bu kimsenin adını açıklamaktan kaçındı.

Genel Sekreter Aksal ise, bu haksız meseleyi daha fazla uzatmaya niyetli gözükmüyordu. Bu sebeple, meseleyi tatlıya bağlayan yumuşak bir konuşma yaptı. Cemil Sait Barlasın da müdahalesiyle bu tatsız mesele kapandı.

Parti Meclisinde konuşulan meseleler bundan ibaret kaldı. Toplantı biterken, Hıfzı Oğuz Bekata «YÖN'ün yazdıkları doğru çıktı. Bol bol iç döktük, ama hiçbir müsbet sonuca ulaşılmadı» diyordu.

İDARE

Kaymakamın gidişi

Kaymakam Mehmet Can, ardından teneke çalınmadan Kadirliden sürülen ilk idare adamı oldu. Ağa korkusuna rağmen kasaba halkı, Kaymakamlarını uğurladı. Mehmet Can bütün tanıdıklarının elini sıkarak kasabadan ayrıldı. Neşeliydi «Bana en çok dokunan husus, tayin emrini bağlı olduğum Bakanlıktan önce ağalardan almak oldu. Şu gün gideceksin dediler, dedikleri çıktı. Kadirlide daha yapılacak işler de vardı üstelik» diyordu.

Yönetmeliğe göre içlerinde tayinler normal olarak Mayısta yapılırdı. Fakat bu sefer tayinler için Mart seçilmişti. Böylece Mehmet Can bu yılki çeltik işleri başlamadan önce vazifesinden ayrılmış oldu.

Kadirli halkı Kaymakamlarının gidişini önlemek için çok çalıştı. Ankaraya gelen 6 kişilik bir heyet İnönüyle ve İçişleri Bakanıyla görüştü. İnönü, bu konuda şekli, muhtevadan üstün tuttu ve Kadirlilere «Tayin normaldir. Kaymakamın gitmesini kalmasını mesele yapmayın. Şark hizmetini yapsın, Vali Muavini olsun» dedi.

İnönünün dudaklarından çıkan bu sözlerle ağaların zaferi kesinleşmiş oldu. İnönü, meseleyi sırf hukuk yönünden ele alıyor ve normal sayıyordu. Başbakana göre Şark hizmeti gelmiş bir Kaymakamı İçişleri Bakanının değiştirmesi normaldi. Tayinin, halk efkârı tarafından ağaların zaferi olarak karşılanmasının yarattığı ruh ezikliğiyle İnönü ilgilenmiyordu.

Topaloğlunun tebliğine göre, halkın sevdiği ve kalmasını istediği idare adamları bu yüzden cezalandırılacaktır! Bu satırlarda, sevginin ancak ve ancak tertiplerle sağlanabileceğini sanan tipik bir polis zihniyetini ve ruh kuruluğunu görmemeye imkân yoktur.

Bununla beraber, Topaloğlu, Kadirlilerin sorduğu çeşitli sorulara henüz cevap vermemiştir.

Kadirliler soruyor:

1 — Kaymakamın gitmesine sebep olan Mehmet Topaloğlu ve Tevfik Coşkun kimdir? İçişleri Bakanıyla yakınlık dereceleri nedir?

2 — Tevfik Coşkun, Kaymakamın naklini nasıl olur da herkesten önce öğrenebilir ve kasabada yayabilir?

3 — Eşkiya tatlı tulukçu hikâyesi nedir?

4 — Topaloğlunun seçim kampanyası Tevfik Coşkun tarafından mı idare edilmiştir. Bu iş için Coşkunun 15 bin lira harcadığı doğru mudur?

5 — «Kadirlide ağalık yoktur» diyorsunuz, açıklanması...

6 — Normal tayinler Mayısta yapılırken, bu sefer niye acele edilmiştir? bunun çeltik ruhsatları ve arklarla ilgisi olduğu söyleniyor, ne dersiniz?

7 — Kadirlide hazine topraklarının geniş ölçüde gaspedildiği söyleniyor, düşünceniz?

Mehmet Can'ın ayrılmasından sonra Kadirlide cereyan edecek olayları dikkatle takip etmek, meydanı boş bulan ağaların menfaat oyunlarını gözler önüne sermek lâzımdır. Gözlerimizi Kadirliden ayırmayalım.

Kalkınmanın «A» sı

Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, Kırşehire bir Adliye Sarayıyla bir cezaevi yaptıracakmış. Ypıların yerleri bile belliklenmiş. Cezaevi, Kurutluoğlu'nun dedesinin köyü olan Malaya'ya düşüyor...

Bilirsiniz, Kurutluoğlu Kırşehirlidir. Ve galiba, 1950 den bu yana hiç bir seçimde Kırşehir'den seçilememiştir.

Diyeceksiniz ki:

— Kurutluoğlu, hemşehrilerine şirin görünmek için böyle yapıyor. Siz beni seçmezsiniz ama, ben sizi severim demek istiyor.

Diyeceksiniz ki:

— Kalkınma dediğin böyle olur... Her Bakan kendi memleketine böyle birşeyler yaptırırsa, memleket toptan kalkınır gider.Örneğin, Millî Eğitim Bakanı kendi bölgesine bir radyo istasyonu, Tarım Bakanı bir un fabrikası kurdurursa... Efendim?

Hayır hayır, ben diyorum ki:

— Adalet Bakanı, Türkiye'nin kalkınmasını Adliye Sarayı ve cezaevi yaptırmakta gördüğüne göre, geleceğimiz parlak demektir.

Pir aşkına

Elâzığ'ın Keban ilçesinde sekiz yaşlarında bir çocuk, yedi yıl önce geçirdiği bir hastalık sonucu gözlerini yitiriyor. Yedi yıl karanlıklarda yaşıyan bu çocuk, futbol topu üzerine çarpınca, yeniden görmeğe başlıyor. Yani, gözleri açılıyor.

Ne dersiniz, kazık gibi gerçekleri görmeyen şu bizim okumuş körlerin alınlarının çatına pir aşkına birer yumruk vursak, gözleri açılır mı acaba?

Daaank!..

Kaleminden kan damladığını Yaşar *Kemal ne güzel ispat etti, gördünüz mü?* Kadirli kaymakamını bir övdü, bir savundu, adamcağızı tuttukları gibi kopardılar Kadirliden. Suçu ne? Çeltik ağalarının çürüklerini karıştırmak, bezlerine basmak... Mehmet Can, Kadirli'de, Çeltik ağalarının hışmına uğrayan kaymakamların 37 ncisiymiş!.. Aklı başında herkes *soruyor:*

— Bunların 37'si de mi kötüymüş?

Cevap:

— Evet! Çünkü hükûmetler, Çeltik *ağalarının hükûmetleridir.* Çünkü kaymakamlar, çoğunlukla, aydın kitledendirler.

Bundan sonra Yaşar Kemal birini mi övmek istiyor, birini mi savunmak istiyor, çekecek kalemi, yerin dibine batıracak o kişiyi. Bakın, o zaman nasıl etkisini gösteriyor muskası... Ama, şu da var: Nasreddin Hoca'nın oğlunun yaptığı gibi, «kırk yılda bir sözünü dinliyelim şu yazarın» derlerse, o zaman iş değişir.

Kadirli'den bir kurul geldi Ankara'ya. Başbakanla, bazı ilgililerle görüşecekler de, kaymakamlarının ilçelerinden alınmamasını sağlıyacaklar. İçlerinden biri:

— Biz yağnış gelmişiz beyim, dedi. Bizim hükûmet asıl Kadirlideymiş...

— Neden? dedik.

— Neden olacak bizim bir Ehmet var, Ehmet Topaloğlu. O diyor ki, İsmet Paşa'yı ben idare ediyom diyor. Ehmet Beyin Kadirli'de bir kardaşı var, adı Mehmet... O da diyor ki, Ehmet'i ben idare ediyom. Şindi, dimek oluyor ki, bizim iş Mehmet'e kaldı. Mehmet «he» derse, bu iş olacak. Biz Ankara'da boşuna duruyoruz.

Ahmet Topaloğlu'nun kulakları çınlasın. Bunu ben uydurmadım, hemşerileri anlattı.

Demirbaş

Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş hakkında pek iyi şeyler yazılmadı. Ama, adamcağızın kılının bile kıpırdadığı yok. Bu durumda adının başına «demirbaş» sıfatı ekliyerek, şöyle dememiz gerekecek: «Demirbaş Fethi Çelikbaş»...

Hüseyin Korkmazgil

Müşterek Pazar meselesi...

Sadun Aren

Tartışmalar

Müşterek Pazar meselesi bu günlerde tekrar alevlenmiş ve memleketimizin bu camiaya girip girmemesi konusu hararetle tartışılmağa başlamıştır. Bu konunun sıhhatli bir şekilde incelenebilmesi ve sağlam bir karara varılabilmesi için, bir taraftan Türkiye'nin iktisadî kalkınmasının temel meselesini, diğer taraftan da Müşterek Pazarın mahiyet ve gayesini ana hatlarıyle tekrar hatırlamak lâzımdır. Çünkü ancak bu takdirde meseleyi bütünü ile kavrayabilir ve teferruat üzerinde bitmez tükenmez tartışmalar yapmaktan kurtuluruz. Teferruatın ancak asıl mesele halledildikten sonra tartışılmasının bir mânası vardır. Yoksa teferruat tartışılarak asıl mesele halledilemez.

Sanayileşme

Şimdi Türkiye'nin iktisadî kalkınmasının temel meselesini kısaca hatırlıyalım. İktisadî kalkınma sanayileşmek demektir. Sanayileşmemiz için iki şartın gerçekleşmesi lâzımdır: birisi sınaî tesisler kurmak, diğeri bu tesislerden elde edilecek malları dünya piyasalarında satmaktır. Bu ikinci şart çok önemlidir. Çünkü, yalnız iç pazar ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde sanayileşmek, Türkiye gibi iç pazarı küçük bir memleket için, bahis konusu değildir.

Sanayileşmemizin birinci şartı olan sınaî tesisler kurmak safhasında temel meselemiz dış yardım sağlamaktır. Sanayileşmemizin ikinci şartı olan dünya pazarlarına mamûl madde satmak (ihracat yapmak) safhasındaki temel meselemiz de, ileri memleketlerin karşımıza çıkıp mallarımızla rekabet etmemelerini sağlamaktır. Çünkü böyle bir rekabette başarı sağlamamız imkânsız denecek kadar güçtür. Halbuki sürüm meselesi halledilmedikçe sanayi kurmanın ne mânası ne de imkânı vardır.

Sürüm (ihracat) meselesinin çözüm yolu, milletlerarası işbölümünün tekrar gözden geçirilerk, bazı uygun sanayi dallarının azgelişmiş memleketlere bırakılmasıdır. Böylece, bu sanayi dallarında ileri memleketlerle rekabet etmek bahis konusu olmayacaktır. Bu hususlar. YÖN'ün geçen sayısında daha etraflı bir şekilde anlatılmağa çalışılmıştı.

Demek ki, iktisadî kalkınmamızın dış dünya ile ilgili olarak iki temel meselesi vardır. Birisi dış malî yardım, diğeri ihracatı arttırmaktır.

Serbest rekabet

Şimdi de Müşterek Pazarın gaye ve mahiyetini kısaca belirtmeğe çalışalım: Müşterek Pazar altı Avrupa memleketinin (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksenburg) aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırarak kudretli bir iktisadî birlik kurmak maksadıyla giriştikleri bir teşebbüstür. Üyeleri, bu iktisadî birliğin, ilerde siyasî bir birlik, yani büyük bir Avrupa Devleti şeklinde gelişmesini de ummaktadırlar. Andlaşmaya göre iktisadî birlik 12 veya ençok 15 yıl sonunda gerçekleşecektir. Halen bu sürenin ilk 3 yılı geçmiş bulunmaktadır.

Gayesini gerçekleştirmek için Müşterek Pazarın kurmuş olduğu sistemin özü şudur: Prensip serbest rekabettir. Bunu sağlamak için üyeler arasında malların, işgücünün ve sermayenin serbestçe hareket etmesini önleyen bütün engeller 12 yıl içinde tedricen kaldırılacaktır. Bu serbesti iktisadî kaynakların en verimli oldukları yerlerde kullanılmalarını sağlayacaktır. Monopoller ve her çeşit himaye ve teşvik usullerinin de bu neticenin alınmasına, tıpkı gümrükler ve ticaret tahditleri gibi, engel oldukları düşünülerek, bunlar da yasak edilmiştir. Yani Müşterek Pazar üyeleri sanayilerini, hangi şekilde olursa olsun, himaye ve teşvik imkânından mahrumdur.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere, Müşterek Pazarın kuruluşunda ve mantığında, azgelişmiş memleketler hesaba katılmamıştır. Üye memleketler, bu meseleyi, Müşterek Pazar mekanizmasının ve mantığının dışında telâkki etmişler ve o şekilde ele almayı düşünmüşlerdir

«Sanayie elveda»

Müşterek Pazarın ilk hamlede, diğer memleketlerle olan ticareti azaltıcı bir tesir hasıl etmesi, azgelişmiş memleketlerin ve bu arada Türkiye'nin kalkınma ve sanayileşme meselesini güçleştirmektedir. Çünkü büyük pazarlar, tabiî olarak, kendi kendine yeten, dışarıya az muhtaç olan birer ekonomi olmak temayülündedirler. Meselâ Amerika Birleşik Devletleri böyledir.

Bu durumda Türkiye ne yapmalıdır? Bir yol Müşterek Pazara girmektir. Halbuki, gördüğümüz gibi, bu camianın prensibi serbest rekabettir. Sanayimiz, hattâ ziraatimiz, böyle bir rekabete dayanabilecek kuvvette değildir. Müşterek Pazara girdiğimiz takdirde, yeni sanayiler kurmağa elveda dedikten başka, mevcudu da kaybedeceğimiz muhakktır.

Bu durumda, Müşterek Pazara ancak mevcut sanayiimizi koruyacak ve yeni sanayiler kurmamıza engel olmayacak bazı kayıt ve şartlarla girmemiz bahis konusu olabilir. Fakat bu takdirde de şunu unutmamak lâzımdır ki, Müşterek Pazar ancak, onun oyun kaidelerine riayet edildiği taktirde bir mâna ifade eder ve kendinden beklenen faydayı sağlar. Bu tıpkı, bir oyuna, bir kimsenin oyun kaidelerine riayete mecbur edilmeden iştirâk etmesine benzer. Böyle bir durum, yalnız oyunun tadını kaçırmakla kalmaz, ayni zamanda o kimsenin oyundan bir şey öğrenmesine de imkân vermez. Bu sebepten, başlangıçta bazı kayıt ve şartlarla girilse bile, pek uzun olmayan bir zaman süresi içinde, bunların tedricen terkedilmesi ve tam üye olunması zarureti vardır. Memleketimizin, böyle pek uzun olmayan bir süre içinde Müşterek Pazarın oyun kaidelerine riayet edebilecek bir duruma gelmesine imkân görmüyoruz.

Sermaye akar mı?

Müşterek Pazara girdiğimiz takdirde memlekete büyük ölçüde yabancı sermaye akacağı ve böylece kalkınabileceğimiz fikri üzerinde de kısaca durmak isteriz.

Hem teori, hem de tarihi tecrübeler, sermayenin ileri memleketlerden geri kalmış memleketlere değil, aksine, geri kalmış memleketlerden ileri gitmiş memleketlere aktığını ve akmak temayülünde olduğunu göstermektedir. Bu sebepten, Müşterek Pazara girdiğimiz takdirde değil sermaye akınına uğramak, aksine, yerli sermayemizin diğer üye memleketlere doğru akması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

İhracat

An'anevi ihraç mallarımızın durumuna gelince: Prof. Dr. Besim Üstünel'in yapmış olduğu kantitatif bir araştırmaya göre, Müşterek Pazar dışında kalmamızın sebep olacağı azamî zarar miktarı 15 milyon dolardır. Kaldıki, Müşterek Pazara halen yapmakta olduğumuz ihracatı başka memleketlere kaydırabildiğimiz ölçüde, bu zarar daha da azalacaktır. En müşkül durumda olan maddemiz tütündür. Bunun dışındaki ihraç maddelerimiz için Müşterek Pazarın gümrük tarifeleri oldukça düşük ve bazı hallerde sıfırdır.

Siyasî bağlar

NATO'nun, OECD'nin ve Avrupa Konseyinin üyesi bulunduğumuza göre, Müşterek Pazara Batı ile bağlarımızı sağlamlaştırmak için girmemiz *de kuvvetli bir gerekçe telâkki edilemez.*

Bütün bu mülâhazalar karşısında, iktisadî kalkınma dâvamızın çözümünü Müşterek Pazara girmekte aramak, Nasreddin Hocanın karanlıkta kaybettiği parayı, aydınlık diye başka bir yerde araması kadar abes olur.

Meselenin çözümü, Müşterek Pazarın, kendi iç gelişmesi esnasında, Türkiye'yi ve diğer azgelişmiş memleketleri hesaba katmasındadır. Bu, bazı sanayi dallarının, Müşterek Pazar içinde geliştirilmeyip azgelişmiş memleketlere terkedilmesi şeklinde olur. Bu sebepten, Müşterek Pazar karşısında bizim yapacağımız en doğru hareket, böyle bir işbölümüne imkân verecek uzun vadeli bir ticaret anlaşması teklif etmektir. Azgelişmiş memleketlerin kalkınma dâvalarının tek çözüm yolu olması itibariyle, bu tip tekliflerin Müşterek Pazar ve diğer gelişmiş memleketler tarafından anlayışla karşılanacağını kabul ve ümit etmek lâzımdır.

Sosyal Devlette kalkınma heyecanı

Kalkınma heyecanı bir devrim heyecanıdır. Devrim heyecanı ise başsız bir ruhun ya da başıboş bir toplumun içgüdülerine uyarak taşması anlamına gelmez. Devrim heyecanı *bilinçli ve toplumsal bir olaydır.* Ancak, herkesin, hiç değilse çoğunluğun ortak duygusuyla yerleşir ve gelişir. Bir yurttaşın tek başına duyduğu heyecan çok yüzeysel, kısır ve dardır. Daha doğrusu, tek bir kişinin heyecanı andıran hareketleri bir takım kişisel içgüdüler olup devamsızdır. Bir süre için caddeleri dolduran kalabalıkların heyecanı da bir devrim heyecanı değildir. Devrim heyecanı uzak görüşlü bir amaca ortak ilkelerle, birlikte yönelmenin verdiği kendine güvenen bir ruh halidir. Bu heyecan bir seyirliğe gitmiş topluluğun geçici olarak bir arada bulunmaları ve bir noktaya bakmalarından doğan ortak hareketle değil, birlikte uzun bir süre için yapıcı ve kurtarıcı bir amaca yönelmekle sağlanır. Devrim kuşakları da geleceklerini böyle ortak bir yetişme, yetiştirme, duyma ve hareket etme ilkelerine bağlayacaklardır. En büyük sorunu adalet içinde kalkınma olan Türkiye gerçekleri bizi toplu bir arama ve hareket etme ahlâkına doğru götürüyor. Bu ahlâk da Türkiye'de teknikli ve ayrıcalıksız bir Türk toplumu yaratmayı emrediyor.

27 Mayıstanberi gelişme de genellikle bu yöndedir. 1961 Anayasasının dayandığı sosyal devlet kavramı derebeylik, otokrasi, kabilecilik, ırkçılık ve tarikatçılık gibi gericilikleri kendiliğinden ortadan kaldıracak sosyal devrimlerin habercisidir. Sosyal devlet milleti yapan tabakalar arasındaki tezatların bugün ve ilerde çatışmayacak şekilde ortadan kaldırılması için ilk ağızda millî gelirin daha hakça dağıtılmasını, eğitimde fırsat eşitliği tanınmasını, gerçek bir toprak reformunun uygulanmasını ve sağlık işlerinin sosyalleştirilmesini gerektirir. Sosyal devletin adalet içinde kalkınabilmek için çalışma heyecanının yaratılması ve toplum uğruna yönetilmesi, Orta Çağ kalıntılarının bir an önce tasfiyesi ve çağdaş tekniğin milletçe benimsenmesi anlamına geldiği meydandadır. Sosyal devletin ortaya çıkaracağı toplumda ise çalışan yurttaş bilgi ve yeteneğine en uygun işlerde seferber edilir, yalnız tarımdaki üç buçuk milyon gizli işsiz yapıcı hamlenin güçlü bir unsuru olur, demokratik bir eğitimle şimdiye kadar ihmal edilen kütlelerin kültür seviyeleri yükseltilir, binlerce traktör yanyana Anadolu düzlüklerini sürer, geceleri tek tük kör kandillerle yer, yer ışıklanan Anadolu ovalarının her biri milyonlarca insanı besler ve yurdun yüzeyinde kurulan plân, yapı ve malzeme ofisleri toprağı halkın emrindeki bir servet kaynağı haline sokar. Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine yükseltmek, toplumdaki ekonomik farklılaşmaları önlemek ve iş gücünü en mantıklı ve faydalı bir şekilde harekete getirmek için Anayasadaki sosyal devlet kavramının gerektirdiği kalkınma heyecanının yaratılması ilk adımdır. Bu heyecanı yaratan, kütlelere indiren ve yaşatanlar ileri hamleleri duyan ve onun iradesi olan bilinçli, bilgili ve esirgemeyen aydınlardır. Çağdaş uygarlığa adalet içinde ulaşmak bu devrimci aydınların Anayasanın vadettiği sosyal adalet ilkesinin dönülmez amaçlarını şehir ve köylere indirmeleriyle mümkündür.

Türkkaya Ataöv

Devletçiliğin Meseleleri

Petroldeki Fitiller

Petrol Ofisi yakında bir anonim ortaklık hâline gelecek. Acaba, yeni bir İktisadî Devlet Teşekkülü kurmak imkânı varken, neden bu yola gidildi? İşte aşağıdaki yazı, bu soruyu olayların ışığında cevaplandırıyor;

Mümtaz Soysal

Peşin Hükümler

Bizimkiler içeriden, yabancı dostlarımız dışarıdan.. Türk devletçiliğini öldürmek için ne mümkünse yapılıyor. Bu gayretlerin sonunda, Türkiye'nin, başladığı noktaya dönmesi, devlet işletmeciliği alanında edindiği bütün tecrübeleri heba etmesi ve Türk halkının, kendisini «hızla ve ezmeden» kalkındıracak tek çareden büsbütün mahrum bırakılması pekâlâ mümkündür.

Olanlar basit: birtakım iyi niyetli adamlar ortaya çıkıyor; Türkiye'deki devlet işletmeciliğinin kusurlarını açıkça kabul edip bu ***ı düzeltme yollarını arıyorlar. Yeniden T*şkilâtlanma ve aksaklıkları giderme için kurullar meydana getiriliyor, yabancı uzmanlar çağırılıyor. 27 Mayıs'tan sonra, «Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Reorganizasyonu» amacıyla girişilen çalışmaların hikâyesi kısaca bundan ibaret.

Sunu biliyor musunuz: I.A.C. veya şimdiki adıyla A.I.D. aracılığıyla Amerika'dan çağrılan uzmanlar, Türkiye'ye gelmeden önce, Washington'da bir briefing'e (beyin yıkamanın veya hazırlamanın kibarcası) tâbi tutuluyorlar; bu briefing'te kendilerine söylenen sözlerden biri de şöyle: «Türkiye'deki devlet teşebbüslerinin, özellikle tekstil fabrikalarının çoğu zarar eder; bunların özel teşebbüse bırakılmalarını tavsiye etmek doğru bir tutum olur».

Bunları anlatan, misâfir uzmanlardan Profesör Frank Sherwood. Kendisi, eskidenberi devlet işletmeciliğinin pek okadar kötü birşey olmadığına inandığı için Mc Carthy zamanında çok çekmiş. Şimdi de, California'da bu maksatla kurduğu Enstitüye kapanmış, devlet işletmeciliği üzerinde bilimsel araştırmalar yapıyor.

Gelen uzmanlardan W. L. Worden, raporunda, «Petrol Ofisi anonim ortaklık hâline getirilsin» demiş. Uzman da böyle deyince, eskidenberi fırsat gözleyenler harakete geçmişler. Şimdi, bu yolda bir kanun tasarısı getiriliyor.

Petrol Ofisi olmasaydı

Petrol Ofisi, İkinci Dünya Harbi sırasında, *Millî Korunma* Kanununa göre, 14 Şubat 1941 tarihli Koordinasyon *Heyeti* kararıyla kuruldu. Maksat, Türkiye'nin petrol ihtiyacını harbin dalgalanmalarından koruyac*k bir devlet kurumu meydana getirmekti. Petrol dağıtımını düzenlemek, petrol piyasasının bir iki petrol şirketine peşkeş çekilmesini önlemek bakımından, harpten sonra da Petrol Ofisi'nin büyük faydası görüldü. İlgililerin belirttiğine göre, Petrol Ofisi olmasaydı, yabancı şirketlerin Türkiye petrol piyasasını büsbütün avuçları içine almaları işten bile değildi. *Üstelik Petrol Ofisi*, devlete hayli büyük kârlar da sağladı.

Kusurları

Petrol Ofisi'nin aksayan yönleri yok mu? Çok.

Bir defa, hukukî bakımdan, ne biçim devlet kurumu olduğu açıkça ortaya konmamış. Geçici mi, kalıcı mı? Öbür kamu iktisadî teşebbüslerinin bazıları gibi 3460 sayılı kanuna tâbi mi, değil mi? Petrol Ofisi, Koordinasyon *Heyeti* kararıyla kurulduğu için, kadrolarının da Bakanlar Kurulunca onaylanması gerekiyor. Bunun sonucunda bir sürü gecikme, aksaklık. Petrol Ofisi'nin bünyesinde üç çeşit memur var: bir kısmı genel bareme, yani 3656 sayılı kanuna, bir kısmı İktisadî Devlet Teşekküllleri baremine, yani 3659'a, bir kısmı da İşçi Sigortaları hükümlerine bağlı, emeklilik bakımından.

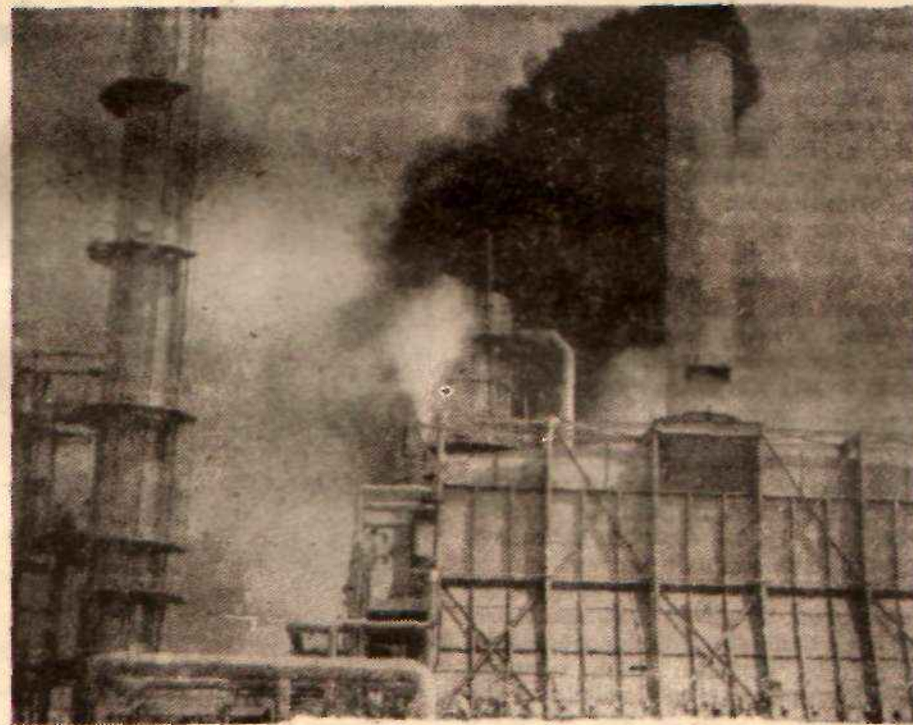
Petrol Ofisi, devlet kurumlarının çoğundan alacaklı; ama, alacaklarını toplayamamış. başlangıçta yeter sermaye ile kurulmadığı için, ne yapmışsa, elde ettiği kârları yatırım için kullanarak yapmış.

Bütün devlet işletmelerine musallat olan dertler Petrol Ofisi'nin de başında. Dağıtım acentelikleri, şuna buna, *siyasî* amaçlarla peşkeş çekilmiş. Kadroları, gerekenden üç misli fazla adamla doldurulmuş.

Düzeltme Gayretleri

Petrol Ofisi'ne değişik bir şekil verme yolundaki çalışmalar pek okadar yeni değildir. Bu konu, 1951'denberi hükûmetleri meşgul ediyor. O yıl, Ticaret Bakanının şifahî emri üzerine, bir Petrol Ofisi Anonim Ortaklığı tasarısı hazırlanmıştı. Tasarının hikâyesi bir hayli uzun sürdü. *1956 yılında toplanan bir komisyonda*, bu defa başka bir görüş ortaya atıldı: Petrol Ofisi'nin bir İktisadî Devlet Teşekkülü hâline getirilmesi isteniyordu.

Ama, bütün bunlar olurken, Petrol Ofisiyle *ilgili bulunan «fazla gayretli»* kimseler, bir yandan da Caltex şirketiyle temas hâlindedirler. Petrol Ofisi'nin akaryakıt ikmali işini 1977 yılına kadar Caltex'e bırakan bir anlaşma imzalanmıştır. Tabiî, Petrol Ofisi'ni Caltex'le birlikte bir karma şirket hâline getirmek yolundaki çalışmalara da hız verilmiştir.

Petrol Ofisin iştiraki ile kurulan İzmit rafineri tesisleri

Maliye, Ticaret ve Sanayi bakanlıklarının temsilcileri arasında imzalanan 29 Eylül 1960 tarihli bir protokol var. Devletin, kendi temsilcileri elinde, nasıl hoyratça harcandığını gösteren bir belge: «yeni teşekkülün bir anonim şirket hâlinde kurulması..., yeni teşekküle yabancı sermayenin katılmasına müsaade edilmesi, vs.» Tabiî, gerekli *briefing'lerden sonra*, W. L. Worden de «bel» demiş.

Perde gerisi

Devlet parasının kötü ellerde çektiği çile bitmiyor.

Petrol Ofisi, Caltex'le birlikte, *İzmit yakınında 1.000.000 ton ham petrol* kapasiteli İpraş tasfiyehanesini kurmuştur. Ama, plânsızlığa ve büyük iş yapmak hevesine kapılan Demokrat Parti hükûmeti, Mobiloil, BP ve Shell şirketlerine Mersin'de 3.200.000 ton ham petrol kapasiteli tam bir yabancı özel teşebbüs tasfiyehanesi kurdurmuştur. Böylece, Batman'daki tasfiyehane ile birlikte, Türkiye'nin ihtiyacını kat kat aşan fazla kapasite yaratılmıştır. Tabiî, bütün bunların cezasını Petrol Ofisi çekecektir; devlerle mücadele kolay olmadığı için, onun kurduğu İpraş tasfiyehanesi *satış azlığı yüzünden zarar etmek tehlikesiyle* karşı karşıyadır.

Olaylar. devlet mekanizmasının başında *bulunan bazı sorumlu kimseleri tedbir* almağa sevketmiştir. Petrol Ofisi, nihayet *milletin parasıyla çalışan bir devlet* kurumudur ve Türkiye Cumhuriyetinin sınırları içinde Türk devletinin kendi kendisini korumak için tedbir alması kadar tabiî birşey olamaz. Ticaret Bakanlığının 14 Nisan 1961 tarihli yazısıyla, devlet dairelerinin, sermayelerinin tamamı veya yarısından fazlası *devlet tarafından verilerek kurulan* teşekküllerin, akaryakıt alımlarını Petrol Ofisinden *yapmaları istenmiştir. Dikkat edilecek* olursa, devlet kendisinden başka kimseyi zorlamamaktadır. Ayrıca, gayet tabiî olarak, Millî Savunmanın ve NATO'nun akaryakıt ikmali de, bir devlet kurumu olan Petrol Ofisi'nin elindedir.

Ama, böyle bir tedbir, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı petrol dağıtım şirketlerini çileden çıkarmış ve bazı temaslara sevketmiştir.

Uzman Worden de, raporunda, «bu hükûmet emri, dürüstlük bakımından şüpheli olabileceği gibi, Türk Hükûmetinin ciddiyeti hakkında, ecnebi sermaye sahiplerinin zihinlerinde şüphe uyandıracaktır» buyurduğu için, perde gerisindeki uğraşmalar «olumlu» *sonuç vermiştir ve yabancı şirketler* hükûmet emrini geri aldırmayı başarmışlardır. *Şimdi amaç, böyle kötü ihtimallerin* bir daha ortaya çıkmasına kökünden engel olmaktır. Petrol Ofisi, sadece Ticaret Kanunu hükümlerine tabi bir anonim ortaklık hâline gelirse, 18 Ocak 1954 tarihli yabancı sermaye kanununun şu hükmüyle açılmayacak kapı yoktur:

«*Madde 10 — Yerli sermaye ve teşebbüs*lere tanınan bütün hak, muafiyet ve kolaylıklardan, aynı sahalarda çalışan yabancı sermaye ve teşebbüsler de aynı şartlar dahilinde istifa ederler».

Daha fazla açıklamaya lüzum var mı?

Şirket olursa

Şimdi durum şu: Kamu iktisadî *teşebbüslerini denetlemekle gö*revli Yüksek Murakabe Heyetinin yerli uzmanları ve geçmiştekilerin aksine, bugün Petrol Ofisi'nin başında bulunanlar anonim ortaklık şeklini istemiyorlar. Karşılarında da, yabancı petrol şirketleri, çeşitli çevrelerde «briefing» e tâbi tutulmuş uzmanlar ve bütün bu olup bitenlerden faydalanmağa çalışan «kamusal başlı, özel kuyruklu» ejderhalara benzer ne idüğü belirsiz birtakım adamlar...

Anonim ortaklık yoluna gidilirse, «ehliyetleri meşkûk ve katılmaları birçok bakımlardan istenmeyen bazı kimseler» in, küçümsenmiyecek ölçülerde kâr sağlayan bir devlet kurumuna ortak olmalarından korkulmaktadır. Hazineye ait olmayan hisse senetlerinin zamanla yabancı şirketler elinde toplanması *mümkün* ve *pek muhtemeldir*. Elde edilecek kâr, devlet yatırımlarına de*ğil, özel ceplere akıp gidecektir.*

İ.D.T. olursa

Petrol Ofisi'nin geçici hukukî durumlardan kurtarılarak sağlam bir *İktisadî Devlet Teşekkülü* statüsüne kavuşturulması, çeşitli idarî *meseleleri kendiliğinden çözecektir. Personelin* maaş ve emeklilik durumları açıklığa kavuşacak, bugün duyulan tereddütler giderilecektir. Unutmamak gerekir ki, Petrol Ofisi mensuplarının büyük bir kısmını İ.D.T. şeklini istemeğe iten sebep, ne devletçilik aşkıdır, ne de yabancı sermaye korkusu. Ama. madem ki böyle bir eğilim var, onu gereken şekilde tatmin edip olumlu yönlere çevirmek, herkeste bir *devletçilik heyecanı uyan*dırmak pekâlâ mümkün.

İ.D.T. statüsü, Petrol Ofisi'nin gerçek bir düzenleyici bir devlet kurumu olarak çalışmasını, Millî Savunma, NATO ve devlet kurumları ihtiyaçlarını rahatça karşılamasını sağlıyacaktır. Kârlar, daha sonraki yatırımlar için kullanılabilecektir. Merkezi bir yatırım fonunun düşünüldüğü bugünlerde, böyle bir *gelir* kaynağının önemini daha fazla belirtmeğe lüzum var mı?

Kolay yolun yolcuları

Türkiye'de vaktiyle M.T.A. eliyle yürütülen *devlet* petrol işletmeciliği şimdi Türkiye Petrolleri Anonim *Ortaklığı'nın elindedir. İkinci saf*ha olarak. Petrol Ofisi de anonim ortaklık *hâline getirmek* ve sermayesine T.P.A.O.'nu iştirak etirmek yoluyla, Raman petrolleri için devamlı bir dağıtım ve satış kurumunun yaratılması düşünülmektedir. İlk bakışta makûl bir düşünce. Ama, acaba bunun yolu mutlaka anonim ortaklık yolu mudur? Devletçiliğimizin elbette aksayan yanları var. İ.D.T. şeklinin, petrolcülükte lüzumlu olan iş akıcılığını sağlıyabilmesi için belki yeni usûller bulmak, devlet işletmeciliğine *biraz* daha dinamizm kazandırmak gerekecektir. *Devlet*, bol keseden şuna buna petrol imtiyazları dağıtıp türlü kolaylıklar gösterdikten sonra, kendisine çıkar yol bulamayınca, ille onlara benzemek veya onlara teslim olmak zorunda mıdır? Bunun daha köklü çözüm yolları bulunamaz mı? İtalyanlara bakın: bir Mattei çıktı; devletin pekâlâ petrolcülük *yapabileceğini, hem de dev şirketlerin hak*kından gelip dünya piyasalarında bile onla*ra rakip olabileceğini ispat etti.*

Türkiye'de yabancı şirketlerin bol petrol buldukları hâlde işletmedikleri şeklindeki dedikodular ayyuka çıkmaktadır. Halk şüphe içindedir. Böyle bir dava ortasında, devletin petrolcülük alanındaki imkânlarını biraz daha kısmak doğru olur mu?

Bizim Devletimiz

İnsan devletçilik konusunda yazı yazarken, ister istemez dogmatik olmaktan korkuyor. Acaba. birşeye inandığımız için olaylar hep o prizmadan geçerek kırılıyor mu? Zaman zaman, bir tarafımıza iğne batırıp dogmatizm tehlikesine karşı kendi kendimizi uyarmamız *gerekiyor. Belki, düşüncelerimiz* böylece daha çok sağlamlık kazanacak. Ama, işin bir de duygu tarafı var ki, ondan uzak durmamız veya uzak durabilenlere şaşırmadan bakmamız mümkün değil. İnsan, devletinin, artık kendi devleti olmamağa başlamasını, parmakları arasından bir sıvı gibi kayıp git*mesini kolay kolay hazmedemiyor. Devlet* sizi okutmuş, devlet için çalışmışsınız, devletin halkı koruyacağına inanmışsınız. Devletin halk devleti olmasını veya en azından, bu yolda halk için kazandıklarını yine halk için muhafaza etmesini istiyorsunuz. Devleti benimsemişsiniz. «Devlet baba» sözü, başka *dillerde kolay kolay bulunmayan bir söz.* Türkiye'de bundan, bu benimseme duygusundan faydalanmak gerek. Devletin yavaş yavaş türlü oyunlara âlet olduğunu, hattâ o oyunları oynayanlarla size karşı cephe birliği yaptığını gördüğünüz zaman, içinizde birşey «cız» etmez mi?

KADİRLİ AĞALARI

Nasıl Sömürüyorlar?

İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu, «Kadirlide Ağa yoktur» diyor. gKadirli halkı ise «Türkiyeye Cumhuriyet Hükûmeti gelmiş, ama Kadirliye daha varamadı, Kadirlide sağlık hükûmeti var. Buna Hükûmet ne etsin, ağalardan Hükûmet te korkar» kanısındadır.

Kadirli'de ağalık vardır. Hem de en korkunç şekliyle. da eşkiyalıkla birlikte ağalık vardır» İçişleri Bakanı Ahmet Ankarada politikacısı ve kasaba Topaloğlu'nun çok yakından tanıdığı Kadirli ağalarının maskesini düşürmektedir.

Ağalar ve eşkiyalar

Kaza, 1866 yılında, mutlak bir aşiret hayatı yaşıyan Türkmen aşiretleri arasındaki anlaşmazlıkların had safhaya gelmesi üzerine, Müşir Derviş Paşa tarafından yeniden kurulmuştur.

O devirde büyük aşiret beyleri ovaya yerleşmiş, bu beylerin çocukları devletin zaaf ve teşkilâtsızlığından faydalanarak, kendi tapu sınırlarını aşmışlar, Hazine topraklarına el atmışlardır.

Onlardan türeyen Kadirlinin bugünkü ağaları geniş topraklar sürmek ve sürdürmek, köy sularına el atmak, bunu sağlamak için de devlet otoritesine boyun eğdirmek, köylüyü sindirmek zorundadır.

Kadirli'nin ovaya karşılık, bir de ormanları tahrip edilen fakir dağlık bölgesi vardır. İnsanların bir karış ekilebilir toprak için yaşayıp boşuna öldükleri bu saha, son günlere kadar eşkiya yatağı idi.

Eşkiya genel olarak adam vurmuş suç kaçağıdır. Dağda yakalanmadan gezebilmek suretiyle cezadan kurtulabileceğini ümit eder. Dağda gezebilmek, beslenmek, yemlenmek, sulanmak yataklanmak ve jandarma takibinden kurtulmakla mümkündür. Bu sebeple, suç kaçakları kendilerini himaye edecek bir ağaya kapılanırlar. Ağalar da menfaatleri için ovada avanc, dağda eşkiya beslerler.

Eşkiyalığın en azgın zamanında, 1932 de eşkiyalığın kökünü kazımak için Kadirliye özel olarak tam yetkili bir jandarma Albayı gönderilmiştir. Albay Nazmi Bey, daha gelir gelmez, ağalar ortada dururken eşkiyaları ele geçiremiyeceğini anlamış, çareyi, kendine ağa diyenleri toplayıp 6 ay müddetle Diyarıbakıra sürmekte bulmuştur. Olaylar, Albayı haklı çıkarmış, dağda sahipsiz kalan eşkiyaların bir kısmı teslim olmaktan başka çıkar yol bulamamıştır. Geri kalanlar ise, Hükûmet icraatının ciddiyetini gözleriyle görüp, inanan köylülerin mücadeleye katılmasıyla, kısa zamanda temizlenmiştir.

Sonra sürgündeki ağalar dönmüş, eşkiyalık yeniden türemiştir. Kadirli'nin son ünlü eşkiyası, 12 kişiyi öldüren Hüseyin Tatlı Tulukçu'dur. Tulukçu, 6 yıl dağda kaldıktan sonra, kendisini destekleyen iki ağa ailesinin biribirlerine düşmesi yüzünden ele geçirilebilmiştir.

Eşkiya Tulukçu'nun hikâyesi

Biri Kozanlı, diğeri Kadirlili iki ağa ailesi tarafından himaye edilen Tulukçu'nun hikâyesi ilgi çekicidir. Tulukçu, bir çok işlerde, özellikle kereste kaçakçılığında Orman İşletme Müdürüne kadar bütün orman teşkilâtını tehdit ve yıldırmakta kullanılmıştır. Tulukçu, kaçak olduğu halde B.M.M. ne girebilmiş ve İstanbulda kollarını sallıyarak gezebilmiştir. Kadirli halkı arasında, Tulukçu'nun hâlâ serbest dolaştığı ve çok nüfuzlu bir kimse tarafından himaye edildiği söylenir.

B.M.M. ne kadar girmeye cür'et eden eşkiyanın talihi, hâmi ağaların biribirine düşmesiyle ters dönmüştür.

Hâmi iki ağa ailesi, parlâmentoda iktidar partisine mensup iki milletvekili tarafından temsil edilmektedir. Bu milletvekillerinden biri, arkadaşını «Dağda eşkiya besliyor» diye merkeze şikâyet eder ve onun yeni seçimlerde aday olmasını önler. Adaylığı önlenen milletvekilinin, öfke ile, eşkiyanın muhalefetin seçim kampanyasında kullandığı duyulur. Hükûmet, Tulukçu'yu yakalamak için, Kadirliye seçme bir yüzbaşı gönderir. Yüzbaşı, uzun mücadelelerden sonra, diğer ağaların rekabetinden faydalanarak, onların yardımıyla eşkiyayı yakalar.

Toprağın değeri

Halkı yıldırmak için eşkiya besliyecek kadar ileri giden Kadirli ağalarının ana menfaatleri, baskı ve tavassut, çeltik işi ve *Hazine arazisinin kullanılması* gibi 3 dâvâ etrafında toplanır.

Ağalar, Hazine arazisine geniş ölçüde el atmışlardır. Bu yüzden köylü ile, biribirleriyle ve Hazineyle çetin bir mücadeleye *girmişlerdir. Özellikle çeltik sahasında,* ağaların savundukları menfaatlerin ne kadar vazgeçilmez olduğunu basit bir hesap göstermeye kâfidir: Çeltik ekimi için 1 dönüm toprak icarı yılda 100 liradır. 10 bin dönüm toprak, yılda 1 milyon lira icar getirir. Çeltik ekimi bizzat yapılırsa, 1 dönümün yıllık net kârı 600 liradır. 10 bin dönüm, 6 milyon lira sağlar.

Bu hesap, Hazineden kurtarılıp, tapulama imkân ve ümidi dahi bulunmıyan arazilerin, her ne pahasına olursa olsun, fiili tasarrufunu sağlamanın ne kadar hayati bir mesele teşkil ettiğini ortaya koyar.

Bu bakımdan kadastro işlemlerini yapan kadastro personel ve müdürünün elde edilmesi veya yıldırılması, bu mümkün değilse, uzaklaştırılmasına çalışılması âdettir. Hazine arazisini göçmenlere veya icar karşılığında fakir köylüye fiilen teslim yoluna giden, kaymakam, malmüdürleri veya hâkimlerin Kadirli'den sürdürülmesi değişmez hâdisedir.

Çeltik işi

Kadirlide, ruhsatlı kısmı yılda 25-30 bin dönüm olmak üzere, geniş ölçüde çeltik ziraati yapılır. Çok büyük kârlar sağlayan çeltik ziraatinin, Çeltik Komisyonunca uygulanan bazı şartlara tâbi oluşu, ark, ruhsat ve sulama işlerini esaslı birer mesele haline getirmekte ve Kadirliye kaymakam dayandırılamamasının başlıca sebebini teşkil etmektedir.

Çeltik ruhsatı alabilmek için bir arka sahip veya müstecir olunması, ruhsat verilecek arazi miktarının eldeki arka tanınan *sulama kapasitesiyle orantılı bulunması* şarttır. Bu sebeple, köy sularına el atmak, mevcut arkları ucuza ve masraf yapmaksızın kullanmak, buna karşılık, ele geçirilen arkları yüksek fiyatla kiralamak çeltikçilerin gayelerindendir.

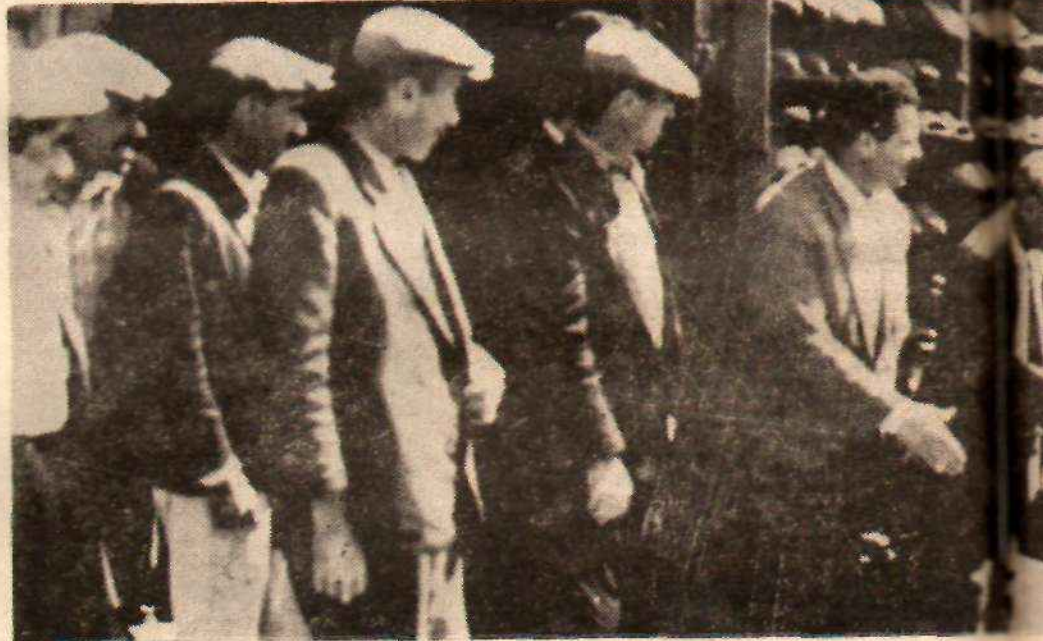
Ayrıca, her yıl Allahtan mucize beklercesine, mevcut imkânların dışında binlerce dönüm kaçak çeltik ekmek âdettir. Bu yüzden çeltiklerin bir kısmı kuruma tehlikesine düşer. Çeltik Komisyonu işin içinden çıkamaz. Birine fazla su verse ötekiler, vermese berikiler isyan eder. Ankaraya teller çekilir, heyetler gönderilir. Çeltiği korumaya yüz tutanlarla, bunlar hesabına kendi kendi çeltiklerinin veriminden bir fedakârlık yapmak istemiyenler arasında, bir ölüm dirim kavgası başlar. Başka çare olmazsa taraflar ark sularını kendi çeltiklerine zorla akıtmak, vak'a çıkartmak gibi türlü tertiplere başvururlar. Böyle zamanlarda eski eşkiyaların çeltikçiler tarafından zaman zaman su bekçisi olarak çalıştırıldıkları görülür.

Çeltik ruhsatı için müracaat Martta yapılır. Ruhsat ise Nisan-Mayıs aylarında verilir. Haziran-Ekim arasında ise sulama derdi başlar. Çeltik Komisyonu Başkanı olan Kaymakam için en kritik devre, ruhsat verme mevsimidir. Ağaların suyuna gitmiyen Kaymakamlar en çok bu devrede vazifelerinden uzaklaştırılır *Nitekim Kaymakam* Mehmet Can, bu devreyi atlatamamıştır.

Baskı ve tavassut

Ağaların güttükleri ana gaye, siyasî hâkimiyet ve baskı yoluyla, iktisadi hâkimiyetlerini devam ettirmek ve elden geldiği kadar genişletmektir.

Bu maksatla ağalar, her ne pahasına olursa olsun, mahalli kaza ve icrayı zaafa

Ağaların menfaatine dokunduğu için Kadirli'de tutunamıyan Kaymakam Mehmet

düşürerek devlet otoritesini yaşatmamaya ve yıkmaya, halkı ve küçük memuru müdafaasız ve kendilerine muhtaç halde bırakmaya *azmetmiş ve bu amaçla teşkilâtlı* bir şekilde çalışmayı âdet edinmiştir.

Maksatlarına ulaşabilmeleri iki şarta bağlıdır:

1 — Mahalli idareyi hatır, menfaat veya korku baskısına tâbi tutmak, boyun eğmiyen idare adamlarını Kadirlide yaşıyamaz hale getirmek veya üst makamlardan sorgusuz ve sualsiz tâyinlerini tepeden inme çıkartıp, tâbirlerince: «Sürdürmek», bunu da, çevre ve *kendilerinden sonra gelen*lere «numunei imtisal olacak şekilde», en ağır ve haysiyet kırıcı usullerle yapmak.

2 — Halkla hükûmet temsilcileri arasına girmek, devlet kapısındaki hiç bir işin tavassutsuz halledilemiyeceği inancını yaymak ve böylece halkı kendilerine minnet, menfaat, korku ve çâresizlik bağlariyle köle etmek.

Ağalar akıllı ve kurnazdır. Kız ve erkek çocuklarını okuturlar. İşlerine gelen yenilikleri kolayca benimserler. Değişen şartlara uyarlar. Çok partili hayata kolayca intibak etmişlerdir. Dâvalarını, bir taraftan gitgide eşkiya yerine avane ve bunun özel bir şekli olan seçmen beslemek, diğer taraftan kendisiyle *fertlerine Vilâyet Daimi Encü*[...] Üyelikleri, milletvekillikleri sağlamak su[...]tiyle yürütme yoluna girmişlerdir. Ma[...]linde halledilemiyen işleri Vilâyet ve [...] partili rejimin kuruluşundan sonra, te[...]*den inme metoduyla, yani T.B.M.M. üye*[...] kabine, partiler vasıtasiyle çözmeyi [...] edinmişlerdir.

Kadirli ağaları T.B.M.M. de

Çok partili siyasi hayat ağalar i[...] ideal bir rejim olmuştur. Öncele[...] ancak hükûmetle iyi geçinmek su[...]tiyle hâkimiyetlerini sağlıyan ağalar, si[...] partilerin idaresini ele geçirerek, memle[...] idaresinde söz sahibi olmuşlardır. An[...] M.B.K. idaresi sırasında, ağalar sarsıntı [...]çirmiş, çok partili hayata dönünce, ağa[...] saltanatı yeniden başlamıştır.

15 Ekim seçimleri Kadirliden ağala[...] Meclise girmesini sağlamıştır. Adanada [...]çimi A.P. ve C.H.P. kazanmıştır. Bu iki pa[...]tinin, Kadirliden çıkan milletvekilleri [...] Senatörleri ise ağalardandır. C.H.P. li a[...]lar, Kemal Sarıibrahimoğlu, ve Ahmet K[...]ramüftüoğlu'dur. Karamüftüoğlu, bütün s[...]lar devlete ait olduğu halde, Savrun çayı[...] bir kolunu istediği gibi kullanmakta[...] Karamüftüoğlu, devletin suyunu satarak y[...]da 100-120 bin lira civarında gelir sağl[...]

Kadirlinin A.P. li temsilcileri ise, ba[...] İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu olm[...] üzere, milletvekili Ahmet Savrun, Sena[...] Galip Afşar'dır.

Topaloğlu ailesi, İstanbul İkinci Şu[...] Müdürü Ahmet Topaloğlu, 1954 yılında m[...]letvekili olana kadar fakirdi. Ailenin por[...]kal bahçeleri ve bir miktar da toprağı va[...]dı. 1954 ten sonra ailenin sür'atle kalk[...]dığını, Kadirliler anlatıyor. Tâlihin dönü[...] izdivaçlarla başlar. Kardeşlerden Müçte[...] Topaloğlu, zengin ağalardan *A.P. İl Başka*[...] Tevfik Coşkun'un kızını alır. Tevfik Co[...]kun'un, 15 bin lira yardımıyla son seçim[...]leri kazandığı söylenen Topaloğlu ise, Koz[...] zenginlerinden Şadi Çelik'in kızıyla ev[...]*ti. Bundan sonra, kardeşlerin en büyü*[...] Mehmet Topaloğlu, Ziraat Odası Başkanı ve Çeltik Komisyonu üyesi oldu. Bu mevkilerin sağladığı imkânlar, yukarıdaki izahlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Müçteba Topaloğlu ise, kasabada en çetrefil dâvaları kolayca çözen yüksek ücretli bir avukat olarak şöhret yaptı.

Kasabada bu aileyle ilgili çeşitli hikâyeler anlatılır. Meşhur eşkiya Tatlı Tulukçunun Tevfik Coşkuna yakın Kocaboğalar ailesinin evinde yakalandığı belirtilir. Sıtır Köyüne ait Çeltik su arkının, Mehmet Topaloğluna ihalesiz verildiği söylenir. Kadirli'de anlatıldığına göre, Sıtır Muhtarı ark[...] ihaleye çıkarmıştır. Fakat ihale tehir edilerek, ihaleye katılmak istiyen diğer talipler atlatılmıştır. Bu kimseler durumu Kaymakama bildirmişler ve ark için Topaloğlundan yüzde 30 fazla fiyat vermişlerdir. Usule göre, yüzde 15 fazla fiyat verilince, mukavelenin feshi lâzımdır. Fakat Kaymakam Rahmı Atakan, Mehmet Topaloğlunun mukavelesini feshe cesaret edememiştir. İş, Adana Valisine gelmiştir. Fakat Vali, meselenin peşini bırakmıyan Hâzım Çubukçuya «Biz bu işe el atamayız. Kusura bakma. Bizi daha fazla rahatsız etme» cevabını vermiştir. Böylece, benzerleri 60-70 bin liraya satılan arkı, Mehmet Topaloğlu 14 bin liraya almıştır. Ayrıca, Kabayarda, 6-700 dönüm

T.B.M.M. NDEKI KADİRLİ AĞALARI

Galip Afşar — Ahmet Savrun — Kemal Sarıibrahimoğlu — Ahmet Karamüftüoğlu

Hazine arazisinin, 50 lira üzerinden talip bulunduğu halde, Mehmet Topaloğluna dönümü 6 liradan kiralandığı bildirilmektedir.

A.P. milletvekili Ahmet Savrun'a gelince, evvelce Adana Vilâyet Daimi Encümen Üyesi olan bu zat, tapulu 77 dönüm araziye karşılık, 1000 dönüm kadar Hazine arazisi işlemektedir. Bu Hazine arazisinin 219 dönümü *göçmenlere tahsis edilmiştir. Fakat* arazinin teslimi, politik sebeplerle Devlet Bakanlığının 30. 9. 1950 tarihli tel emriyle durdurulmuştur. 27 Mayıstan sonra İmar İskân Bakanlığının 16.7.1960 ve Vilâyetin 28.7.1960 ve 7.9.1960 emirleriyle göçmenlere teslimi, çeşitli güçlüklere yol açmıştır.

Ağalar elindeki Hazine arazisinin fakir çiftçiye verilmesi kolay değildir.

...met Can'ı halk sevgi ile uğurladı.

Senatör Afşar

Eski Adana Belediye Başkanı olan Senatör Galip Afşar ise, tapulu 200 dönüme karşılık, 5000 dönüm işlemektedir. Bunun 4800 dönümü Hazineye kayıtlıdır. 1950 de göçmenlere tahsis ve temlik edilen 665 dönümün fiili teslimi, o zamandan beri, daha çok bilek kuvvetiyle önlenmişti.

*27 Mayıstan sonra, göçmenlerin hakları*nı aramaları üzerine, İmar ve İskân Bakanlığının 5.10/1960 ve Vilâyetin 17.10.1960 emirleriyle arazi göçmenlere verilmiş, Afşarların tedbir talebi mahkemece reddedilmiştir. Fakat haklarına razı olmayan Afşarlar, adamları vasıtasıyla tarlalara defalarca traktör sokup, araziyi cebren sürmek istemişlerdir. Bu tecavüzlerin beşincisinde failler nezaret altına alınmıştır. İçişleri Bakanlığına, Başbakanlığa ve M.B.K. ne Afşarlar tarafından yaptırtılan şikâyetlerin isabetsiz olduğu, yapılan tahkikat sonunda anlaşılmıştır. Buna rağmen Afşarlar, şahsi dostlukların yardımıyla, «Kaymakamın mülkiyet hukukunu tanımadığını, toplu çiftlikleri böldürmek, köylüyü bunlara saldırtmak ve bölgede *ağaların kalktığından bahisle hu*zur ve emniyeti ihlâl ettiğini» ileri sürerek memleketi heyecana vermişler ve Kaymakamın nakli fikrini Bakanlığa telkin etmişlerdir. Ayrıca, Devlet Bakanlığını ayni yoldan harekete geçirmişler ve tahkikat için Kadastro Umum Müdürü ve Toprak İskân İşleri *Umum Müdürü ile iki müfettişi 4.1.1961* de Kadirliye göndermişlerdir. Bir ağanın şikâyeti üzerine, koskoca iki Umum Müdürün kazaya yollanması şaşılacak bir olaydır.

Umum Müdürler, her şeyin normal olduğunu tesbit etmişlerdir. Tahkikatla görevli Kadastro Umum Müdürü, D.P. İktidarı devrinde, Galip Afşar'ın arazi işi yüzünden 2 yıl müddetle açığa alınmıştı!

C.H.P. milletvekillerinin yakınları olan İsa Sarıakçalı ve Galip Üstün de, işledikleri Hazine arazisinin ufak bir kısmının göçmenlere verilmesi üzerine kazan kaldıran ve Kaymakama harp açan ağalar arasındadır.

Ağalar ve memurlar

Partileri ele geçirecek, Ankarada büyük bir nüfuz sağlayan ağalar karşısında memurların durumu çok güçtür.

Bir hukuk devletini temsil etmekle görevli idare âmirleri bir taraftan devlet nizamını ve Hazinenin menfaatini, diğer taraftan halkın hak ve hukukunu korumakla vazifeli olduklarına göre, ister istemez ağalarla tezada düşmektedir.

Üst idare makamları, şahsi ve siyasi tesirlere kapıldıkları müddetçe, mahalli idare âmirlerinin hâli yamandır. Tasfiye edilmekten veya ağalara boyun eğmekten başka çâre yoktur. Gelen memur, büyük menfaat sahiplerine ayak direyemiyeceğini, direrse *de yerinde kalamıyacağını gördükçe*, manen çöker. Bu hal, kademe kademe, banka müdürleri, orman muhafaza memurları, onbaşılara ve bekçilere varıncaya kadar, en küçük memur ve müstahdemlere, en ücra köylere sirayet eder.

Halk ta kendilerini sevmemekle beraber, çaresizlik içinde, birer ağaya kapılanmaktan, onun himayesine sığınmaktan başka birbir isyan ve infial içindedir. Fakat ağalardan korkar ve siner. Böylelikle Kadirliye Cumhuriyet Hükûmeti giremez olur, ağalık hükûmeti devam eder, gider.

Tertipler

Kadirliye kaymakam, malmüdürü, hâkim, Kadastrocu, Ziraat Bankası Müdürü, zâbıta âmiri ve ormancı dayanamaz.

Kaymakam bütün işlere muhatap olduğu için, topun ağzındadır. «Kaymakam harcama» bilânçosu şöyledir: 1947 - 50 seçimlerine kadar, 3 yılda 11 Kaymakam ve vekil değişmiş, bunlardan en çok kalanı bir yıl, diğerleri ise en çok 6 ay kalabilmişlerdir.

1950 - 60 devresinde ise, 14 Kaymakm ve vekil değişmiş, yalnız bir Kaymakam 3 sene *3 ay, bir başka Kaymakam 2 sene 2 ay* Kadirlide kalabilmiştir. Geriye kalan 12 Kaymakam ise 1, 2, 4, 6, 8, ay kazada tutunabilmiştir.

14 yıllık devrede, Kaymakamların hemen hepsi, mütegallibenin tertipleri sonunda anormal ve pek üzücü şartlarla kazadan sıyrılmışlardır.

Ağaların sistemleri basittir. Sistem, âdi, iptidai etrtiplere ve taktiklere dayanır. Ye*ni bir idare âmiri, daha kasabaya gelmeden*, memleketi, ailesi, huyu suyu, zevkleri, zayıf tarafları, yakınları v.s. hakkında bilgi toplanır. İdare âmiri gelince, prensler gibi ağırlanır ve nabıza göre şerbet verilir. Kaymakam bu oyuna yatarsa, daire bir ağalar kulübü hâline gelir. Kaymakamın icraatı *böylece, sevk ve idare edilir.*

İdareci pohpohlanır, türlü iltifatlarla yumuşatılır, dâvetlere, ikramlara, bahçe ve tarla ürünleri gibi «kıymetsiz hediyeler» almaya alıştırılır. Adam müsait ise, «hava almak» bahanesiyle Adanaya gidilir. İdareci orada bara götürülür, kadın ve içki sarhoşluğuyla tuzağa düşürülür. Bu sırada, dâvetlere ait faturalar, bar âlemi fotoğrafları, daha sonra lâzım olacak müsbet evrak olarak *düzenlenir. İdareci, artık avuç içine* alınmıştır. Adanada bir Vali muavini, bir belediye başkanı, Kadirlide bir Ziraat Bankası Müdürü, bu yoldan harcanmıştır.

500 liraya kaymakam

Yumuşatma fayda etmezse, İdareci yıldırma yoluna gidilir. Dişli milletvekillerinden veya siyasi kudreti bilinen kimselerin kartları idareciye gösteri*lir ve onlara yakınlıktan dem vurulur.*

Bu yetmezse, partilere, bakanlıklara, ma metodları denenir. İşe, iftira ve tezvirle başlanır, nakil propagandalarına, ölüm tehditlerine kadar gidilir. Meselâ bir Kaymakam, güzelce olan karısının sinema çıkışı, bir gençler grubu tarafından kaçırılacağı ve bu *yoldan rezil edileceği* tehdidiyle kasabadan kaçırılmıştır.

1948 de «Bütün halkı 3 tane ağa için *yakamam*» deyip, çeltiği köylere nizami mesafeden fazla yaklaştırmayan Kaymakama: «Kaymakam vurması 500 liradır» diye haber gönderilmiştir. Bundan 10 yıl önce, Afyon dağlarında kereste kaçakçılığı ile mücadele eden bir maarifçinin ölüm râyici 25 lira olduğuna göre, Çukurovada ölüm *ücreti daha yüksektir.*

Bu yetmezse, partilere, bakanlıklara, Başbakanlığa, T.B.M.M. ne, Cumhurbaşkanlığına şikâyet telleri çekilir. Teller, senelerden beri bu işi yapmakta âdeta uzman olmuş istidacıların ve avukatların klişeleşmiş müsveddelerinden teksir edilerek kaleme alınır.

Şikâyetler, İdare âmiri haklı çıksa bile, «mesele çıkarttığı için» onu yıpratır. Bizim idare anlayışımızda, insanın bir meseleye adının karışması, kötü not olmaya kâfidir. Halbuki Türkiyede çalışan her yerde — en *azından tenbellerin ve ahlâksızların* rahatı kaçtığı için — mesele çıkar. Mesele çıkmayan yerler, genel olarak iş yapılmıyan yerlerdir. Adana Valilerinden biri, çeltikçilere boyun eğmediği için, Merkeze alınan bir Kaymakam hakkında, yabancı bir bilgine şu izahatı vermiştir: «Kadirli karışıktır». Kaymakama giderken tenbih ettim. Otur, iş yapmaya kalkma. Senden önceki oturdu, ra*hat etti. Fakat sözümü dinlemedi, iş yap*maya kalktı. Ortaokul yaptırma hevesine düştü. Yerlilerle geçinemedi. Ben de merkeze aldım». Vali bu sözlerle, pek çok masabaşı idarecisinin, belki her zaman açıkça ifade edemedikleri bir gerçeği ortaya koymu...

...ma metodlarının en sonuncusu, Ankaraya heyetler gönderilmesi ve meselenin «tepeden inme» hallidir. Heyetlerin *Ankaradan boş döndüğü pek görülmüş de*ğildir. Şikâyet edilen şahıs, halkın sevdiği bir kimseyse, halk, ağalara biraz kızar ve homurdanır, fakat 27 Mayısa kadar, harekete geçmeye cesaret edemezdi. Aksine, sürülen adamdan herkes kaçardı.

Birdenbire neye uğradığını şaşıran, boşluk içerisine düşercesine yalnız kalan idareci, ailesini ve eşyasını naklederek araba bulmakta bile sıkıntı çeker. Kasabadan bu *türlü ayrılışlar son derece üzücü ve kırıcı* şartlar altında, insanlık haysiyetini zedeleyici bir hal alır.

İnkılâp Hükûmetinin Kaymakamı Mehmet Can, bu durumu değiştirmiştir: Mehmet Can, Kadirliye inkılâbı götüren ve ağaların nüfuzunu kıran adamdır.

Genç Kaymakam, önce tavassut yasağı koyarak ağaları hükûmet kapısından uzaklaştırmıştır. Muhtar mühürlerinin ağaların *adamlarına verilmesini önlemiştir.* Kaçak çeltik ekimiyle mücadele etmiş, Savrun suyundan halkın ve Belediyenin faydalanmasını sağlamıştır. Ağaların elindeki Hazine arazisinin bir kısmını, halka vermiştir.

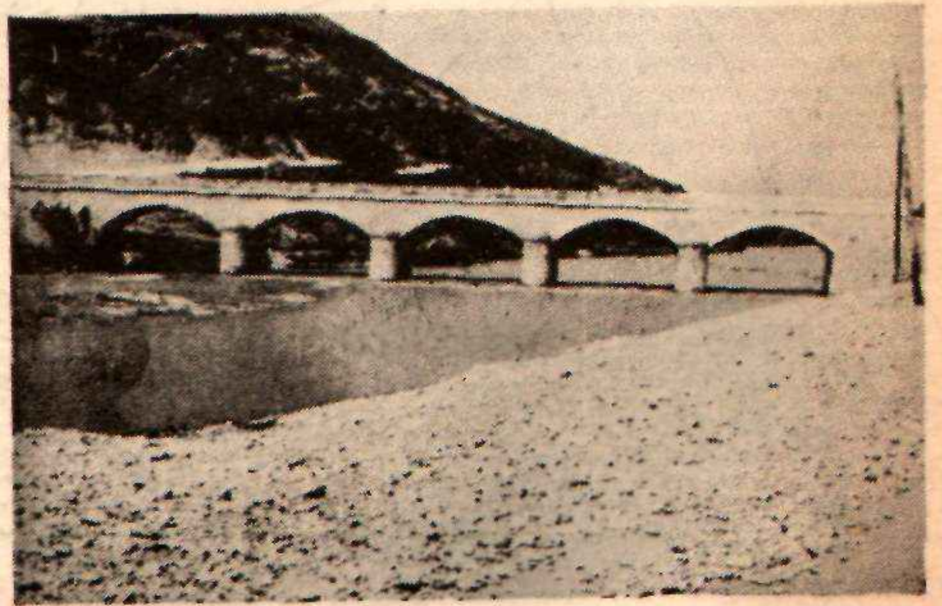
M.B.K. devrinde bunlar mümkündü. İyi niyetli bir hükûmet, ağalarla mücadele eden kaymakamı destekliyordu. Halbuki şimdi devir değişmiş, ağalar saltanatı geri gelmiştir. Halk, küskün, kırgın ve ümitsizdir. *Halk çocuğu Mehmet Canın önderliğinde* ileri hamleler yapan Kadirli halkı, ağaların önünde yeniden boyun eğmenin ıstırabı içindedir.

39 muhtarın mühürünü ve imzasını taşıyan Kadirli aydınlarının da imzaladığı bir Senatöre yazılmış mektup, Kadirli halkının düşüncesini aksettirmektedir: «Tevfik Coşkun'un feveran ve husumetini celbeden taraflardan birisi, adı geçen şahsın ortak bulu'nu *harekete geçiren* sebebin ise, ortak lunduğu Kabayar suyunun, Ahmet Topaloğbulundukları Sıtır Köyü suyunun, köy sandıklarına maledilmesidir. Biribirlerine gerek sebeben ve gerekse menfatleri ile akraba olan bu kimseler, Kadirlimizi nura boğmak istiyen ışığı söndürmeye ve hayat damarlarımızı kesmeye çalışmaktadır.

Yukarıda arz ve izahına çalıştığımız sebepler yüzünden memleketimiz koyu bir *karanlığa itmek* istenmekte ve derebeyliğin tekrar ihyasına çalışılmaktadır. Tevfik Coşkun ve şürekâsı, Kaymakamı buradan attırmaya muvaffak olursa, gelen kaymakamın hizmetlerine gireceğini ve halim memurları sindireceğini hesaplıyarak, eski halin avdet etmesini arzu etmektedirler.

Devlet otoritesini Kaymakam Mehmet Canın şahsında kırmayı hedef tutan bu süfli emelin gerçekleştirilmesini, Milli Birlik*çilerle kader ortaklığı yapan çalışkan Kay*makamımızın bu derebeyi artıklarına ezdirilmemesini dileriz.»

Halkın kalbinden kopup gelen bu isteklere ağalar demokrasisi devrinde, Ankaranın kulakları tıkalıdır...

Meşhur Savrun suyu

AGALAR...

Yasar Kemal

Yıl, 1946 yılı, ben Kayseride bir buçuk yıllık askerim. Kayseride türlü tabakalardan ahbaplar edindim. Bu arada Kayseri Memleket Hastahanesi doktorlarından birisiyle de ahbap olduk.

Doktordan bir gun bana bir haber geldi, çabucak gelsin, diye. Haberi bana ileten arkadaş çok heyecanlı idi. Ağlamaklı bir hali vardı.

Boyuna:

»Böyle bir şey olamaz, olamaz,» diyordu.

Şaşkınlık içinde kıvranıyordu.

Hemen Hastahaneye koştum.

Yaşlı bir adam yumulmuş duruyordu. Altmışından fazla gösteriyordu.

Doktor:

«Bu yaşlı adamla konuş,» dedi.

Benim böyle konularla ilgilendiğimi, hikâyeler yazdığımı biliyordu. Bir hikâyemi okumuştu.

»Bu, büyük bir örnek,» dedi.

Hastahaneye yaralı bir delikanlı getirmişler. Delikanlı can çekişir durumda. Öldü ölecek...

Yaralının sorgusunu yapıyorlar:

«Ne oldu sana? Kim vurdu seni?»

Yaralı:

«Tüfek boşandırdım, kendi kendimi vurdum,» diyor. Bir yandan da sorup soruşturuyorlar, «ben kendi kendimi, kazara vurdum» dan başka söz alamıyorlar ağzından. Sonra delikanlı ölüyor. Yarayı başından almış, kurtarılamıyor.

Olay böylece kapanmış gitmişken, doktor, oğluyla birlikte gelen babasının, oğlunun ölüsü başında ağlamasını, çığlığını duyuyor.

Anadolunda analar, babalar, kardeşler ölülerinin başında, ölenin niçin öldüğünü, nasıl bir kişi olduğunu söyliyerek ağlarlar. Bu hem bir gelenek, hem de acıdan kendini tutamamaktan gelen bir konuşmadır.

Babanın konuşmaları, ağıdı bir tuhaf:

«Dağ gibi yavrumu öldürenler iflâh olmasın... Gâvurlar, dinsizler, suçsuz yavruya böyle kıyılır mı?» Daha bir sürü şeyler söylüyor.

Kendisini dinleyenlerden, dinleyip anlayanlardan haberi yok.

Doktor, adamın konuşmalarına, ağıdına bir mim koyuyor. Ve anlıyor ki, işin içinde iş var.

Adamı bir yana çekip sıkıştırıyor.

«Kim vurdu oğlunu?»

«Hiç kimse vurmadı. Kendi kendini vurdu.»

«Peki, sen ağlarken, oğluma kıyanlar iflâh olmasın, diyordun. Bu ne demek?»

Yaşlı adamı iyice bir sıkıştırınca, iş ortaya çıkıyor.

Adam ağlayarak, korkunç bir acı içinde olayı olduğu gibi anlatıyor.

Ağanın bir oğlu var. İstanbullarda dolaşan... Belki de orada okuyan. Bu Ağanın oğlu çiftliğe gelince tabancayla nişan atışlarına başlıyor. Delikanlı kendimüthiş bir nişancı sayıyor. Ölen çocuk da yıllardan bu yana, kapılarında yarıcı olan Çakır emminin oğlu.

Bir gün tarlada Çakır emminin oğluna diyor ki:

«Dur uzakta, başına bir yumurta koyacağım, ateş edeceğim.»

Çocuk, olmaz, yapamam, derse de dinlemiyor. Uzun bir cebelleşmeden sonra çocuğun başına yumurtyı koyup karşısına dikiyor. Nişan alıyor. Her İnsan Giyom Tel olamaz ya, yumurtaya nişan alacağı yerde delikanlının başına nişan alıyor, yumurta yerine Çakır emminin oğlunu vuruyor.

Buraya kadar hiç bir diyecek yok. Durmasaydı karşısında, koymasaydı başına yumurtayı. der geçeriz

Delikanlı yaralı.

Çakır Emmiye ve bizim Giyom Tel'in babasına, iş böyle böyle diye, haber gidiyor.

Giyom Tel'in babasıdır, Çakır Emmiyi çağırıyor:

«Çakır,» diyor, !var git oğlunla konuş. Bir kazadır olmuş. Var git söyle ki oğluna, ifade verirken desin ki, ben kendi kendimi vurdum. Oğlum, senin oğluyun yüzünden hapislerde çürürse seni iflâh etmem. Bu çiftlikte yaşatmam, seni de, çocuklarını da acından öldürürüm. Anladın mı, dediğimi?»

Çakır Emminin başında 16 baş nüfus var. Çakır Emmi altmışını aşkın. Topraktan atılırsa eline ne geçecek!

Gidiyor oğluna:

«İnşallah kurtulursun oğul,» diyor, «Diyeceksin ki, ben kendimi vurdum... Diyeceksin ki, beni hiç kimse vurmadı.»

Yaralı diretiyor:

!Böyle bir ifadeyi veremem de veremem,» diyor.

Çakır Emmi başlıyor ağlamaya:

«Sen gidiyorsun... On altı baş horanta başımda... Oğlumdan oluyorum, arkasından da toprağımdan olmayayım. Şikâyet etsen de Ağanın oğlunu hapse atsalar ne olacak? Ağa, bir yolunu bulur oğlunu hapisten kurtarır ya... Bizim de topraktan atıldığımız yanımıza kâr kalır. Etme eyleme oğul... Ağzını açma... Topraktan atılmamız demek, on altı baş nüfusumuzun da ölmesi demek. Gel öldürme, kanına girme on altı baş külfetimin, oğul... Bu yaşımda beni süründürme...»

Oğludur, bakıp görüyor ki, başka hiç bir çaresi yok. Boyun büküp babasına söz veriyor.

Hastahanede de ifadesini böyle veriyor. Ve ölüyor.

Doktor, Çakır Emmiyi konuşturuyor ya, Çakır Emmi ağlayarak derdini döküyor ya, boş bulunuyor ya. Bin pişman.

«Ben böyle bir şey söylemedim,» diyor. «Ağzımdan böyle bir şey çıkmadı,» diyor başkalarına.

İşin korkunç tarafı bu inkâr. Çakır Emminin inkârdan başka çıkar yolu yok. Bir oğul pahasına, ölünceye kadar sürdüğü toprakta kalacak. Şikâyet etse ne olacak? Eline hiç bir şey geçmeyeceğini Çakır Emmi bilmez mi? İşin korkunç tarafı insanoğlunu buna mecbur etmek.

Bu bir acı örnek. Tesadüfen rastladığımız bir örnek.

Böyle bir adam gelsin de Ağasının isteği dışında, partisi dışında oy kullansın! Yağama mı?

Bizim Ağalık sistemimiz aşağı yukarı bu.

Ben askerdim, sırtımda er elbisesi vardı. Çakır Emmiyi sıkıştırdım. Ağzını açmadı...

«Emmi dedim ben de yarıcı bir ailenin çocuğuyum... Söyle bana derdini.»

«Doktora dediğimdir. Sen yarıcıysan, söyleyemem, neden söyleyemediğimi sen herkesten iyi bilirsin. Anlat ki, o Beylere, Efendilere söyleyemem. Kesseler, ağzımı açamam. Allah rahmat eylesin, giden gitti.»

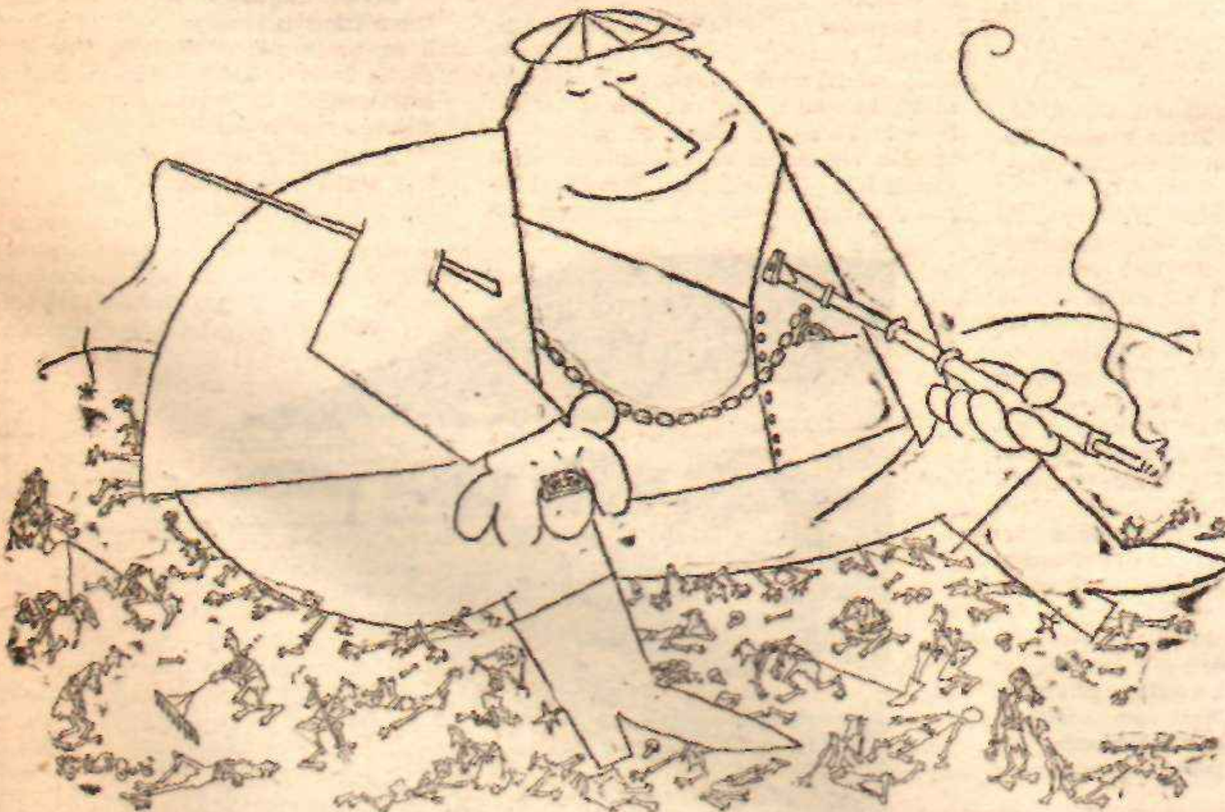
Ve gittim, Çakır Emminin, öldürsek de ağzını açmayacağını arkadaşlara bir iyice anlattım.

Çakır Emmi de kodu gitti. Bir korkusu vardı, ağzından kaçırdığı sözlerden dolayı, Efendilerin bir işler karıştırmasıydı. Giderken bana yalvardı durdu.

«Söyle de efendilere ocağımı söndürmesinler, bir oğlum gitti, geride kalan onaltı baş külfetimi de onlar öldürmesinler.»

Böyle örnekler verecek olsam, bu yapraklar değil, bu koca derginin tümü yetmez.

Örneğin gene ünlü «Baladız olayını» anlatsam bir roman olur. Duyup işitenin dudağı çatlar. Hani 1946 da köylüler Baladızda köyün ağasını öldürmüşlerdi ya... O olay gazetelere geçmiş, uzun zaman üstünde konuşulmuştu ya...

Ağa kimdir? Bildiğimce anlatayım:

1 — Şimdi Ağaların en önemlileri aşiret başkanları, oba, kabile başkanlarıdır. Bunlar daha çok Doğu Anadolu Beyleri, Ağalarıdır. Beylikler babadan oğuladır. Ağaların gücü zenginliklerinden gelir. Oba beyleri olmadıkları halde, onları zenginlikleri, aile olarak halkın üstüne hâkim kılmıştır. Bey olmadıkları halde Osmanlılar, bu zengin, güçlü Ağaları da, Beyler gibi tanımış, rütbeler vermiştir. Halk onlara Bey değil, Ağa diye bakar. Çoğunluk, bunların Beylerden farkı olmamıştır.

Benim bildiğim Beylerin, bir örnek olarak veriyorum, özel hapishaneleri olmuştur da, Ağaların olmamıştır. Bey hem yargıç, hem hapishaneci olmuştur.

Günümüzde, bu Beylerin çocukları, sahip oldukları köylerden dolayı — Cumhuriyet devrinde hükûmet bunların elinden hapishaneyi, halkı yargılama işini almıştır —, eski güçlerini daha sürdürüp gidiyorlar. Eskiden bir derebey halka yüzde yüz hükmederdi. Halkın gideceği tek kapı derebey kapısıydı. Cumhuriyetin ilk günlerinde, beyler toparlanıncaya kadar halk rahat bir soluk almıştır. Sonra ne olmuştur, ellerinde para olan, güç olan Ağalar, Beyler yavaş yavaş hükûmete sokulmağa başlamışlar, gelenek de onlara yardım ettiği için, halkla hükûmet arasında bir köprü olmuşlardır. Onlarsız halk, hükûmet kapısında hiç bir işlerini gördürememeğe başlamıştır.

Şunu şurada açıkta yazayım da, gözden kaçmasın, Cumhuriyetten sonra bir kısım derebeyler ortadan kalkmıştır. Bunlar topraklarını har vurup harman savuran derebey çocuklarıyla, eski derebeyliklerini olduğu gibi sürdürmeğe çalışan, ekonomik güçleri olmayan derebey çocuklarıdır. Sırtlarını ekonomik güce dayayan derebeyleri, hem nüfusları, hem de ekonomik güçleriyle sürüp gelmektedirler.

Demokrasiden sonra da bunlar partilere girmişler, ellerinde oy olduğu için hemen birinci plâna geçmişlerdir.

Biz seçimlerde hangi parti kazanacak yoklamasına çıktığımızda kaç ağa bu yanda, kaç ağa şu yanda diye yoklama yapar, Ağaların güçlerini ölçer, ona göre sonucu gazetemize bildirirdik. Seçim tahminlerini bu şekilde kolaylıkla yapardık.

Bir de bunlarla paralel giden bir Şeyhlik kurumu vardır. Şeyhler de din nüfuzundn faydalanan kimselerdir. Şeyhlik kurumu da babadan oğula kalan bir kurumdur. Aynı derebeylik gibi. Ellerinde ekonomik gücü olmayan, yalnız Şeyhlik gücüyle kalan Şeyhler zamanla güçlerini, yani büyük güçlerini yitirmişler, sırtlarını ekonomik güce dayanan Şeyhler eskisinden de daha çok halk üstündeki hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Şeyhler de Beyler, Ağalar gibi halkla hükûmet arasında aracı olmuşlardır. Cumhuriyet çağında, bizim sandığımız gibi, hükûmetin halkla öyle direkt bir ilişkisi olamamıştır. Yazık ki, bu bir gerçektir. Ağalar, hiç bir zaman hükûmetle halk arasını boş bırakmamışlardır. Bunu kaldırmağa da hükûmetlerin gücü yetmemiştir.

Bizim tarihimizde Derebeylerin gücünü hep hükûmet sağlamıştır. Cumhuriyette verilen halkçılık savaşlarına rağmen bunun önüne geçilememiştir. Bunun önüne geçmek öyle lâfla, avurla zavurla olmuyor. Ağaları hükûmetten ayıracak, onları ortadan kaldıracak bir sisteme yönelmek gerekiyor. Bundan da hükûmetlerimiz her zaman kaçınmışlardır. Ağaları, Derebeylerini ortadan kaldırmak için savaşlar yapılmamış, niyetlenilmemiş değil, buna niyetlenenler yüzde yüz onlarla savaşacak gücü kendilerinde bulamamışlar, attıkları adımları her zaman geri almışlardır.

2 — Öteki Ağalar da türlü sebeplerden toprak sahibi olmuş, zengin olmuş kişilerdir. Bunların güçleri, önceleri, yalnız ekonomik güçleridir. Sonraları, buna dayanarak, hükûmet güçlerini de kendi güçlerine katmağa çalışmışlardır. Ve de katmışlardır.

Gelelim şimdiki duruma... Türkiyede bir Ağalar saltanatı vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bunlar hükûmetin politikasına yüzde yüz hâkim değillerdi. Sinmişlerdi. Hükûmette onların dedikleri olmuyordu. Yani, doğrudan doğruya demek istiyorum. Kabuklarına çekilmiş, bekliyorlar, öylece duruyorlardı. Ama hükûmet de yüzde yüz onları ortadan kaldıramıyordu. Ortaya çıkmak için uygun bir yer, zaman bekliyorlardı.

Atatürk'ten sonra bir durgun çağ başladı. Bu çağda, gittikçe güçlenmekte olan ağalar, hızlarını iyice arttırdılar. Atatürk'ten gelen devrimci hız sürüp gittiğini sanıyordu. Köy Enstitüleri açıldı. Köy Enstitüleri, Ağaların elindeki köylüleri ister istemez uyaracaktı. İlkin, Ağalar bu okulların ne olup olmadığını anlamadılar. Sonradan baktılar ki, bu okullar karanlıklarını deliyor. Büyük bir tehlike oluyor onlar için... Öyle bir propagandaya başladılar ki, köydeki anayı Enstitüdeki oğluna düşman kıldılar.

Gene, dayanakları, din elden gidiyor, okuyanlar gâvur oluyor, ahlâk bozuluyordu. Bu işte, şehirlerdeki gericilerden de kendilerine büyük yardımcılar buldular. Bir de politik faydalar çıktı ortaya. Ortaya çıkan partiler köyde, köylünün faydasına dayayamazdı sırtını, dayasa dayasa Ağanın faydasına dayardı. İşte böylelikle Ağalarla politikacılar birleştiler.

haftanın portresi

Fethi Çelikbaş

Nimet Arzık

Sahne: I

Ankara 1950

O devrin modası danslardan sambaydı. Her devrin modası da Süreyya paviyonuydu Ankarada...

Bakan olan, bakan koltuğundan, Süreyyanın solup bej kanapelerine, Süreyyanın soluk bej kanapelerinden bakanlık koltuğuna «kurumunu» aktarırdı... Yok kurumlanma faslı daha sonrasına ait...

Körpe ünlü adlar, dolaşıyordu dudaklarda, ılık meltemler gibi... Çelikbaş, Güreli, Bölükbaşı, Alican... Bön bön, duygulu duygulu, susamış susamış, kahraman kucaklarcasına yüreğimizce kucaklıyorduk bu adları... Onun'çin içimiz ölülerin çaprazlama üstüste yığıldığı bir mezar oldu... Artık, özlenen «kurtarıcıya» bile yer yok, o içte... Özleyişe bile yer yok!!...

Kişiliklerini merak ediyorduk «yenilerin» yaşayışlarını merak ediyorduk, görünüşlerini merak ediyorduk. Sevgiyle karışmış meraklarla doluyduk köpük köpük... Yazık bu köpüklere...

Bir akşam, «tarihi» Süreyya hıncahınçtı... Her seçimden az'cık sonra bombostur. Her seçimden az'cık az'cık sonra da tıklım tıklımdır ya!...

Pistte ince, esmer, kara gözlü, kara kaşlı, gözlerinin altı yumuk, gençten biri tarla çekirgesince hafif hafif, kesik kesik, tez tez samba yapıyordu!...

— «Ne sempatiklik adaaam» diye baygınlaşıyordu etraf... «Za[illegible] [illegible] Gö[illegible] [illegible] «[illegible] Çelikbaş...» [illegible] Fethi Çelikbaş: Dansına dalmış... «Sambaaaa!»... Fethi bey ha[illegible]...

Sahne: II

Nisan 1960... Hava gergin... Hiçbir garantileri olmıyan (unutmasın kimse basının o zamanki tutumunu... Unutmak ucuz...) genç genç gazeteciler ateş püskürüyorlar. Tek barınak muhalefet... Muhalefet, partiye hemen hemen uğramaz olmuş... Seyrek toplantılarını, Merkez binasının çatı katında, Araştırma Bürosuna ayrılmış yerde yapıyor... Siyasal Bilgilere ateş edilmiş... (Unutmasın kimse Mülkiyelilerin tutumunu, unutmak ucuz, hiçbir garantisiz, kendilerini siper etmişlerdi...)

Bir gazetenin Ankara temsilciliğinde, pürtüklü az'cık esmerleşmiş bej kaplamalı dört kişilik bir kanapenin hantallığında, kahverengi elbiseli bir adam oturuyor: Fethi Çelikbaş... (Uğur rengi o galiba, gardrobunun dörtte üçü kahverengi çünkü... Şimdi şimdi lâcivertliğe döker gibi oldu. «resmiyetten»...) «Sambalardan» bu yana 10 sene akmış gitmiş... Yüzü toplanmış, vücudu toparlanmış, içi derlenmiş toplanmış. Karşısında Altan Öymen ve şimdi Devlet Plânlamadan bir çocuk, Odada da sekiz dokuz kişi var. Herkes kanapedeki adama çullanıyor. O şunu söylüyor kanepesine ve kendi içine çekile çekile:

— «Efendim, biz daha ileriye gidemeyiz... Zaten gözleri üstümüzde... Elbette mücadele etmeli amma... Gençlik halletmeli»...

Ve gençlik halletti ve basın halleti ve ordu halletti ve millet halletti!... Bu sahneyi bir arkadaş aktardı ve Fethi Çelikbaş ismi geçince hep o sözler kulağımda çınlar:

— «Biz daha ileriye gidemeyiz... Gençlik halletmeli!...»

[illegible]

[illegible]

Sahne: III

Sene 1962

Fransızca yumuşak, ahenkli, cilveli bir lisandır değil mi?... Bir kokteyldeydik. Herkesin kadehindeki içki hareketsizdi kalabalıktan. Arkamda tokmak tokmak bir Fransızca konuşuluyordu. Sesin, tonun, şivenin tokmaklaştırdığı bir Fransızca... Boynumu kıpırtatıp bir «çeyrek» dönünce, konuşanın Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş olduğunu gördüm... O Türkçeyi de Burdurluca konuşur, fena değil!...

Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş... 1950 kabinesinde İşletmeler Vekili (o zaman öyle bir vekillik vardı), 1955'e kadar Sanayi Vekili Çelikbaş 1962 koalisyon kabinesinin en önemli bakanlığının tepesinde Fethi Çelikbaş (bütün İktisadi Devlet Teşekküllerinin kaderini elinde tutan makam) durgun görünüyordu. Onun durgunluğunun sebebini bilmem, fakat benim bulunduğum kabinede bir Turhan Feyzioğlu olsa, zekâsı, konuşma gücü, çalışma gücü beni gölgelese, hele mukadderatın onun ince dudaklarına bağlı olsa ben de durgunlaşırdım!

Politikacı Çelikbaş

Politikadan önce, Fethi Çelikbaş Mülkiyeliydi, profesördü, Mülkiye Mektebinin (O zaman fakülte değildi) müdürüydü. Gasraylıydı. Bahadır Dülgerin, Emin Kalafatın sınıf arkadaşıydı ve arkadaşıydı. Tahsilinin bir kısmını Avrupada yapmıştı. «Forumu» desteklemesi gibi, bazı sahalarda «ileri adımcılığı» çifte «dayanışmasındandır»: Hem «Gasraylı, hem Mülkiyeli», düşünün!..

Hayatta şansı vardı, Burdurda forsu... Bu şans bu fors onu, en «sönük» (herkesin parlaklığı kendine göredir, sönüklüğü de) anlarında terketmemiştir.

Demokrat Partinin Genel Kurulunun üyesiydi, yani Partinin politikasını bilfiil ayarlıyanlardan ve o devrin bazı kanunlarının altında «ucuz» imzası vardı. Genel İdare Kurulu üyesi olarak, milletvekili olarak, bakan olarak. 1957 seçimleri Hürriyet Partisinin «göbeğini» kökten kurutan bir darbe oldu... Yalnız Burdurda Çelikbaşın başta olduğu liste kazanmıştı. Şansı devam etmişti. Devamlı başarıya şans denir mi? Kendisinde muhakkak benim «Nüfuzsuz» görüşümün değmediği değerler var... Burdurda kendini sevdirmiş... «Aile nüfuzu» falan demeyin... Aile tanınmış, fakat taşkın bir sempati yaratmakla tanınmamış...

On senede üç bakanlık, bir temsilcilik, değişik parti teşkilâtlarında sorumlu görevler, 11 İdare Meclisi üyeliği (27 Mayıs dönümünde 11 adet İdare Meclisi üyeliği topluyordu uhdesinde. «Temsilci olarak nasıl olurmuş», diyenlere cevabım şu: Kanunun herhalde bir açık noktasını bulmuş olacak ki, 11 İdare Meclisi üyeliğiyle Temsilciler Meclisinde yer alışını bağdaştırmış! Yoksa umursamazlıktan olamazdı!..) Sanayi Bakanı olduğunda enteresan bir söz sarfetmiştir: «Ben sanayicilerin vekiliyim»... Kendi deyimiyle «sanayiciler vekilinin» Odalar Birliği Reisliği uzun zaman devam etti...

Politik hayatında övünebileceği 11 ler, 19 lar, 39 lar hareketinin liderlerinden olması...

İspat hakkı'nı hukukî bakımdan *hazırlıyan odur... Hattâ,* Ekrem Alicanın mütevekkil mütevekkil:

— «Fethi bunu hazırladı, biz evet dedik» dediğini işitenler olmuştur...

Bütün Egenin seliyle beraber, 1950'den evvel muhalefet bayrağını açan Fethi Çelikbaş 1957 — 60 arasında başka bir muhalefet cephesinde, usul hakkında, detaycı, inatçı müdahaleleriyle, binbir bardakta binbir fırtına koparmıştır. Kişiliği, kamçılamıştır karşı tarafı, «ispatçılar» dan olması. İspatçıların başında gelmesi... O, usul hakkında söz istedikçe onlar her türlü usulü çiğner hale geldiler!...

Yalnız, hazırladığı İspat Kanunu (1955 senesindeki tasarı bu gün kabul edilmiştir) açık veren bir kanundur.

Gazeteciliği, patron olaraktır. Ben Bâbıâli patronlarını tercih ederim, bocalamasız... Yeni Gün Gazetesinin imtiyaz sahibidir. Cihad Baban seçimlerde kazanmayınca, bu kazanınca, dokunulmazlığından ötürü sahiplik kendisine verilmişti... Yeni Gün Halk Partisine devredilmiştir, fakat Hürriyetçiler bu gazetenin etrafında kümelenir. 212 sayılı kanuna göre mukavele imzalamıyan tek gazetedir.

Çelikbaş bu kanunu yersiz bulmuştur da, anlatıldığına göre...

Gazeteciliğe karşı sevgisini bir zamanlar Akisi çok tutarak (hattâ İşletmeler Bakanlığı sırasında bu yüzden üzerine yıldırım üstüne yıldırım çekmiştir) ispat etmiştir; Akise bir de masa hediye etmiştir... ağır, pancurlu, geniş, tahta bir masa. Bu gün dahi biraz yıpranmış bir anıt gibi, bu masa durmaktadır Akis"e...

Liberalizmiyle övünen Çelikbaş için bugün, bu kadar..

Bu sefer Ağaları partiler paylaşamaz oldular. Hangi partide Ağa çoksa, o partinin seçim gücü daha çoktu.

Önce Halk Partisi Ağaların hoşuna gitmek için Köy Enstitüsünün yüksek kısmını kapattı. Bu, yüzde yüz birkaç Ağayı kendisine çekmek içindi. Sonra güçlenen Ağalar, Enstitüleri toptan kaptılar. Böylelikle Ağaların önlerindeki en büyük engel kalkmış oldu. Şimdi aydınlar diretiyorlar, Köy Enstitüleri açılsın da açılsın da açılsın. Havanda su dövüyorlar. Böyle bir sistemde Köy Enstitüleri açılamaz. Bunu bilerek savaşıyorlarsa bir diyeceğim yok. Eğer açılır umutları varsa, avuçlarını yalasınlar. Köy Enstitüleri, son yıllarda ölü haline gelen Halkevleri de kapatılınca, Ağalar karşısında hiç bir engel kalmadı, halka giden bütün yollar kapatıldı.

Son yıllarda Ağalar iki güce birden sahip oldular, biri ekonomik güç, öteki de politik güç.

Bunların karşısında yalnız aydınlar kaldı.

Eskiden Ağaların ekonomik güçleri yalnız topraklarının sınırlarında kalıyordu. Şimdiler de bu güç şehirlere, kasabalara girdi. Ticarete, sanayie el attı.

Çukurovadan, Egeden, hattâ Doğu Anadoludan birçok örnekler verebilirim. Çiftlik temel oldu. Çiftliğin getirdiği parayla bazı kimseler, fabrikalar kurdular, ticarethaneler açtılar.

Çukurovadaki büyük fabrikalardan, ticarethanelerden bir kısmı çiftliği olan Ağalarındır. Bunların bir kolları çifliklerinde, bir kolları da fabrikalarında, ticarethnelerindedir.

Çiftliği olmıyan, işe fabrika kurmakla, ticaretle başlamış bir takım kişiler de çiftlik almağa başladılar. Buna da Egede, Çukurovada birçok örnekler verebilirim.

Ekonomik görünüş bu, gittikçe iki güç bir yerde birleşiyor.

Bunlar, böylelikle dört bir yanı saradursunlar, bütün güçleri ellerinde toplayadursunlar, bunun karşısındakiler ne yaptılar? Yani aydınlar, emekçiler...

Onyedi yılda bunlar politik, ekonomik, yenilmez bir güç haline gelirlerken, halk güçleri hep baltalandı. Emekçiden yana olan partiler kuruldu, türlü bahanelerle bunlar kapatıldı. Kuranların başlarına olmadık işler açıldı. Türlü karalar çalındı. Emekçi taraftarlarına vatan haini bile dediler.

Nerede işçi, köylü teşkilâtlanmağa doğru bir adım attıysa, Ağaların etkisindeki politika onların başına hışım gibi indi.

Böylelikle ortaya korkunç bir dengesizlik çıktı. Halk hakkını arayamıyor, birleşemiyor, bu dengesizlik, keşmekeş daha sürüp gidiyor.

Politikacılar da Yirminci yüzyılda bunun böyle, tam bu minval üzere sürüp gideceğini sanıyorlar.

Gören göz kılavuz istemez, derler ya yalan... Gören göz kılavuz istiyor, hem de nasıl... Ağalar hem görüyor, hem de yüzyıllık oyunlarına eskisi gibi, eskisinden de daha beter devam edip gidiyorlar.

Şimdi bunlar politik güçleriyle, ekonomik güçleriyle, bir de propaganda güçleriyle halkın karşısındalar. Gittikçe büyüyorlar. Bir söz vardır, bırak sarhoşu yıkılana kadar gitsin, derler...

Para verip gazete çıkarttırıyorlar. Para verip adam tutuyorlar. Halkı tutan, o halk için bir ışık olan Köy Enstitüsünü tutanlara, emekçinin hakkıyla birlikte olanlara söğdür ha söğdür ediyorlar.

Bence, bunlar işi daha da azıtacaklar. Otuz yıldan bu yana gelişleri bunu gösteriyor. Şimdi ilerici, emekten yana olanlara sövüyorlar. Yarın hepsedecekler. Başlarına türlü haller açacaklar.

Bir şey bilmiyorlar, halkı toptan imha etmedikten sonra, Yirminci yüzyılda halk emeğini yedirmemeği öğrenmiştir, evet halkı toptan imha etmedikten sonra önüne geçemezsin. Halk hakkını alacak. Bir halk şairinin dediği gibi:

Serdarî halimiz böyle nolacak
Kısa çöp uzundan hakkın alacak
Mamurlar yıkılıp viran olacak
Akibet dağılır ilimiz bizim

Yukardan beri söylediklerimi bir araya toplıyayım: Önce toprak, sonra ticaret ve sanayi gücü... Bunlarla birlikte politik güç, sonra gittikçe organize bir hale gelmek... Bununla birlikte müthiş bir propaganda gücü... Gazeteler çıkarmak, yardakçılar tutmak... Milliyetçi kalıbına girmek, karşıdakilere vatan haini demek... Bütün gerici ögeleri, sahte dindarları, bir araya getirmek...

Bir araya gelmeğe çalışan emekçi gücünü parçalamak... Bunun sonu ne mi olacak? Ağalar, daha nereye kadar güçlenecekler? Getirdim sizi bir umutsuzluk kapısına bıraktım.

İş hiç de sanıldığı gibi değil. Bizim tarihimizde ilk olarak, emekçilerle aydınlar birleşiyorlar. Bu birleşmenin önüne geçmek için türlü çabalar gösteriliyor. Ama birleşecekler. Emekçi gücüyle birleşen aydın gücünün önüne hiç bir şey geçemez. Şimdilik bu birleşme bir kıpırtı halinde. Yakında büyüyecek.

Gene biliyorsunuz ki, hak nerdeyse güç ordadır. Hakkın bazı bazı yenildiğini görmüşsek de, bunun yalancı bir yenilme olduğu çok geçmeden anlaşılmıştır.

Gene yeniden yeniden söylüyorum:

KISA ÇÖP UZUNDAN HAKK'IN ALACAK..

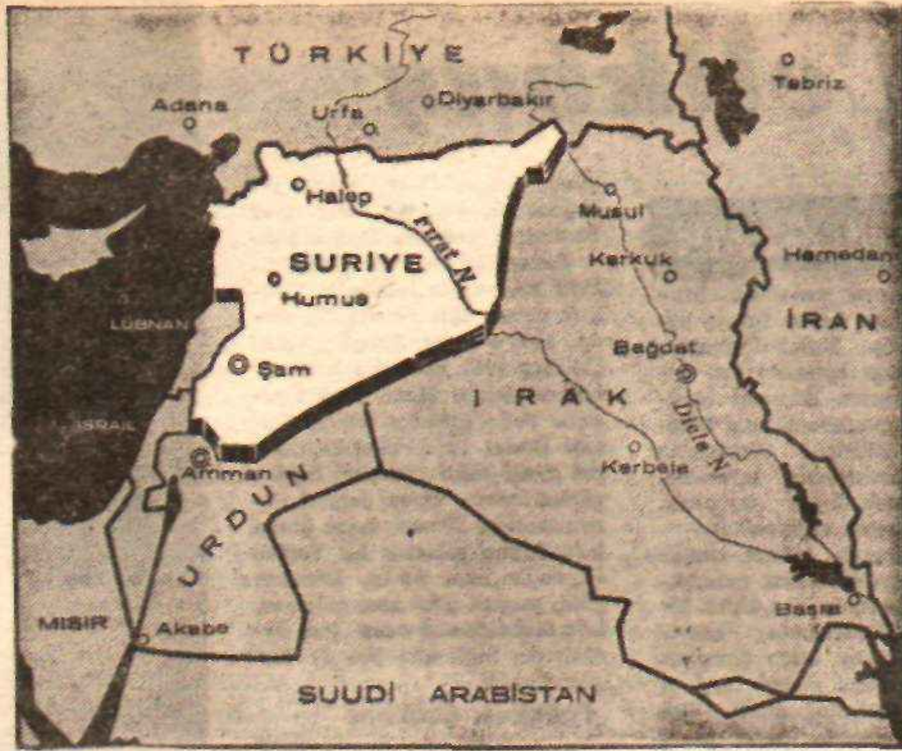
Ya insanoğlunun hakkı? Kısa çöp kısa çöpken...

SURİYE

Kirli parmak

Suriye'de ordu yönetimi ele aldı. Bu olayın nedenleri Mısır ve Suriye'nin birleşmesi ve sonra da Suriye'nin ayrılması sebeplerine bağlandığı zaman anlaşılabilir. Hatırlanacağı gibi, 1 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye Cumhurbaşkanları bu iki Arap ülkesinin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleştiklerini ilân etmişlerdi. Nâsır Arap aydınlara «Arap birliği» fikri yanında «Arap sosyalizmi» adını verdiği bir çeşit devletçiliği de benimsetmeğe çalışıyordu. Nâsır zaman, zaman mübalağaya kaçan Arap milliyetçiliği fikirlerini *İhtilâlin Felsefesi* adlı küçük kitabında özetlemiş ve amacının Atlantik'ten İran Körfezine kadar 80 milyon Arabı birleştiren bir cumhuriyet kurmak olduğunu açıkca söylemişti. Nâsır bu fikrini yalnız Suriye'ye ve Yemen'e kabul ettirebilmişti. Suriye de ancak bir iç kriz sonucunda böyle bir birleşmeye yanaşmıştı. Bu da Arap birliğinin hesaplı ve bilinçli olarak değil, ancak büyük krizler sonunda gerçekleşebileceği kanısını uyandırıyordu. Irak'ta krallık kanlı bir darbeyle devrildikten sonra General *Kasım* başka bir yön tutmuştu. İç karışıklıklardan sonra Lübnan'da kurulan rejimde Kahire'nin etkisinin dışında kaldı. Böylece, kısa bir süre sonra tartışma Birleşik Arap Cumhuriyetine hangı Arap ülkelerinin iltihak edeceği değil, Suriye'nin bu birlikte kalıp kalmayacağı meselesi haline geldi. Bir defa, nüfus ve yüzölçümü bakımından Suriye'nin beş misli olan Mısır'ın birliğin daha ağır basan üyesi olduğunda şüphe yoktur. Tek parlamento ve tek kabine Mısırlıların nüfuzunu daha da arttırıyordu. Fakat siyasal rekabetten daha önemli olarak Nâsır ile Suriye yüksek tabakası arasındaki bazı toplumsal görüş ayrılıkları bu iki ülkenin bağlarını gevşetmeğe başladı. Geçen yaz Nâsır'ın bazı sosyalist tedbirleri Suriye'de de uygulaması Suriyeli aristokratlar ve sermayedarları çileden çıkardı. Nâsır Suriye'deki b- ve özel şirketleri devletleştirmiş, toprak reformu yapmış, varlıklıların ödedikleri vergileri yükseltmiş ve ticari hayatı daha hakça bazı kurallara bağlamıştı. Böylece, Suriye'nin ekonomik hayatına hâkim olan ve geleneksel ayrıcalıklı durumunun tehlikeye düştüğünü gören bir avuç insan ordu ileri gelenlerinin dikkatini Mısır ile Suriye'yi ayıran başka gerginliklere çekerek bir askerî darbeye önayak olmuş fakat asıl amaçlarını gizlemeyi bilmişti. İşte, Suriye'deki ayrılma hareketinin gerçek dürtülerini Nâsır"ın sosyalist eğilimli tedbirlerinden korkan sömürücü bir azınlığın tepkisinde aramak gerekiyordu. Milliyetçilik sloganlarıyla dünyaya ilân edilen bu ayrılmanın aslında toprak sahiplerinin son devletleştirme adımları karşısında eski nüfuzlarını elde etmek için harekete geçmiş oldukları daha o zaman da belli olmaktaydı.

Yönetimi bir kaç gün önce ele alan ordu mensupları ise ayrılma hareketine önayak olan büyük sermayelerin asıl amacını teşhiste gecikmediler. Kuzbari kabinesindeki hâkim fikirler Suriye gerçeklerine hiç de uymayan bir muhafazakârlığı temsil ediyordu. Nâsır da 29 Eylülde Kahire'nin Cumhuriyet Meydanında yaptığı bir konuşmada Şam'ın ayrılma hareketini beş milyon Suriyelinin boynuna «kapitalizmin istismar zincirini takmağa hazır kimselerin» hareketi olarak tanımlamıştı. İlk plânda kendi çıkarlarını düşünen ve bu davranışları milliyetçilik maskesiyle gizlemeğe çalışan büyük sermayedar zümrenin Mısır'da da Suriye'dekine benzer bir harekete kalkışmasından şüphelenen Nâsır daha önce davranarak 167 milyonerin servetine el koyacak kadar ileri gitti. Suriye'de ikinci ihtilâli yapan ordu ülkenin gerilik ve adaletsizliğinin büyük sermayedarların yönettiği bir hükûmetle başarılamayacağını anlamış görünüyor. Düşen hükûmetin Suriye'de yapılan ve yapılması gereken reformlara karşı tutumu hiç bir iyi niyetli tefsire meydan veremeyecek kadar durgun, hattâ gericiydi. Sivil hükûmetin bu şartlar altında ordunun yönetimi ergeç ele alacağını hesaba katarak gerçekten adalet içinde kalkınma hamlelerine girişmesi hem bir zaruret, hem de yurtseverlik olacaktı. Anlaşılan ordu sermayenin âlet ettiği hükûmetin bu sınavdan geçemediği kanısındadır. Suriye'deki işçi sendikalarının bu ihtilâli «gericilerden kurtuluş» olarak benimsemesi ordunun darbeyi ayrıcalıklı zümreye karşı ve büyük kütlenin çıkarına yaptığı kanılarını kuvvetlendiriyor. Bu hareketin Suriye milleti için olumlu sonuçlar vermesi ve Arap milletlerinin çalkantılı Orta-Doğu'da istikrar unsuru olabilmeleri için iç sorunlarını çözmeleri şarttır. Orta Doğu'nun sükûneti ve barışı kaynaşan kütlelerin adalet içinde kalkınmalarıyla sağlanabilir. Arap dünyasında geri ve sosyal adaleti gerçekleştirmeyen toplumlar iç ve dış sömürmelere açık birer âlet olmaktan kurtulamayacaklardır. Yalnız, Suriye'de de başarıya ulaşmış olan ihtilâlcilerin köklü ve olumlu hareketlere girişebilmeleri için önlerindeki bazı engelleri bertaraf etmeleri gereklidir. Bunun için de özel çıkarları zedelenecek olan büyük sermayedarların kontrol altına alınması ve bütün faaliyetlerin geçici devre için millî çıkarlara azami surette hizmet eder şekilde uygulanması kaçınılmaz bir zarurettir. Yoksa, Suriye'deki ayrıcalıklı sınıfın milletin çıkarları uğruna yapılacak ileri hamleleri gene engellemeğe çalışacağı meydandadır.

Şabık Cumhurbaşkanı Frondizi ve yardımcısı Gomez.

ARJANTİN

Lider ihtiyacı

Arjantinde olaylar hızla gelişmektedir. Peroncuların faaliyetini durdurmaya çalışan silâhlı kuvvetler, Başkan *Frondizi'ye* baskı yaparak Peroncuların büyük başarı sağladığı seçimleri iptâl ettirmişlerdi. Bununla da yetinmeyen ordunun devamlı baskısı, nihayet Frondizi'nin başkanlıktan uzaklaştırılmasıyla neticelenmiştir. Bunun üzerine üç kişilik bir junta kurulmuş, deniz, hava ve kara kuvvetleri kumandanlarından kurulu bu junta devletin idaresini eline aldığını bildirmiştir. Fakat bu askerî idare de çok kısa ömürlü olmuş, nihayet Senato başkanı, Anayasanın ilgili maddesine dayanarak Meclisi toplamış ve kendini cumhurbaşkanı ilân etmiştir.

Biraz da komik olan bu olayların ortaya çıkarttığı gerçek, ordunun zannedildiği kadar kuvvetli olmadığıdır. Zengin sınıfa dayanan *askerler halkın Peroncuları tutması* karşısında bocalamışlardır. Ordu iktidarda kalabilmek için haklı bir sebep ileri sürememiştir. Bir yandan demokratik ilkeleri korumadan bahsederken öte yandan seçimlerin iptâli için hükûmete baskı yapmıştır.

Frondizi idaresi de, halkın büyük kısmının desteğini kazanamamıştır. Frondizi'nin sola karşı hiç de iyi olmayan tutumu, işçilerin Peron devrine olan hasretlerini kamçılamıştır.

Bütün keyfi hareketlere rağmen Peron devri işçilere büyük imkânlar sağlamıştı. Castro örneği de radikal reformlara duyulan arzuyu körüklemişti. İşçilerin son yıl'daki başarısızlıkları birleşmemiş kütlelerin haklarını kolaylıkla elde edemeyeceklerini açıkça göstermiştir. Bütün bu etkenler işçiler arasında, siyasî partilere, demokrasiye ve muhafazakâr hükümetleri destekleyen Amerika Birleşik Devletlerine karşı birinançsızlık doğurmuş ve ismi ister Castro, ister Peron olsun, kuvvetli bir lidere ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır.

İşçiler kuvvetlenmek için birleşmek gereğini duymuşlardır. Peron'a karşıt olan «sosyal demokratlar» da bu birleşme hareketine katılmışlardır. Önceleri sendikaların etrafında olan bu birleşme hareketi zamanla siyasî bir mahiyet kazanmış ve bir «Adalet cephesi» kurulmuştur. Aşırı sağcılar bu cepheyi «Castro cephesi» diye isimlendirmişlerdir. Bilindiği gibi bu hareket, ordunun baskısı üzerine önlenmiştir. Fakat bilinen diğer bir husus geniş halk kitlelerinin hâlâ Peroncuları tutmakta oluşudur.

Son seçimlerden sonra ordu her halde, Arjantin'in kaderinin kendi elinde olmadığını anlamıştır. Şimdi Arjantinde teşkilâtlı halk hareketleri beklenmektedir. Nitekim, 1955 — 1958 arasında Geçici Hükûmetin başkanlığını yapan ve son günlerde de ordu ile *Frondizi'nin* arasını bulmaya çalışan General Pedro Aramburu, Arjantin'in bir sivil harbin eşiğinde olduğunu söylemiştir. Olayların son gelişmesi bu teşhisi doğrular gözükmektedir.

CEZAYİR

Rocher Noir

Cezayir'in yeni yönetim merkezi şehrin dışında telörgülerle çevrili bir site. Rocher Noir'da Fransa'nın yüksek komiseri Christian Fouchet ile Abdurrahman Faris başkanlığındaki geçici yürütme organı görevlerine başlamış bulunuyor. Üç Fransız ve sekiz Cezayirli'den kurulu yürütme organı hem kendi bünyesinde, hem de yüksek komiserlik ile çeşitli alanlarda işbirliği yaparak Evian anlaşmalarının uygulanmasını sağlıyacak. Yönetim kademelerindeki bu işbirliğinin günlük suikastlere ve infilâklere rağmen halk seviyesine indirilmesi ise başarılması zorunlu, fakat o nisbette güç bir iş.

Yarının sorumluları

Geçici yönetim devresinden sonra Cezayir'in bağımsızlık şıkkını seçeceğini artık «Büyük Fransa»nın lideri General de Gaulle dahi kabul etmektedir. Bu durumda Cezayir'in müstakbel yöneticileri Millî Kurtuluş Cephesinin liderleri arasından çıkacaktır. Milliyetçilerin daha ziyade askerî hüviyete sahip geçici hükûmetleri Cezayir'in gerçek meselelerine cevap verebilecek bir siyasî partinin nüvesini meydana getirmek zorundadır.

Bugün için duruma hâkim görünen liderler şunlardır: Hükûmet Başkanı Bin Hedda, yardımcıları Bin Bella ve Kerim Bilkasım, geçici hükûmet üyelerinden Bussuf ve Budiaf. Bu liderlerin görüşlerinin uzlaşması veya çatışmasına göre yarının Cezayir'i şu veya bu istikâmete yönelecektir. Bassuf'un asker tabiatı Nâsır tipi bir ihtilâle eğilim göstermesi şeklinde tezahür edebilecektir. Bin Bella ise beş lider arasında en fazla göz dolduranıdır. Geri kalanlar arasında Budiaf iyi bir teşkilâtçı ve parti yöneticisidir. Kerim Bilkasım ise daha ziyade bir askerdir. Bin Hedda'nın başarısı ise Evian müzakerelerine kapıyı açık tutması olmuştur.

Ben BELLA

Bu liderler şimdi Cezayir devriminin tarifini yapmak ve ona bir muhteva kazandırmak durumundadır. Cezayir devriminin teferruatlı bir programı yoktur. Bu devrim bir dereceye kadar evrensel bir mahiyet taşıyacak mıdır, yoksa sadece Arap — Müslüman çerçevesi içinde mi kalacaktır? Toprak reformu ve muhtemel devletleştirmeler hangi doktrine dayanılarak yapılacaktır? Kurulacak partinin mahiyeti ne olacaktır? Bütün bu sorular Cezayir geçici hükûmetinin Rabat ve Tunus'taki toplantılarında ele alınmıştır. Milliyetçi liderler esas mücadeleye bundan sonra girişeceklerdir: Cezayir'in Fransa ile değil, Cezayir'le yani kendi gerçekleri ile mücadelesi. Zira artık Evian anlaşmalarından geri dönülemiyeceği anlaşılmıştır.

OAS

Gizli ordu teşkilâtının nihaî barışı geciktirmekten başka bir şey yapmıyacağı genel kanaat olarak yerleşmektedir. OAS'i destekleyen Avrupalı halk üzerine gerektiğinde ateş dahi açılabileceğinin gösterilmesi olumlu

bir etki meydana getirmiştir. Avrupalı halk da artık yarın için hazırlanmayı göze almış durumdadır. Ayrıca teşkilâtın iki numaralı adamı General Jouhaud'un Fransız kuvvetleri tarafından tevkif edilmesi, Fransa'da girişilecek geniş çaptaki tedhiş hareketlerinin plânının ele geçirilmesi, mahallî şebekelerin meydana çıkarılması OAS'ı zayıflatmıştır.

Referandum

General de Gaulle 8 Nisan'daki referandumda seçmenlerinden bir kere daha tam yetki alacaktır. Komünist parti de dahil olmak üzere bütün partilerin «EVET» denilmesini kararlaştırmaları referandumu bir formalite haline getirmektedir. Bu arada bir çok parti «EVET» in de Gaulle politikasını tasvip anlamına gelmiyeceğini belirtmiştir. Bundan kasdedilen 6 Haziran 1958'de «Cezayir'in bugün ve her zaman için bir Fransız toprağı» kalacağını söyliyen şahsiyetin bugün, «bağımsız ve egemen bir Cezayir devleti» nden bahsetmesi ve 1958'den bu yana kaybedilen vakit ve harcanan değerlerdir.

Ve sonrası

Her şeye rağmen, de Gaulle'ün içinde bulunduğu güç şartlar içinde belirli bir suples gösterdiği söylenebilir. Fakat referandumdan sonra ortaya çıkacak soru, de Gaulle'ün daha ne kadar iktidarda kalacağıdır Cezayir devleti kurulduktan sonra yaşlı general iktidarda kalmak isterse, seçmenlerin güvenini kazanabilecek midir? Buna pek olumlu bir cevap verilemez. Öyle sanılır ki, General de Gaulle Fransa'da parlamanter düzenin yeniden normal olarak işlemesini sağlamak üzere gerekeni yapacak, yani çekilecektir

PORTEKİZ

Üniversite ayaklandı

Geçen hafta içinde Lizbon Üniversitesi Senatosu «üniversite vakar ve muhtariyetine saygı gösterilmesini, üniversite makamları davet etmeden polisin üniversiteye giremiyeceğini» hatırlattı.

Öğrenciler iki hafta önce, «üniversite günü» dolayısiyle yapmak istedikleri nümayişe izin alamamış ve derslere girmemeği kararlaştırmışlardır. Bu arada hükûmet aleyhtarı bazı beyannameler dağıtılmış, Salazar için hiç de hoş olmıyan yazılar duvarlarda görülmüştür.

Üniversitenin hükûmete karşı tutumu, Angola gibi «büyük bir dert» le uğraşan 30 yıllık diktatörün hiç de hoşuna gitmemiş olacaktır.

Salazar

KONGO

Milletvekili maaşları

Kongo basını, maaşlarını yılda 50.000 N.F.'a çıkaran milletvekillerine karşı şiddetli bir kampanya açmıştır. Anayasa milletvekili maaşlarının tavnını 10.000 N.F.'a olarak tesbit etmişti. Milletvekilleri, maaşlarını anayasada belirtilen rakkamın beş misline çıkartırlarken Kongo'da bir yandan hayat pahalılaşmakta ve işsizlik artmaktadır. Basının giriştiğini kampanyanın yanında «Leopoldville İşsizler Birliği» de Kongo halkını, imtiyazlı sınıflara karşı mücadeleye davet etmiştir. Siyasî meselelerini henüz halledememiş olan Kongo halkı, şimdiden sosyal meseleler üzerinde durmakta ve sosyal adaletsizliklere karşı tepki göstermektedir.

Küba'yı ezmeyin!..

Amerika'da Columbia Üniversitesi Sosyoloji Profesörü ve oldukça tanınmış The Power Elite, White Collar ve The Sociological Imagination adlı kitapların yazarı C. Wright Mills 1960 Ağustosunda Küba'ya giderek Küba devrimini inceledi. Vardığı sonuç şu : kendi kanaatınız ne olursa olsun, Küba'nın sesi işitilmelidir. Çünkü bu «aç blok» un sesidir. Aşağıda Profesör Millsin bir Küba ihtilâlcisi ağzından Amerika'ya hitaben yazdığı kitabın bazı parçaları tanıtılmaktadır.

Yanlış bildikleriniz

Bir avuç komünistin elinde olduğumuzu, Ruslara sizi hedef tutan roket üstleri vereceğimizi, binlerce insan öldürdüğümüzü ve demokrasi ve hürriyet namına birşey bırakmadığımızı sanıyorsunuz, değil mi? Halk ve hükûmet olarak biribirimizden o kadar uzağız ki iki Küba var denilebilir - biri bizim Küba'mız, biri de sizin hayalinizdeki Küba. Yanlış bildiklerinizin bir kısmı yalana dayanıyor, bir kısmı da gazetecilerinizin cehalet, dikkatsizlik ve tembelliğinden geliyor. Otuz yıllık NewYork Times muhabiri Herbert Matthews 21 Nisan 1960 tarihinde «Küba ihtilâli kadar yanlış anlaşılan, yanlış aktarılan ve yanlış tefsir edilen olay görmedim» diye yazmıştı. Sonra sustu birden nedense! Küba Lâtin Amerika'da, belki de bütün dünyada yeni bir başlangıçtır. Bu başlangıcın belki sonu tam belli değil, belki garip, belki hayret verici. Fakat bütün başlangıçlar öyle değil mi? Kübalılar Amerikan kıtasında hiç bir milletin gitmediği bir yöne doğru gidiyorlar. Korkarız ki sizin yaptıklarınız ya da yapmadıklarınız bu yönü tayin edecek. «Kübalılar, biz size ne ettik ki!» diyeceksiniz. Tarihe bir baksak. 1848'de Küba'yı 100 milyon dolara satın almağa kalktınız. Amerikanın güney eyaletlerindekilere esir lâzımdı çünkü. Satın alamayınca zora baş vurdunuz. İspanya razı olmadı. Biz de 1860'da İspanya'ya karşı isyan ettik. İsyan yıllarca sürdü. Amerikan iş adamları fakir düşen halkın elinden toprağı ucuz, ucuz alıverdiler. Yalnız toprağı mı? Demir, nikel, manganez kaynaklarını da. Ya Kübalılar ne yapıyordu? Her zamanki gibi, iş bulabildikçe çalışıyorlardı. Bir yandan da egemenlikleri için İspanya'ya karşı savaşıyor - ve ölüyorlardı. İspanyollar gittikten hemen sonra Amerikalılar geldi. Onlar da 1902 de ayrılmadan önce yılda 2 bin dolara bir deniz üssü kiraladılar. Guantanamo üssü hâlâ sizindir.

Amerikan kuvvetleri 1906, 1912, 1917 ve 1920'de tekrar, tekrar geldiler. 1890 da şeker fabrikalarının yalnız yüzde 10'u Amerikalılarındı. 1914'den önce üçte biri, 1920'de üçte ikisi. Amerikanın bu tip müdahalesi yalnız Küba'da olmuyordu tabii. General Smedley D. Butler şöyle bir itirafta bulunmuştu bir zamanlar: «Orduda tam 3 yıl dört ay hizmet ettim. Teğmenlikten generalliğe yükselinceye kadar 1914'de Meksika'yı Amerikan petrol menfaatleri için uygun bir yer haline soktum. Haiti ve Küba Millî Şehir Bankasının gelir deposu oldu. 1909 — 1912'de Nikaragua'yı Brown Kardeşler firmasının cirit attığı bir yer yaptım. 1916'da Dominik Cumhuriyeti Amerikan şeker menfaatlerinin eline geçti. 1903'de Honduras Amerikan Meyva kumpanyalarının avucuna düştü. 1927'de Standart Petrol Kumpanyasının Çin'i fethetmesine yardım ettim. Bütün bunlar için de madalyalar ve terfiler aldım. Şimdi düşünüyorum da Al Capone'dan beterdim. O büyük bir şehrin üç mahallesini soyup soğana çeviriyordu, bizse üç kıt'ayı.

Ya Küba Hükûmeti! Yöneticiler çok defa despot, ahlâksız ve kan dökmeyi seven insanlardı. İhtilâller eski düzenin kötülüklerini mübalâğa ederler. Eski Küba düzenini anlatırken böyle bir mübalâğaya kaçmağa hiç lüzum yok. Batista'nın öldürdüğü yurttaşların sayısı 20 bindir. Batista kendine karşı gelen herkesi «O cânım demokrasisini» tehdit eden komünist deyip eziyordu. Küba bir sefalet, cehalet ve sömürme yuvasıydı. 1902'den 1958'e kadar Havana'da bir tek yeni okul yapılmamıştı. İşte, Küba İhtilâli Batista'nın bıraktığı bu mirastan kurtulmağa çalışıyor.

Görmedikleriniz

Küba'nın bazı yerlerinde hayat seviyesi çok yüksekti. Bazı yerlerinde ise açlık ve ölüm hâkimdi. Fakat siz bunu görmediniz. Bizim ihtilâlimiz de işte bu görmediğiniz nokta etrafında dönüp dolaşıyor. Şimşek hızıyla yepyeni bir toplum yaratıyoruz. Küba'nın eski düzeninde bize yarayacak pek bir şey yok. Küba'nın istihlâk ettiklerinin % 70'i yüksek fiatlarla dışardan alınıyordu. Çiftliklerin onda-birini ellerinde bulunduranlar toprağın üçte-ikisine sahiptirler. Küba'nın şeker üretiminin yüzde 40'ı Amerikan tekelinin altındaydı. Manhattan'ın iş adamları elektrik ve telefon şebeklerinin yüzde 90'ına ve demiryollarının yarısına sahiptiler.

İhtilâl herşeyden önce ekonomik bir inşaya girişti. Küba tarihinde ilk defa köylü ucuz fiata yiyecek tavuk buluyor. Bu tavukları yetiştiren ve yiyen kim? Daha dün sefil bohiolarda barınan köylüler. Şimdi, onlar banyolu evlerde oturuyorlar. Peki, bu ihtilâli destekliyenler kimler? Kimler olacak, sefil bohiolardan kurtulup banyolu evlerde oturan Kübalılar, kendi işimizi kendimiz görüyoruz, ve ucuz fiata tavuk yiyen eski camyoruz. Kapitalist olmadığımız için Kübapesino, yâni yeni Küba yurttaşları. Biz da kapitalist bir toplum yaratmıyoruz. Stalinist bir toplum peşinde de değiliz. Ortaya çıkardığımız şeye tam ne deneceğini biz de bilmiyoruz. Pek aldırış ettiğimiz de yok. Bir nevi sosyalizm. Biz bu kelimeden korkmuyoruz, siz de korkmayın.

Bugün, Küba bir çıkışı - eski düzenden bir çıkışı - temsil ediyor. Bu eski düzen terör, yeis, sefalet, hastalık, cehalet, sömürme ve hırsızlık düzeniydi.

Ne yaparsak yapalım şu ana hedefi gözden ırak tutmamağa çalışıyoruz: Küba'yı iktisaden egemen ve zengin yapmak. Kimsenin peyki olmak niyetinde değiliz. İstihsalin de, istihlâkin de hem çeşidini, hem miktarını artırıyoruz. Bir yandan endüstrileşmeye çalışırken hayat seviyemiz de artıyor. Tarım sorununu toprak reformuyla çözüverdik. Tarımda da istihsalin hem miktarı arttı, hem çeşidi çoğaldı. Örneğin, önceleri kullanılmayan fazla şeker kamışından sellüloz çıkarıp kâğıt yapıyoruz. İstihlâk maddeleri endüstrisi dallandı, budaklandı. Sonucunu günlük hayatta görmemek için kör olmak gerek.

Anlamadıklarınız

Küba'yı anlamak için şunları bilmeli: Önce, biz Lâtin Amerikalıyız, Kuzey Amerikalı değil. İspanyolca konuşuruz. Çoğumuz tarımla uğraşır. Fakiriz. Tarihimiz Lâtin Amerikan tarihinin bir parçasıdır. Sizden fazla çoğalan Lâtin Amerika 180 milyondur. İkincisi, diğer Lâtin Amerikan ülkelerinin aksine, iç ve dış istismarcıları tasfiye ettik. Üçüncü önemli nokta: yalnız değiliz. Bugün, Küba'da bir ihtilâl devam ediyor. Yarın başka yerlerde çıkacak. Bizimki gibi bir ihtilâl birinin aklına esti diye çıkmaz. İhtilâlin böylesi sefaletten, yani eski Küba'daki şartlardan doğar. Böyle şartların devam ettiği her yerde -ki böyle şartlar sağda, solda bol miktarda var- ihtilâller yer alacaktır. Onun için bu kıt'a rüyanızda görmediğiniz değişikliklere sahne olacak. Diğer Lâtin Amerikan ülkeleri sınırsız zenginlikleri olduğu halde hâlâ fakir olduklarını anlayınca ne olacak? Bir de küçük Küba'ya bakıp onların sefaletten kurtulduklarını görürlerse? Ne olacak dersiniz?

Bize hep Batı Uygarlığının parçasıyız dendi durdu. Acaba hepimiz öyle miyiz? Bugün Lâtin Amerikalıların ortalama hayat süresi 35 yaş. Sizse ortalama 65'e kadar yaşıyorsunuz. Bolivya, Peru ve Venezüella'daki cahil, hastalıklı ve aç köylü kütleleri de Batı Uygarlığının bir parçası mı gerçekten. Parçasıysa bu ne biçim uygarlık böyle?

Açlık açlıktır. Orta Amerika'da bir meyva kumpanyası için çalışırken otuz beşinde ölmekle bir Güney Afrika elmas madeninde can vermek arasında fark yok. Hastalık ta hastalıktır. Okuma-yazma bilmemek te tarihsiz kalmak, yarım insan olmak demektir. Lâtin Amerikalıların çoğu böyle ilkel yaratıklardır işte.

Şimdiye kadar çektiğimiz ve gelecekten neler beklediğimizi öğrenmeğe çalışın artık. Bunu yaparsanız, dünyada onları anlamış olursunuz. Küba tecrübesini ele alın bir defa ve ona karşı nasıl davranacağınıza karar verin çünkü dünyanın her hangi bir yerinde aç bir ülkede buna benzer bir ihtilâl olduğu zaman ne yapacağınızı bilesiniz. Küba'nın ne olduğunu, ne anlam taşıdığını tayin edin önce. Biz aç insanların öncüsüyüz. O aç insanlar da Afrika'da, Asya'da ve Lâtin Amerika'da yaşıyor. Başınıza gelen belâlardan hâlâ bir avuç suikastçıyı sorumlu tutuyorsanız bu aç bloku hiç ama hiç aklınızdan çıkarmayın. Bütün öncüler gibi şimdiye dek yaptığımız, yapmakta olduğumuz ve yapacağımız bizi bazı engebeli yollardan geçirecek.

Öyleyse, Küba tecrübesi sizin açınızdan ne demek? Küba'yı, aç milletleri ve bütün dünyayı anlamak için bir fırsat daha...

Castro, bir mısır tarlasında çalışıyor

NASIL ÇILDIRILIR ?

Nazi Partisinin Doğuşu

Hitler'in düşünceleri, birkaçı yana bırakılırsa, hiç de yeni şeyler değildi. Bu düşünceler, yirminci yüzyılın başlangıcında Avusturya siyasetinin ve toplum hayatının fırtınalı havasında biriken şeylerdi. Alman ırkından gelen küçük bir Avusturyalı azınlık, dilini ve kültürünü kabul ettirerek bir düzine kadar ulustan meydana gelen bir imparatorluğu yüzlerce yıldan beri yönetiyordu. Fakat 1848 ihtilâlinden sonra Avusturyalı azınlığın egemenliği zayıfladı ve imparatorlukta yaşıyan azınlıklar kendi kaderlerini kendi ellerine almak için çalıştılar. İtalyanlar 1860 tan başlıyarak Avusturyayı terkettiler. Macarlar 1867 de Almanlarla eşit haklar sağladılar. Yirminci yüzyılın ilk yıllarından başlıyarak Çekler, Slovaklar, Sırplar, Hırvatlar da aynı eşitliği, hiç olmazsa ulusal muhtariyeti istediler. Sözün kısası, ulusal azınlıklar meselesi, Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun iç siyasetine hâkim oldu. Buna sosyal adaletsizliğin ortaya çıkardığı huzursuzluklar da katıldı. Halk, yalnız daha iyi çalışma şartları, daha yüksek ücret sağlamak için değil, fakat demokratik hedeflere varmak için de, oy hakkı, sendika kurmak, grev yapmak hakkı istiyordu. Nitekim bir genel grev, bunlara genel oy hakkını sağladı. Böylelikle, Avusturya İmparatorluğunda yaşıyanların ancak üçte birini meydana getiren Alman asıllı Avusturyalıların siyasi üstünlüğü «fiilen» son buldu. Bu Avusturyalılardan biri de aşırı milliyetçi Adolf Hitler'di. Hitlere göre, İmparatorluk «pis bir bataklık» içine batıyordu; onu ancak eski zamanlardaki mutlak otoritesini yeniden kuran «efendi ırk», yani Almanlar kurtarabilirdi. Öbürlerine, özellikle Islavlara, Çeklere gelince, bunlar «aşağı ırk» idiler, bunları demir elle yönetmek Almanlara düşerdi. Bundan başka parlâmentoyu feshetmek bütün bu «demokrasi budalalığına» son vermek gerekirdi.

Hitler mücadele tekniğini öğreniyor

Hitler, siyasete karışmakla birlikte, Avusturyanın üç büyük siyasi partisinin (sosyal demokratlar, hıristiyan sosyalistler, pancermanistler) çalışmalarını yakından takip ediyordu. Alman siyasetinde söz sahibi olduğu olgunluk devresinde, çağdaş hareketlerin kuvvetli ve zayıf noktalarını büyük bir açıklıkla ayırdedebilmek duygusu da Hitlerde böylelikle gelişti. Daha ilk temasta, sosyal demokratlara kin duymağa başladı, ama bu kin, sosyal demokratların bazı davranışlarından ders almasını önlemedi. Sosyal demokrat basınını okudu, teşkilâtını ve liderlerinin konuşmalarını inceledi, böylelikle sosyal demokratların işçi kütlesi üzerindeki etkisinin şuna dayandığına karar verdi: Hangi parti olursa olsun, hepsine gerekli bir kütle hareketini nasıl yaratacaklarını biliyorlardı: propaganda sanatını biliyorlardı: Hitlerin «maddi ve manevi tedhiş» diye adlandırdığı şeyin değerini biliyorlardı. Her ne kadar yanlış bir gözlemin sonucuysa da bu üçüncü keşif Hitleri çok ilgilendirdi ve on yıl sonra kendi amaçları için bundan yararlandı. Hitlerin tatbik ettiği Nazi taktiği en iyi tahlilini de, Hitlerin kendisi bu «maddi ve manevi tedhiş» i anlatırken ortaya koymaktadır: «Bu çeşit hücumlara tahammül edecek ne manevi ne zihni gücü olmıyan burjuvazi üzerinde bu hareketin meydana getirdiği korkunç manevi tedhişi anladım. İşaret verilir verilmez, en tehlikeli sayılan düşmana karşı bunlar büyük bir yalan ve iftira yağmuru yağdırıyorlar ve kurbanları bunun seline kapılana kadar buna devam ediyorlardı. Bu taktik, bütün insan zaaflarının dikkatle hesaplanmasına dayanıyordu ve hemen hemen matematik bir kesinliği vardı. Yine aynı açıklıkla, fizik tedhişin de bireyler ve kütleler üzerindeki gücünü anladım... Gerçekten de, zaferi kazananlar için bu zafer kendi haklı dâvalarının bir sonucu gibi görünürken, yenilenler, çok kere, karşı koymaktan bir şey çıkacağına bile inanmaz hale geliyorlardı.»

Hitler Yahudileri keşfediyor

Hitler, pancermanistlerin partisinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde Almanların üstünlüğünü, Almanya ile birleşmeyi istediği, Yahudi düşmanlığı, aşırı milliyetçiliği, sosyalizm aleyhtarlığı dolayısiyle hoşlanıyordu. Fakat Hitler'e göre pancermanistlerin bazı hataları vardı, meselâ bir siyasi parti için kiliseyle mücadele faydasızdı. Bundan başka, pancermanistler kütleleri harekete geçirmek kabiliyetinden de, kütlelerin psikolojisini anlamaktan da yoksunlar. Başka bir hataları da «yerleşmiş müesseseler» in desteğini sağlamamalarıydı. Hitler, ordunun, hükûmetin ya da devlet başkanının desteğini sağlamadan iktidarı ele geçirmenin imkânsız olmasa bile çok güç olacağına inanıyordu.

Nitekim sonradan kendisi iktidarı ele geçirmek için bu destekleri sağlamanın yollarını araştıracaktı. Hıristiyan sosyalist partisine gelince, Hitler bu partinin idarecilerinden ve Viyananın Belediye başkanı olan Dr. Karl Lueger'i, gençlik yıllarında kendisine örnek tutuyordu. Zira Dr. Lueger, kütlelerin desteğini nasıl elde edeceğini biliyor, günün sosyal meselelerini anlıyor, propagandanın ve hitabetin önemini, bunların kütleleri harekete geçirmekteki rolünü biliyordu.

Nitekim, Viyana'da bedava dağıtılan çorbalarla beslenen işsiz güçsüz Hitler de, çevresinde rastladığı başka işsiz güçsüzler üzerinde yavaş yavaş hitabet temrinleri yapmağa başlamıştı.

Hitler, Yahudilerin varlığını da yine Viyana'da keşfetti. Nasıl keşfettiğini de «Mein Kampf» ta şöyle anlatıyordu: «Birdenbire, siyah bir kaftan giymiş, şakakları bukleli bir hayalete rastladım. Önce kendi kendime «Bu bir Yahudi mi?» diye sordum, zira Linz'deki Yahudiler böyle değildi. Adamı kaçamak bakışlarla, fakat dikkatle inceledim. Fakat bu tuhaf çehreyi inceledikçe, sorumun şekli değişti ve şöyle oldu: Bu bir Alman mı?»

Hitler'in buna verdiği cevap kolaylıkla kestirilebilir. Kendi iddiasına göre, önce «kitaplar karıştırarak şüphelerini gidermeğe» çalıştı. Böylelikle o zamanlar Viyana'da pek bol olan Yahudi aleyhtarı kitapları okumağa başladı. Sonra bu «olayı» daha yakından incelemek üzere şehrin sokaklarını dolaşmağa

Hitleri ayna önünde bir nutkunun provasını yaparken gösteren bu resim, resmî fotoğrafçısı Hoffmann tarafından çekilmiştir. Hitler'in klişenin yok edilmesi emrine rağmen Hoffmann klişeyi saklamış, sonradan ele geçmiştir.

başladı. «Her yerde, her mahallede Yahudileri görmeğe başladım. Ne kadar yakından görürsem, insanlığın geri kalan kısmından ayrılıkları o kadar gözüme batıyordu. Daha sonra, bu kaftanlı adamlar, ekseriya midemi bulandırmağa başladı.» Böylelikle Hitler, Yahudileri, «seçkin millet» in «mikrop» u olarak görmeğe başladı. Hitler'in Yahudilere karşı savurduğu suçlamalarda, aynı zamanda büyük bir müstehcenlik de vardı. Zaten o devirdeki Viyana basınında da buna rastlanıyordu. Nasıl ki, Hitler iktidara geçtiği vakit, Hitlerin gözdelerinden biri olan, Franconie'nin gauleiter'liğine getirilen, ünlü sapık Julius Streicher'in «Der Sturmer» dergisi de müstehcenlikle dolup taşıyordu, «Mein Kampf» ta da, acayip yaratılışta Yahudiler tarafından baştan çıkarılan masum genç kızlara dair hikâyeler bol bol yer almaktadır. Bundan dolayı, Rudolf Holden'in de belirttiği gibi, Hitler'in Yahudi düşmanlığının başlıca sebeplerinden biri, cinsel isteklerinin itişidir (refoulment). Yirmi yaşını geçtiği halde, Viyana'da hiçbir kadınla münasebette bulunmamıştı.

Hitler Almanya'da

Hitler, 1913 ilkbaharında Viyana'dan ayrılarak Almanya'ya gitti. o vakit 25 yaşındaydı ve kendisinden başka herkesin gözünde, hayatta başarı kazanmamış işsiz güçsüz bir insandı. Avusturya'dan ayrılışına sebep olarak, askerlikten kaçmak isteği gösterilebilir. Askerlikten, korkaklığı yüzünden değil, sevmediği İmparatorluğun sevmediği Yahudi, Islav azınlıklarıyla birlikte askerlik yapmak istemediği için kaçıyordu.

Hitler, Viyanada olduğu gibi Münich'te de parasız, arkadaşsız ve işsiz olarak yaşamağa başladı. Savaş patlayınca, Almanyada bir yabancı olduğu için - Almanya Başbakanı oluncaya kadar Avusturya uyruğunda bir yabancı olarak kaldı. - Bavyera kralı Louis III'ye başvurarak ordusuna girmek istedi İsteği kabul edildi.

Hitler, savaşta iki kere yaralandı. Sonuncusunda Pasewalk'taki askerî hastahaneye kaldırıldı. 10 Kasım 1918 günü Almanya'nın savaşta yenilgiye uğradığını da bu hastahanede duydu. Bu, bütün Almanlar gibi Hitler için de büyük bir yıkım oldu. Sonra oturup derhal sorumlu aramaya girişti. Hitlere göre, yenilginin sorumlusu ordu değildi, iç hainlerdi. Ordu, bunlar tarafından «sırtından hançerlenmişti». Bu «sırtından hançerlenmek» efsanesi, daha sonra Weimar Cumhuriyetinin temellerini çürütecek ve Hitlerin iktidarı ele geçirmesini kolaylaştıracaktı. Oysa, bu efsane tamamiyle yalandı.

Hitler Nazi Partisine giriyor

Pasewalk hastahanesinde yenilgi haberini alan Hitler, ilk şaşkınlığı geçtikten sonra siyasete atılmağa karar verdi. Fakat Almanya'da bir yabancıdan başka bir şey olmıyan, meteliksiz, işsiz güçsüz, tecrübesiz bir genç için siyaset hiç de yerinde bir seçim görünmüyordu. 1918 Kasımında Hitler Münich'e gittiği vakit burasını da ilk gelişinden çok farklı buldu. Burada da bir ihtilâl kopmuş, Wittelsbach sülâlesini silip süpürmüştü. Bavyera, Berlinli tanınmış Musevî yazarlarından Kurt Eisner'in yönetiminde bir «Halk devleti» kuran sosyal demokratların elindeydi. Kırçıl sakalı, kelebek gözlüğü, kocaman siyah şapkası ve ufak tefek yapısıyla bütün Münich'in tanıdığı Eisner 7 Kasımda bir kaç yüz kişiyle parlâmentoyu ve hükûmet binasını tek el ateş edilmeksizin ele geçirmiş, aynı gün cumhuriyeti ilân etmişti. Üç ay sonra sağcı bir subay Eisner'i öldürünce, Bavyeralı işçiler burada Sovyet çeşidi bir rejim kurmuşlardı. Fakat bu da uzun sürmedi. 1 Mayıs 1919 da Berlin'den gönderilen askerî birlikler ile Bavyera'daki «Freikorps» gönüllüleri Münich'e girdiler ve komünist rejimi devirdiler. Bu arada da bir çok kimseyi öldürdüler.

Geçici olarak bir sosyal demokrat hükûmet kuruldu, fakat siyasi iktidar gerçekte sağcıların eline geçmişti. Hitler ilk «siyasi faliyet» ine Münich'teki komünist rejimin devrilmesiyle başladı. Bu faaliyet, Münich'teki kısa süren Komünist rejimine katılmış kimselerin sorumluluğunu tespit etmek üzere 2 nci piyade alayı tarafından kurulan «soruşturma kurulu» na «muhbirlik» yapmaktan ibaretti. Her halde Hitler'in bu sıradaki hizmetlerinden memnun kalınmış olacak ki, kendisini kullanmakta devam ettiler. Alman ordusu, geleneğinden ayrılarak siyasetle faal şekilde uğraşmağa başlamıştı. Ordunun Muhafazakâr görüşlerini yaymak için, askerlere siyasi dersler veriliyordu. Hitler de bu dersleri takip etmekteydi. Bir gün, kendi anlatışına göre, bu derslerin birinde Yahudiler lehinde söylenen bir söz üzerine müdahale etti. Yahudi düşmanlığını açığa vuran sözleri âmirlerinin pek hoşuna gitmiş olmalı ki, kendisini «Bildungsoffizer» eğitim subayı) tayin ettiler. Görevi «tehlikeli» düşüncelerle, yani barışçılık, sosyalizm, demokrasi ile mücadeleydi. Bu görev Hitler için önemli bir dönüm noktası oldu, zira topluluklara hitabetmeyi öğrendi.

1919 Eylûlünde Ordunun siyasi bölümü, Hitleri «Alman İşçi Partisi» adı verilen küçük bir grupun çalışmalarını takip etmekle görevlendirdi.

Askerler işçilerin faaliyetlerinden özellikle sosyalist ve komünistlerin faaliyetlerinden endişeleniyorlardı.

Hitler gidip parti hakkında bilgi almağa çalıştı. Bir gün, Alman İşçi Partisinin yaptığı toplantılardan birinde, hatiplerden birinin bir Güney Almanya Devleti kurmak için Bavyera'nın Prusyadan ayrılıp Avusturya ile birleşmesini ileri sürmesi üzerine Hitler ayağa kalktı ve adama o kadar şiddetle çattı ki, hatip salondan çıkıp gitti. Herkes bu kimsenin tanımadığı adamı hayretle seyrederken, adını bilmediği bir adam gelip eline bir broşür tutuşturdu. Bu adam, Anton Drexler adında bir çilingirdi ve nasyonal sosyalizmin gerçek kurucusuydu. Hastalıklı, zayıf, cahil, kötü bir yazar, ondan daha kötü de bir hatip olan Drexler o sıralarda Münich'teki bir demir atölyesinde çalışıyordu. 7 Mart 1918 de, sendikalarla mücadele etmek ve Almanya için «âdil» bir barış sağlamak üzere bir «Bağımsız İşçiler Komitesi» kurmuştu. Drexler, komitenin mevcudunu hiç bir vakit kırktan yukarıya çıkaramadı, 1919 ocağında kendininkine benzer başka toplulukla «İşçi Siyaset Ocağı» ile birleşti; böylelikle üyelerinin sayısı yüzü geçmiyen yeni teşekkül «Alman İşçi Partisi adını aldı. «İşçi Siyaset Ocağı» nın başkanı gazeteci Karl Harren de partinin başkanlığına getirildi.

Hitler, Alman İşçi Partisindeki tartışmayı takip eden sabah Drexler'in vermiş olduğu broşürü okudu. Broşür «Siyasi uyanışım» adını taşıyordu. Hitler, broşürün, kendisinin yıllardan beri edindiği düşünceleri aksettirdiğini hayretle gördü. Drexler, özellikle işçi sınıfına dayanan bir parti kurmak istiyordu, fakat sosyal demokratların aksine, aşırı milliyetçiydi. Aynı gün, Hitleri başka bir sürpriz bekliyordu: «Alman İşçi Partisi» ne kabul edildiğini bildiren bir kartpostal almıştı. «Kızmak mı yoksa gülmek mi gerektiğini bilemedim. Önceden kurulmuş bir partiye girmeyi düşünmüyor, kendim bir parti kurmak istiyordum...» Bundan dolayı Hitler, önce üyeliği kabul etmediğini bildiren bir mektup göndermek istedi, sonra merakı üstün geldi ve dâvet edildiği komisyon toplantısına gitmeyi kararlaştırdı. Katıldığı toplantı, üzerinde mektuptan da menfi bir intiba yarattı: «Hava gazı lâmbasının zayıf ışığı altında, oldukça genç dört kişinin bir masa etrafında oturduklarını gördüm, aralarında bana broşürü veren de vardı, beni hemen sevinçle karşıladı ve Alman İşçi Partisine katıldığım için tebrik etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, bir olup bitti karşısındaydım. Bir önceki oturumun tutanağı okundu, sekretere güvenoyu verildi.

Sonra mali rapora sıra geldi (partinin bütün sermayesi 7.5 marktı). Sonra başkan, Kiel'den, Düsseldorf'tan, Berlin'den gelen birer mektuba yazılan cevapları okudu, tasvip etti... Korkunç, korkunç! Bundan daha kötü, daha acınacak şekilde idare edilen bir faaliyet düşünülemez. Böyle bir teşkilâta girecek miyim?»

Hitler, bu sorunun cevabını vermek için iki gün düşündü sonunda girmeğe karar verdi. Böylelikle Hitler «Alman İşçi Partisi» komitesinin yedinci üyesi oldu.

Nasyonal sosyalizmi kuranlar işte bu acayip işsiz güçsüz takımı, hayatta başarı kazanamamışlar topluluğuydu. Hareketin çekirdeği, zekâsı kıt çilingir Drexler'di: hareketin manevi cephesini alkolik ve morfinman şair Eckart temsil ediyordu: askerlerin ve gönüllülerin desteğini homoseksüel Roehm sağlıyordu. Bir dükkânın arka odasında toplanan bu acayip topluluğu korkunç bir siyasi parti haline getiren de 30 yaşında ve kimsenin tanımadığı, mesleği aylaklık olan Hitler'di.

Gelecek sayıda
Bir Diktatör yetişiyor

Halkın geçimi ile oynayanlar

Cengiz Tuncer

Sigara dumanına boğulmuş kahvedeki koca koca adamlar ağlıyorlardı. Kürsüye çıkmış bir adam veryansın ediyor. «Halk, hukuk, adalet. Bizi çiğnediler. Ölsek de mücadeleden vazgeçmiyeceğiz» diyor. Daha bir sürü lâf. Ağdalı ağır, süslü kelimeler.. Belli, arkasında gizli bir takım niyetler olduğu. O koca adamların ağlaması insanı duygulandırmıyor. Ben katı yürekli bir adamda değilimdir. Ama duygulanmak elimden gelmiyor. İnadına gülümsüyorum. Daha çok kendimi emekli sahne sanatkârları arasında sanıyorum..

150 sayılı kanunla halden uzaklaştırılan kabzımalların yıllık kongresi var. Yön'ün geçen sayısında söylediği gibi «dışarda kalanlar» dan ilk ses duyuldu böylece. Hepsi aynı yüksek ton'da konuşuyorlar, «Geri dönceğiz» diyorlar.

259 lar, bir hafta önce Hal Müdürlüğünden ayrılan Turgut Budak'ı merhametsizlikle — işgal kuvvetlerinden çok mezalim yapmış—, içerde kalan komisyoncuları da «namussuzlukla» suçladılar. Sonrada cemiyet başkanı «ben açıklamalar yapacağım Turgut Budak hakkında ama, polis baskı yapıyor, engel oluyor» dedi. Kongre, alkış ve ağlama sesleri arasında kendine has bir hava içinde kapandı. 259 ların gözlerinde yatan «geriye dönüş» adam besbelli uyanmıştı...

Eski güzel günler

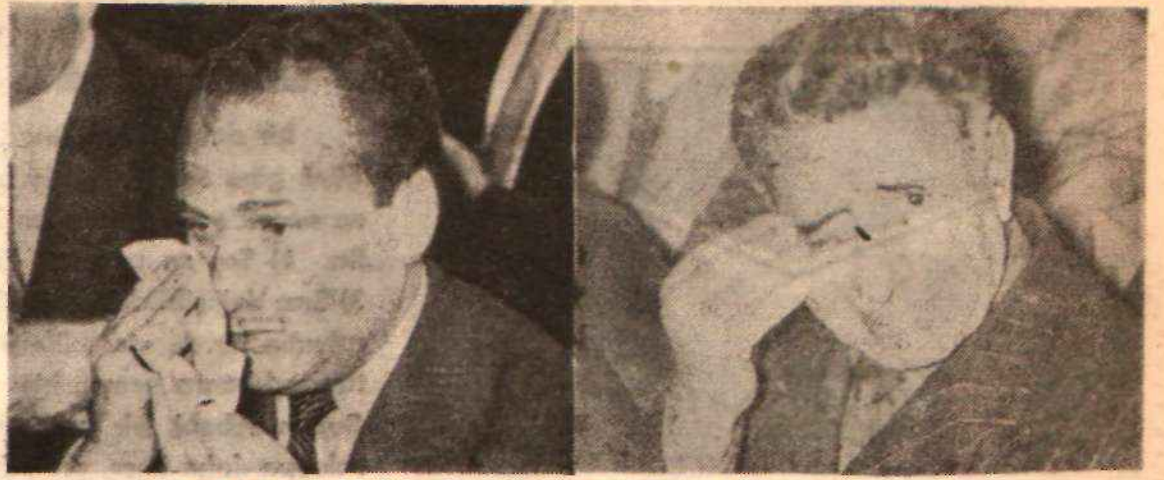
Dışarda kalan kabzımalların yüreklerini hâlâ harlı bir ateşle yakan eski güzel günler —onlar için— özlenmiyecek gibi değil.

Aylarca toprakla uğraşan müstahsil, malını bir kabzımala yolluyor. Kabzımal malı alıp kendi aklınca sınıflandırıyor. Sonra pazara sürüyor. Meselâ 100 sandık mal var diyelim elinde. 100 sandığını da sürmüyor pazara. 10 sandığını sürüyor. Diyelim ki kilosunu 1 liradan veriyor. Halde iki pazar var «sabah pazarı» bir, «akşam pazarı» iki. Sabah pazarında 1 liraya satılan mal akşam 20 kuruşa, 10 kuruşa satılıyor. Ama bu kâğıt üstündeki hesap. Aslında 10 kuruş 20 kuruşa satıldığı sanılan mal hiç değilse 50—60 kuruştan satılmış oluyor. Manavın 60 kuruştan aldığı malın faturasını 15 kuruştan almak işine geliyor. Çünkü elinde sabah aldığı iki sandık malın faturası var 100 kuruştan. Akşam aldığı 10 sandık için 15 kuruş üzerinden fatura alınca «Gelir vergisine girmek için gerekli» yıllık ciro hudutlarını aşmamış oluyor. Kabzımal memnun, 60 dan sattığı malı 15 kuruştan satmış görünüyor. Müstahsilin kesesinden kilo başında 45 kuruş, devletin kesesindenden her 45 kuruşun vergisini kendi cebine indirmiş oluyor. Kala kala bir yol kalıyor. Canım bu müstahsil de aptal değil ya, sabah 100 kuruşa satılan şey akşam 15 kuruşa verilir mi demez mi?

Ben de onu sordum bilenlerden, «demezdi» dediler «diyemezdi» dediler. Bir güzel de hikâyesi var: Adam İstanbula yaprak yollamış, sarmalık yaprak. 500 kilo tutuyormuş hepsi. 100 kuruştan satılmış, etmiş 500 lira. Kabzımal kâtibine dönmüş «oğlum —demiş— yaz 100 kuruştan». Tam lâfını bitirince aklından hesaplamış 500 kilo yaprak 500 lira «çok» demiş kendi kendine. Kâtibe dönmüş «En iyisi demiş sen onu 50 kuruştan yaz» bir anda ikiyüzelli Türk Lirasını cebe indirmenin rahatlığı içinde geride kalan 250 lirayı da çok görmüş müstahsile hemen lâfını tamamlamış «Yirmibeşten yaz yirmibeşten» diye. Tam kâtip kaleme sarılınca aklına son bir çare gelmiş. «Boşver,» demiş. «Yaz yaprak yandı, denize döktük»...

Bu bir olay sadece, 1960 ortalarına kadar yüzlercesi, binlercesi olmuş bunun gibi.

Turgut Budak, daha doğrusu Budak'ın temsil ettiği anlayış bütün bunların altına bir çizgi çekmiş, hâtaları sevapları toplamış 259 Kabzımalı halden atmış. Yeni düzene göre artık kabzımal yok halde. «Satış müssadeli», ya da «komisyoncu» var. Görevleri müstahsil için hal'i bir açık satış pazarı haline getirmek. Müstahsille, müstehlik arasında kısa köprü olmak.

Hal'den atılan kabzımalların kongresinde dökülen gözyaşları!..

Artık hal'de havaya göre seyran yok. Fiatlar keyfi olarak ayarlanamıyor. Ticaretin o değişmez arz talep kanunu gene yürürlükte. Ama spekülâsyon önlenmiş elden geldiği kadar. Hele bugün istihsal bölgesindeki gerçek fiat esas alınıyor. Bu gerçek fiatın üstüne, taşıma, ambalâj, fire ve mal akışını sağlamak için bir miktar fazlalık ekleniyor. Bu da yüzde 25—30 arasında bir fark ediyor. Meselâ Adanada 100 kuruşa satılan portakalın İstanbulda Halden 125 kuruşa çıkması gerekiyor. İstanbulda 125 kuruşa satılan portakalın 110 kuruşu müstahsilin cebine giriyor. Oysa eskiden İstanbulda gerçekte 125 kuruşa satılan portakaldan müstahsilin cebine 50—60

Turgut Budak'ın Halde yaptıkları kabzımalların kopardığı gürültüyü haklı gösterecek şeyler değil. Eskiden Halde 5 değişik fatura yapma imkânı varmış. Malı alan manava başka, Hal İdaresine başka, müstahsile başka fatura göstermek, vermek, daha açıkçası yutturmak mümkün. Oysa şimdi onun yerine soğuk damgalı tek fatura esası konmuş. Alımdaki eski başıboşluğa çare olarak mal alım defteri zorunluluğu var. Bir manav tek bir elma alsa deftere yazmak zorunda. Bu da manavlardaki malın fiat kontrolunu kolaylaştırıyor

Sabah pazarı ile akşam pazarı arasındaki korkunç muvazenesizlik önlenmiş. Kabzımallar bunun da açıkça aleyhinde bulunamıyorlar.

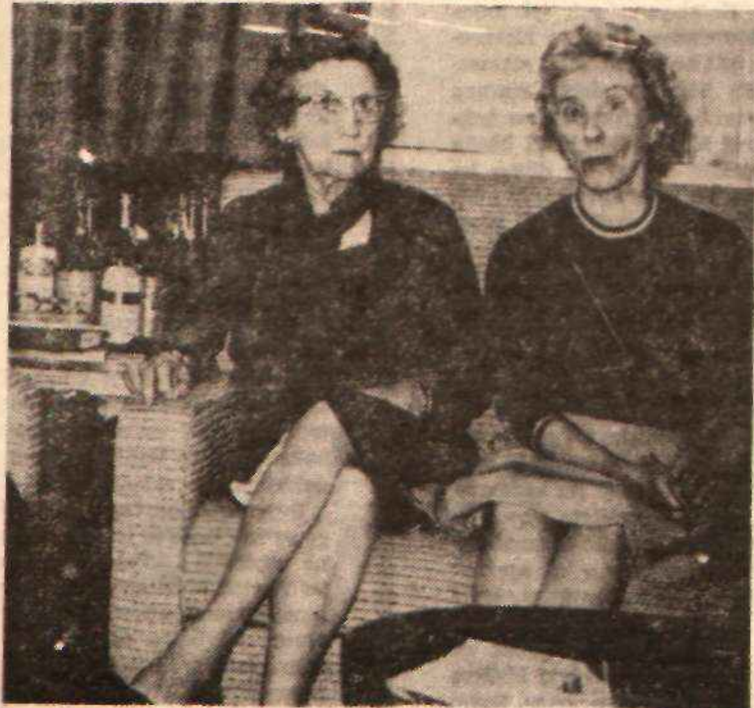
Ama işte 29 Martta yapılan kongrede bu yeni aldatmaca kampanyası açıldı. Eski güzel günlere özlem çeken kabzımallar bu oyuna devam edeceklerdir. İlgililer için gözleri açık tutmaktan, kabzımalların anlatacağı hissî, dramatik hikâyelere kolay inanmamaktan başka çare yok. Yoksa «ah bir daha girebilsek» arzularıyla yanıp tutuşan 259'lar bir girerlerse kolay kolay çıkmazlar bir daha.

Milyonerler eğleniyor!...

Saçları boya, yüzü boya, gözleri cılk boya.. Ayağında lame papuçlar, ayağında kırmızı, dar pantolon, boynunda bileğinde altınlar, altınlar.. Yaş mutlak elli, belki de altmış, Twist yapıyor, Ça—Ça yapıyor, sonra bar tezgâhındaki viskisini alıyor, sonra bir İspanyol delikanlısının ensesini öpüyor öpme değil bu emme, ısırma belki de... Kocası kırmızı yüzlü, iri yapılı bir Amerikalı.. Onun da ağzında kocaman bir puro var, rengi yeşile çalan bir puro. Körpe bir salatalık gibi duruyor ağzında.. «Ben yüzaltmış yıldan beri viski imâl eden şirketin ortaklarındanım, diyor, adım Fed Stein». Sonra karısının kalça figürlerine karşı kalın kalın gülüyor...

Bir başkası geçiyor yanımdan. o da çapkınca bir iki kalça ve ayak figürü yapıyor, sonra kolunu belime doluyor, «Bu akşam Hilton'da dans, okey?» diyor.

«Okey» diyorum.. Gene fıkırdıyor.. Bir ara belime dolanan kolu aşağıya doğru kayıyor, kaba etime doğru sani, sonra dilini çıkarıyor.

Milyonerler gemisinin genç gönüllü geçkinleri!

Üstünde yakası iyice açık bir bluz var, yılanlı kolye var, renkli, kıymetli taşlar var. Kaşlarının tümü alınmış, yok yok dökülmüş, onların yerine kalemle kuyruklu kaşlar çekilmiş. Rimelle takma kirpiklerin altında boncuk boncuk bakan gözler. Ellerinin üstündeki solgun mavi damarlara inat, parmaklarının ucunda sedef ojeler, boynunda, kulağında ve bileğinde halkalar, halkalar, halkalar...

— Peki ben ne kadar gösteriyorum dedi bir ara.

— Siz mi? Siz.. dedim, durdum, düşündüm.. Giyimine, saçlarına, boyalarına bakarak düşündüm, sonra:

— Siz ikinci defa yirmiye giriyorsunuz dedim.

Anlamadı belki demek istediğimi.. Ya da ben kötü ingilizce ile anlatamadım. Güldü, barın tezgâhına vura vura güldü. Arkasından:

— Ben üç defa yirmiyim, yani altmış dedi.

Gitti az ötedeki otomatik plâk makinesine para attı. Paranın atılmasıyla birlik, ekranda ünlü bir şantöz şarkı söylemeye başladı. Televizyonlu otomatik plâk makinesiydi bu. Caz şarkısı söylenirken o gene omuz, kalça ve ayak figürleri yaptı. Gene güldü, gözetti ve dilini çıkardı. Sonra İtalyan barmenin uzattığı viski kadehini aldı. Ve bütün genç kızlara, genç kadınlara inat çalımla dikti. Oysa altmışlık bir genç kızdı bu. Altmışlık kadındı.. En önemlisi altmışlık bir çocuktu. Bunun da kocası mutlak bir Amerikalıydı, bir gübre kralı, ya da bir bilmem ne kralı idi. Benim senin dört yılda, beş yılda kazanacağımız parayı o 50 günlük gezide harcıyordu. Sonra gene benim senin bir arada kazanacağım parayı o köpeğinin gezi ücreti olarak ödüyordu. Sonra gene benim senin 6 aylık ev kiramızı o gemideki dans hocasına veriyordu...

Parayla, süsle, yaldızla ün yapmış kişileri gezdiren bir Amerikan transatlantiği idi bu. Adı Constitution'dı. 450 yolcusu vardı, çoğu milyonerdi, çoğu 50'lik, 60'lık genç kızlardı. Bir yolcunun 50 günlük gezi için ödediği para 6 bin dolardı. Bir köpek için ödenen para 100 dolardı. Bir saatlik dans için ödenen para 10 dolardı. Daha kuaför için, daha masör için, daha ard arda dikilen, hem çalımla dikilen viskiler için ödenen paralar da vardı. Aşağı yukarı 50 gün için 100 bin Türk lirası..

Belki bu gemi daha sonra Afrikadan da geçecekti. Ama bunlar, bu süslü, bu yaldızlı, bu kürklü hanımlar, bu göbekleri enselerinde bitmiş bir bilmem ne kralları düşünmiyeceklerdi belki hiç Afrikayı. Oradaki zencilerin karanlığa baskıya ve sömürülmeye karşı ağarmış dişleri olduğunu bilmiyeceklerdi. Daha doğrusu düşünmek için, bilmek için vakitleri olmıyacaktı. Çünkü 60 lık Miss Holidey geminin güvertesinde çok rahat bir şezlonga uzanmıştı. Ve dizlerinin üstüne irice bir fareye benziyen köpeğini oturtmuştu. Onu üşütmemek için üstüne yünlü kumaştan battaniyesini örtüyordu. Bir başka Miss akşama gemide verilecek balo için hangi tuvaletini giyeceğini düşünüyordu. Bir başka Lady masöre, ya da kuaföre saat kaçta gideceğini hesaplıyordu. Ve gene bir başka dul, jigolosu olan delikanlının hangi parfümü, sevip, sevmiyeceğini araştırıyordu.

Bu yaşlı kadınların hemen hepsinde bir direnme vardı, yaşlılığa karşı direnme.. Ya da ikinci tura, ilk gençlik turuna başlama isteği. Refah getiriyordu onlara bu r a h a t l ı k getiriyordu. Bir başka sorun, bir başka istek yoktu onlar için.

Daha yaşlı, daha tirit olanlar geminin güvertesine çıkmışlar, şezlonglara uzanmışlardı. Üstlerinde mavi mavi lekeler olan pörsümüş bacaklarını, yok yok baldırlarını, ilk Marmara güneşine, ilk Marmara göğüne açmışlardı, içlerinden belki de «Yağma yok kör şeytan» diyorlardı.

Geminin başka salonuna geçiyorum. Birbirinden güzel, birbirinden rahat salonlar bunlar. Sonra yumuşak yumuşak halılar, yumuşak yumuşak koltuklar.. Koltuklardan birinin kumaşını tuttu bir arkadaşım, «Bu kumaştan ne güzel elbise olur» dedi ve içini çekti.... Sonra başka yerlerinde barlar, orkestralar. Yüzme havuzları, vitrinler, sinemalar, tiyatrolar, televizyonlar, doktorlar, kuaförler, masörler masörler vardı.

Gene kürklü, yaldızlı biri ile karşılaşıyorum. Batının uygarlığı. Batının inceliği olacak, tanı, tanıma, mutlak gülüyorlar, mutlak selâm veriyorlar adama. Daha doğrusu gülmek en başta gelen özellikleri. Oysa bilmezler bizde gülmesini beceren kaç kişi var!..

Bir başka büyük salonda kanunî Ahmet Yatman, Folklor ekibi. Türk lokumları, Türk sigara ve içkileri var. Kalkan ekimiz transatlantiğin cilâlı pistine güm güm iniyor. Lady'ler, centilmenler alkışlarını esirgemiyorlar.

Bu arada Basın Yayın ve Turizm memurlarından biri, «Ah diyor, hiç olmazsa bunların yarısı inse İstanbula. Ve bu alkışlar kadar dövizi de esirgemeseler İstanbuldan, ahh esirgemeseler...»

Dua eder gibi konuşuyordu memur. Dışarda bir başka lady Boğaz'ı seyrediyor ve irice bir fareye benziyen küçük köpeğini battaniyesine sarıyordu...

Celâlettin Çetin

On yıl önceki «Yılanların Öcü» olayı

Sansür film çeviriyor

«Âşık Veysel'in Hayatı»

Bir daha belirtelim: Sansür tüzüğüne göre sansür kurulu bir film üzerine ancak şu üç karardan birini verebilir: 1) Toptan red, 2) Toptan kabul, 3) Bazı değişikliklerle kabul. Sansür kurulunun bir de «teamül» ü vardır: Toptan red kararı hemen hiç uygulanmaz. Bunun sebebi, bir yandan sansür kurulunun daha önce, çevrilmesini istemediği senaryoyu reddetmek yetkisini taşıması; bir yandan da bu yetkiyi taşıyan bir kurulun, çevrilme iznini verdiği bir senaryoya göre meydana getirilmiş filmi yasaklamakla yükleneceği maddî ve manevî sorumluluğun ağırlığıdır. Bundan dolayı, sansür kurulumuz, senaryosu kabul edilmiş bir filmi ya olduğu gibi kabul eder, ya da bazı değişiklikler ister. Fakat «teamül» e göre, bu değişiklikleri isterken sansür kurulu şu ölçüye dayanmak zorundadır: Ancak senaryo dışına çıkılmış bö*lümlerin değiştirilmesini istiyebilir.* «Yılanların öcü» nde böyle olmamıştır. Kurulun en «sert» üyeleri bile «Yılanların öcü» nün toptan reddedilmesi gerektiğini ileri sürememişlerdir. Fakat kurul, 10 günlük savşaklamadan sonra «Yılanların öcü» nde, gerek görüntülerde gerekse konuşmalarda, filmin üçte birine kadar yayılan değişiklikler istemiştir. Oysa bu istek, film ile senaryo arasında uygunluk olmaması sebebine dayanmamaktadır. Nitekim sansür kurulu, değiştirilmesini istediği hususlar için, «yukarıda belirtilen bazı hususlar senaryoda mevcut olmakla beraber...» diyerek bunu «ikrar» etmiştir. İşin gerçeği şudur: Sansür kurulu, filmi reddetmek cesaretini gösterememiş, fakat yapımcının bir daha girişemiyeceği değişiklikler istiyerek bu red kararını başka yollardan sağlamak peşine düşmüştür. Sansür kurulunun daha önce senaryoda kabul edilmiş bitiş sahnesini bile istemiyerek, bir senaryocu edasıyla yeni sahneler düzenlemeğe kalkması, «mizansenler» düzmesi, ancak şaşkınlık, *sorumsuzluk, yetkiyi kötüyü kullanma,* kötü niyetle vasıflandırılabilir. Aşağıda, bu «nevzuhur» sinemacıları, işbaşında gösteren bazı parçalar bulacaksınız:

«İrazca'nın söylediği «Yılanlar kadar olamadınız, insan öcünü bırakmamalı, elimizden gelmiyeni yapmalıyız. Önümüze çıkanın kafasını bile kırarız. bununla Hacı Ali'nin kafasına bütün kuvvetinle vuracaksın» tarzındaki sözlerin;

«Muhtarın Hacı Ali'ye söylediği «Padişah cellâtları» ibaresinden «padişah» kelimesinin;

«Kerpiç kırımına giderken İrazca'nın söylediği «Askeriyenin gece talimi gibi» şeklinde konuşmanın... çıkarılması.

Beline taş atılma suretiyle çocuğu düşürülmüş Hatice'nin tedavisi için getirtilen sağlık memurunun kendisine sorulan sualler karşısında verdiği cevaplar, bitaraf olarak ve her vatandaş gibi böyle durumlarda kanun yollarına müracaat hakkına sahip olduğu fikrini telkin etmesi gerekirken bunu yapmadığından bu sahnedeki cevabî konuşmanın buna göre tanzimi, mümkün olmadığı takdirde çıkarılması.

Irazca ile oğlu ve gelini Hatice'nin kağnı ile savcılığa müracaat etmek üzere filme son teşkil etmemesi ve cereyan eden vakaların savcılığa intikal ettirilmesi, savcının bir müzekkere ile Hacı Ali ve Muhtarı suçlu olarak celbettirmesi keza savcının Irazca ve oğlu Bayram'ın haklarını kendi kendilerine almaya kalkışmaları hareketlerini suç sayıp haklarında kanunî takibat yapılacağını açıklaması, Muhtarın vazifesini suiistimal ile adam dövdürmekten ve Hacı Ali'nin de çocuk düşmesine sebebiyet vermekten dolayı keza haklarında takibat yapılmakta olduğunun savcı tarafından belirtilmesiyle ilgili söz ve sahnelerin filme eklenmesi.

Bayram'ın köyün içersinden geçerken Hoca'yı işaretle karısına söylediği «Yahu şaşıyorum şu Beytullah Hoca'ya. Çok zaman adımını atmaya dermanı olmaz eli bolca para görmez, oğlu sözünü tutmaz, karısı yüzüne gülmez, yine de şükür çeker» şeklindeki konuşmasıyla karısının buna cevaben söylediği «Tövbe de, tövbe de, günaha gi...

NELER DEDİLER...

«Şimdi Anadolu'da bir film oynuyor. İsmi «Hac yolu». Konusu, memleketten Arafat'a kadar hac yolculuğunun meşakkati safhaları. Bu, «El-Hac» ismindeki bir Mısır filminden bozmadır. «Yasak ettirilir» korkusuyla İstanbulda oynatılmadığı için onu göremedik. Haber alıyoruz ki, bu filmin yarattığı mistik hava ile bu havadan faydalanan yobazlar, Anadolu'yu işlemiye başlamıştır★ Bu filme Ankara sansürü izin vermiştir. Bu sansürün izinleri de yasakları gibi anormal oluyor. Bir film ki, Suudi Arabistan devleti ile yobazların yararınadır, vatandaşı düşünmez, korumaz, sanat değildir, sansür nizamnamesine uygun değildir, yerli değildir, «İstanbul'un fethi» filmini yasak edecek kadar Türk filmlerinden hoşlanmıyan Mısır'dan gelmedir. Burada ufak bir rötuşla yerli film muamelesi görür, yurttaşın sömürülmesine vasıta olur.» (Şakir Sırmalı, «Cumhuriyet», 14-8-1953).

★

«Iki ay sonra Türkiye'de yerli ve yabancı filmlerin kontrolünü sağlıyan sansür nizamnamesi, yirminci yılını dolduracak. Mutlu bir yıldönümü olduğu ileri sürülemez. Nasıl ileri sürülsün ki, sinema gibi dev adımlariyle ilerliyen bir sanat ve endüstri koluyla, üstelik düşünme hürlüğü, sanatçının çalışmasıyla ilgili bir hukuk düzeni, yirmi yıl bütün değişik şartlara rağmen olduğu gibi kalmıştır. Film sansürü, yalnız düşünce ve sanatçının hürlüğü bakımından değil, aynı zamanda sinemanın endüstri olarak gelişmesi bakımından da bugün artık tamamiyle yetersizdir. 1939 da sansür nizamnamesi yayınlandığı vakit yılda beş film çevriliyordu, bugün yıllık yapım yüz sayısının üstündedir. Yirmi yıl önce hazırlanan film sansürünü bugün uygulamğa kalkışmak, delikanlılık çağına girmiş kimseye çocukluk elbisesini giydirmek kadar gülünç bir davranıştır. Kaldı ki, değil bugün, 1939 da bile aslâ «liberal» sayılamıyacak kadar geri bir sansür düzenin 1959 da hâlâ yürürlükte kalmasını özürlü gösterecek sebep de yoktur... 1939 tarihli nizamname, en toptancısından en demokratına kadar bütün ülkelerde varlığı kabul edilen «film sansürü» nün en sıkılarından biridir. Bir kere tek bir sansür değil, dört çeşit sansür ortaya koymaktadır; ikincisi, sansür kurulu tamamiyle hükûmet memurlarından meydana gelmektedir, bir tek meslek temsilcisi bile yoktur; üçüncüsü, nizamnamenin dayandığı ilkeler son derece belirsiz, kaypak, her çeşit yoruma elverişli, bundan dolayı sinemacının zararına işliyecek özelliktedir; dördüncüsü, bütün bu elverişsiz durumlara karşı sinemacının uğrayacağı maddi ve manevi zararlara karşı gerçekten işliyebilecek, hakkını aramasını sağlıyacak bir dayanak yoktur.» (Nijat Özön, «Dost» Mayıs - Haziran 1959).

★

«Sansür heyeti yerli ve yabancı filmleri seyrederken, elindeki Nizamname çerçevesinde, bir çok hususları inceler. Hemen ilâve edelim ki, bizde bu iş maalesef pek ilkel bir zihniyetle ifa edilmekte ve çoğu zaman yersiz müdahalelerle karşılaşılmaktadır. Sansür heyetinin Türk filmlerine karşı, yabancı filmlere kıyasla, daha sıkı davrandığı da bir gerçektir... Çoğu zaman «Türk memuru rüşvet almaz. Türk köylüsü çıplak ayakla dolaşmaz.» Hattâ «Türk erkeği karısını aldatmaz» gibi, aşırı ve gülünç mülâhazaları dikkate alan bu heyetin üyelerinin bazı konular karşısında da pek sorumsuz davrandığını üzülerek müşahade etmekteyiz... Bu ve buna benzer davranışlar Türkiye'de film sansürü işlerinin artık 1960 yılına yakışır bir zihniyetle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İlgililerin, 1936 da Faşist İtalya'sında tatbik edilen Sansür Nizamnamesinden aynen tercüme edilerek hemen hemen aynen benimsenen şimdiki nizamname ile bu işin yürütülmesine imkân kalmadığını idrâk etmeleri zamanı gelmiştir.» (Semih Tuğrul, «Tercüman», 12-3-1960).

★

«Polis devletinden hukuk nizamına geçiş günlerinde ele alınması gereken konulardan birisi de Türk filmciliğidir. Zira Türk filmciliğinin dünya film sanatına yaklaşabilmesi, Türkiye'de tatbik edilmekte olan sansür sisteminin kaldırılmasına bağlıdır... Polis idaresinde, daha doğrusu polislerce çevrilen Türk filmlerinin seviyesi ortada. Son yılların bütün teknik ve bilgi bakımından Türk filmciliğine bazı ilerlemeler getirmiş olmasına rağmen sanat seviyesinde bir arpa boyu yol alınamaması, polis sansürünün korkunç baskısı sonucudur. Operatörü polis nezaretinde çalışmağa mecbur kılan bir sansür nizamnamesi ve polis müdürünün tabii aza olduğu bir sansür yürürlükte kaldıkça, Türk filmciliğinin dünya film sanatı ile her hangi bir yakınlık kuracağını sanmak, umutların en yersizidir.» (Burhan Arpad, «Vatan», 13-6-1960).

★

«Sinemanın bir kamu hizmeti olarak değerini ve sinemacılıkta fikir hürriyetinin önemini devrimden sonra İstanbul Üniversitesinde kurulan Anayasa Komisyonu çok iyi anlamıştır. Bu komsiyon tarafından hazırlanan Anayasa tasarısının getirdiği en müspet, en ileri hükümlerden biri, sinemadan sansürün kaldırılması idi. Bu hükmün, şimdi, Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasada da alıkonulması beklenir. Sinema için bu kadar liberal bir hüküm belki bütün hür dünya için de bir yenilik olacaktır. Fakat hür dünya bu yenilikte çok geç kalmıştır. Bugün, bir romanın sansür edilmesi bize ne kadar tahammül edilmez bir gerilik gibi görünürse, aslında, film sansürü de o kadar geriliktir. Bir kere film sansürü kaldırıldıktan sonra, bunun korkulacak hiçbir yönü olmadığı, hür bir toplum için, romanın, şiirin sansür edilmemesi kadar tabii olduğu her halde görülecektir.» (Bülent Ecevit, «Ulus», 8-2-1961).

«Biz her işin aksini yapmışız. Azıcık düşünce kırıntısı olan bir senaryoyu yasak etmişiz. Ama yüzlerce baldır-bacak, iğrençlik akan senaryoyu severek tasdik etmişiz. Şu yazıyı yazarken, o filmler gözümün önüne geliyor da kusacağım geliyor. Şu sansür heyetinin de amma midesi varmış! Bu kadarı da olmaz. Bu kadar korkunç bir şeyi n'olur, şu millete reva görmeyin. Sinema yirminci yüzyılın bir numaralı halk sanatıdır. Bunu bu iğrençlikte bırakmayın. Sinemacılar, bu aşağılık filmler tarafından Türk halkı sömürülüyor. Duygusu, zevki sömürülüyor. Şunun önüne geçin. Bu filmler böyle sürüp gittikçe halkımız mahvolacak. Evet, evet bu filmleri yasak etmeli. Bu sansürü tezelden kaldırmalı. Şu sansürdeki kişilere bir tek film bile emanet etmemeli... Ne duruyorsunuz, Sayın İsmet İnönü? Şu antidemokratik sansürü kaldırın.» «Yaşar Kemal, «Cumhuriyet», 14-2-1962).

rersin sonra» tarzındaki sözlerin çıkarılması.

Kaymakamı karşılamağa giderken. Muhtarın, orada mevcut bulunanlara karşı sarfettiği sözler arasında geçen «Külâh kapmak» ibaresinin çıkarılması.

Filmde tekrarlanan «köylü milleti» ibaresinden «millet» kelimesinin halkımız arasında bir ayrım varmış intibaını uyandıracağından çıkarılması.

Yukarıda belirtilen bazı hususlar senaryoda mevcut olmakla beraber bunların film haline intikalinde aile kutsiyetini sarsıcı ve cemiyet nizamlarını bozabilecek, suça tahrik ve teşvik edecek, dinî âkidelerimizi rencide eyleyecek durumlarda görüldüğünden, gerekli tadilâtın yapılması ve yine izah edildiği tarzda bazı sahnelerin ilâve edilmesi ve kesin kararın, bu hususların yerine getirilmesinden ve filmin tekrar görülmesinden sonra ittihaz olunmasının uygun görüldüğüne oybirliğiyle karar verilmiştir.»

Bunları Biliyor musunuz?

- **TÜRKİYE'DE meydana getirilen her film bir değil dört çeşit sansürle karşılaşır. Birincisi, senaryo halindeyken yapılan ön - sansürdür. İkincisi, bu senaryoya göre çevrilen film üzerinde yapılan asıl sansürdür. Üçüncüsü sansür kurulundan gösterme belgesi alıp piyasaya çıkan filmi yasaklamak yetkisini taşıyan mülkiye âmirlerinin, savcıların yaptığı son-sansürdür. Bir de bütün bunlara sinemacıda kendiliğinden yol açtığı kendi kendini sansür vardır.**
- TÜRKİYE'DE Sansür tüzüğü iki kanuna dayanılarak çıkarılmıştır. Biri «Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilâtına ve Vazifelerine dair Kanun», öbürü «Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu»dur. Bu iki kanun eski devirlerde bile «antidemokratik» bulunarak bir çok hükümleri, bu arada sinemayla ilgili hükümleri, değiştirilmiş fakat sansür tüzüğü çeyrek yüzyıldır olduğu gibi kalmıştır.
- TÜRKİYE'deki sinema sansürü, bir devlet sansürüdür, Çünkü Sansür Kurulu üyelerinin hepsi devlet memurudur. Kurulda bir tek sinemacı yoktur.
- TÜRKİYE'deki sinema sansürü, bir polis sansürüdür, çünkü İçişleri Bakanlığına bağlıdır, iki üyesinden biri İçişleri Bakanlığından, öbürü aynı Bakanlığa bağlı Emniyet Genel Müdürlüğünden gelir.
- **TÜRKİYE'de sansür kuruluna üye olmak için belirli bir eğitim görmüş olmak, sinemadan anlamak, genel kültür sahibi olmak aranmaz.**
- TÜRKİYE'de sansür tek derecelidir. Sinemacının başvurabileceği bir itiraz mercii yoktur. Ama İçişleri Bakanı isterse gösterme izni almış bir filmi istediği anda yasaklıyabilir.
- ***TÜRKİYE'de yabancı filmler*, yerli filmlerden daha imtiyazlıdır: Sansür kurulu bunlara daha çok müsamaha gösterir, üstelik yabancı filmlerin sansürü iki derecelidir.**
- TÜRKİYE'de her çeşit film çevrilirken «operatör» ün yanında hükûmetçe bir ya da bir kaç polis bulundurulabilir.
- **TÜRKİYE'de çevrilen filmlerin banyo için memleket dışına çıkması hükûmetin iznine bağlıdır. Türkiye'de *renkli film* banyo edilemediği için, yurdumuzda çevrilen her renkli film için ayrıca hükûmetten izin koparmak gerekir. İşgüzar memurlar, amatörlerin çevirdiği aile filmlerine bile aynı hükümleri uygularlar. Amatör filmler için bu yetki son olarak Emniyet Müdürlüğüne verilmiştir. Emniyet *Müdürlüğü* yetkisini kullanırken, filmini yabancı ülkeye gönderecek yurttaşın «içtimai durumunu», dikkate alır, giyimine kuşamına kadar.**

«Yılanların öcünde sansürün beğenmediği sahnelerden biri

HABERLER

FRANSA

★ **Paris halinin lokallerinden birinde, 1934 yılında henüz yirmidokuz yaşında iken vefat eden ünlü Fransız yönetmeni Jean Vigo'nun hâtırasına ithaf edilen «Jean Vigo Armağanı» dağıtılmıştır.**

Uzun metrajlı şeritler kategorisi için armağan, oyuncu Yves Robert'in rejisör olarak çevirdiği ilk filmi olan «Düğmelerin Savaşı» na verilmiştir. Robert'in en tehlikeli rakibi, bir hayli oy alan, Anges Varda'nın «Beşten yediye kadar» isimli eseri olmuştur.

İKİ OLAY, TEK YARGI

YIL 1933

1922 de T.B.M.M. ordularının İzmir'e doğru ilerleyişini gösteren bir savaş dökümanteri, «İstiklâl» (ya da öbür adıyla «İzmir zaferi»), Dolmabahçe sarayında Atatürk'e gösterilir. Film biter; Atatürk filmin çevrilmesine emeği geçenleri tebrik eder. Bu arada, kendisine, yeni gelen ve sansürce gösterilmesi yasaklanan yabancı bir filmin bulunduğu bildirilir. Film. Alman yazarı Erich Maria Remarque'ın ünlü romanından Amerikalı rejisör Lewis Milestone'un çevirdiği «All Quiet in the Western Front - Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok» adlı eserdir. Atatürk'ün filmi seyrettikten sonra çevresindekilere ilk sorusu şudur: «Bunun gösterilmesini kim yasak etmiş?». Sonra biraz önce tebrik ettiği sinemacılara dönerek şöyle der: «Keşke siz de filminizi, harbin fecaatini gösteren ve sulh fikrini telkin eden bu film gibi çevirseydiniz.»

YIL 1962

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Çankaya'da «Yılanların Öcü» nü seyrettikten sonra, romanın yazarını ve filmi meydana getirenleri tebrik eder, filmin köy gerçeklerini yansıtmaktaki başarısını över. Sinemacılar, sansürden duydukları endişeyi belirttikleri vakit Gürsel «Kim bunlar?» diye sorar ve endişe etmemelerini söyler. Film, on gün o kuruldan bu kurula dolaştıktan sonra, gerçekte red kararı demek olan geniş bir «kuşa döndürülme» kararına varılır. Gürsel'in bunu duyduğu vakit söylediği söz şudur: «Sansür kuruluna münasebetsiz kimseler girerse böyle olur.»

«Düğmelerin Savaşı» nı en çok *müdafaa* edenlerden biri Jean Cocteau'dur. Fransız akademisinin ünlü üyesi : «Yves armağanı hak etmiştir. *Bu filmi yapabilmek için* karısı ile birlikte bütün tasarruflarını kullandı» demiştir.

★ Sinema alanında «Goncourt» armağanı değerini taşıyan «Louis Delluc Armağanı» altıya karşı sekiz reyle François Reichenbache'nin «Bu kadar dolu bir kalb» adlı filmine verilmiştir. Altı oy alan diğer filim ise François Truffaud'nun «Jül ve Jim» i dir.

★ **1961 senesinde Fransa'da 104 uzun metrajlı filim yapılmıştır. Bunlardan 70 i yüzde yüz Fransız yapıtı, 34 ü de müşterek yapımlardır. 1960 ta yapılan 124 filme nazaran geçen senenin prodüksiyonunda % 16 oranında bir eksiliş görülmektedir.**

Diğer taraftan Paris'te vizyona giren filimlerden de bir *eksiliş görülmüştür:* 1960 taki 390 filme karşı 1961 de 362 filim. Bundan zarar gören özellikle Amerikan şeritleri *olmuştur.*

JAPONYA

★ Japon radyosu 1961 senesinde Japonyada gösterilen en başarılı filimleri seçmiştir. Yılın en iyi filmi olarak «Balonla bir seyahat» (Fransa) seçilmiştir. Diğer filimler arasında «Bakireler çeşmesi» (İsveç), «West Side hikâyesi» (A.B.D.), «Müthiş yediler» (A.B.D.), «Zazie Metro'da» (Fransa ve «Çantalı Kız» (İtalya) yer almaktadırlar. Yılın en başarılı Japon filmi olarak da «En büyük aşk» seçilmiştir.

★ **«Daiei» şirketi, 70 mm. lik ilk filmi olan «Sakya» nın gördüğü *rağbet üzerine*, Şing hanedanının ilk İmparatoru Shih Huang Ti'nin hayatını anlatacak «İlk İmparator» adlı bir *filmi* ayni sistemle hazırlamaktadır. Eserin rejisörü Kon Ichikawa'dır. İmparator Shih Huang Ti, özellikle Mançurya sınırlarında yaptırdığı 10.000 Km. uzunluğundaki set ile meşhurdur.**

BELÇİKA

★ **Belçika Filim Eleştirmecileri Birliği büyük armağanı Luis *Bunuel'in* «*Viridiana*» sına verilmiştir. Bunuel'den sonra sırasıyla Michelangelo Antonioni'nin «Macera» sı, Louis *Malle'nin* «*Zazie Metro'da*», John Cassavetes'in «Gölgeler» i ve Alain Resnais'nin «Geçen sene Marienbad'ta» sı *gelmektedir.***

«Encümen-i Teftiş ve Muayene» den

«Merkez Film Kontrol Komisyonu» na kadar

Türkiye'de sansür geleneği

Türkiye'de film sansüründen söz açıldığı vakit daima tekrarlanan bir nokta vardır: Türk sinemacılığını bir demir çember içine sokan o ünlü sansür tüzüğü, faşist İtalya'nın aynı konudaki mevzuatından alınmıştır. Yanlış değil tabiî. Fakat yine hep unutulan bir nokta vardır: Türkiye'de sansürün uzun bir geçmişi ve geleneği bulunmaktadır. Mutlaka bir kaynak aramak gerekirse, Mussolini İtalya'sının film sansürüne değil, Abdülhamit II Türkiyesinin «Encümen-i Teftiş ve Muayene» sine çıkmak daha doğru olur. 1880 yılında «Maarif Nezareti» ne bağlı olarak meydana getirilen bu kurul Türkiye'deki bütün roman, piyes, dergi ve gazeteleri, yabancı ülkelerden gelen aynı çeşit eserleri inceliyor, basılmamış müsvetteleri gözden geçiriyor, halk önüne çıkıp çıkmaması konusundaki itiraz edilmez kararını bildiriyordu. Aşağıda, Abdülhamit II'nin, Türkiye'deki bütün sanat ve kültür hayatını bir cendere içine sokan, tam bir kontrol altına alan bu «Encümen-i Teftiş ve Muayene» sinin, yalnız piyesler konusundaki kararlarından birkaçını bulacaksınız. Bunu 1962 Türkiyesinde «Merkez Film Kontrol Komisyon» nun «Yılanların öcü» adlı film konusunda verdiği kararla karşılaştırmak, 75 yıl önceki zihniyetin bütün tazeliğiyle nasıl devam ettiğini açıkça ortaya koyar.

1886

«Hain cariye» nâm piyes adab-ı umumiyeye münafi bulunduğundan tab u neşrinin caiz olmadığı...

«Çifte bunaklar», münderecatında bulunan «eşek» ve «köpek» gibi bazı tabirât-ı galizanın tayyı ile tab u neşrine ruhsat verildiği...

Aralık 1886

«Şeytan kuyusu» nam piyesin, tabirât-ı galizanın çıkarılmasından sonra tab'ı...

Ocak 1888

«İki gencin serencamı» yahut «Tez ayrılık» nam türkçe piyesin adab-ı islâmiyeye mugayir ve ahlâk-ı hâmideyi muhil ve muaşaka-yı mufritayı musavvir olduğundan mezkûr piyesin reddine...

«Duvarcılar» nam türkçe piyes adad ve usule mugayir olduğundan reddine...

1888

«Sandalcılar» nam türkçe piyesin muhasin-i ahlâk ve adaba mugayir olduğu ledelmuayene anlaşılmakla reddine...

«Kürek yolu» nam piyesin adı «Klamera» kalmak üzere tab'ına ruhsat verildiği...

1889

«Ebu'l-ulâ yahut Mürüvvet» nam piyesin icrası, siyaseten caiz olmadığından reddine...

Kasım 1889

Türkçe «Öksüz kız» nam piyes ledelmuayene fesad-ı ahlâka bâdim birtakım meyhane arbedelerini havi olduğu anlaşılmış olmakla reddine...

Şubat 1891

«Amerika yamyamları» piyesin mahzurdan sâlim olmadığından tab u neşrine ruhsat verilmediği...

22 Temmuz 1891

«Karmelit» piyesinin mütercimi mektep talebesi olduğundan tab u neşrine ruhsat verilmediği...

1892

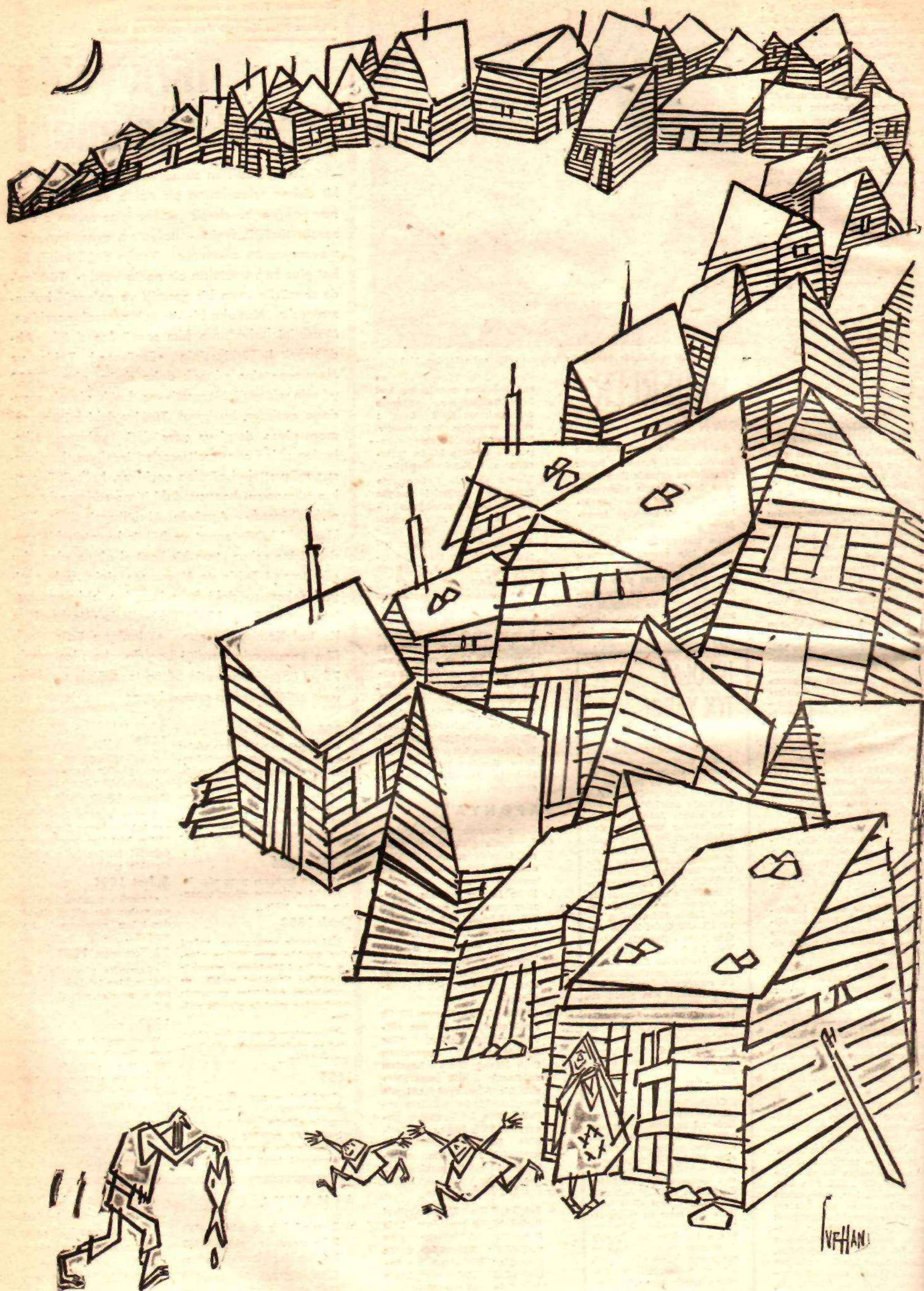
Ve esasen tab u neşri memnu olan «Zavallı çocuk», «Vatan», «Âkif Bey», «Pâkdamen» nam kitaplardan sekiz parça bulunarak *bilmüsadere*...

Ekim 1892

«Zavallı çocuk» nam türkçe tiyatro risalesinin intişar ve icrası memnu tiyatrolardan olup hark ve imhası lâzım gelmekle...

ALMANYA

★ Bonn şehrinde yayınlanan «Die Zeit» mecmuası «1961—1962 Eleştirmeciler Armağanı» nı dağıtmıştır. Senenin en güzel *filmi* olarak Michelangelo Antonioni'nin «Gece» si seçilmiştir. Diğer armağanlar Andrey Vajda («Kül ve Pırlanta» için), Alain Robbe — Grillet'ye («Geçen sene Marienbad'ta» nın senaryosu için) ve oyuncular arasında Anouk Aimée (Lola), Albert Finney (Sevişme Günleri), Walter Giller (Milyonlar arasında iki) ve Loni Van Friedl (Uzayan Gölgeler) ile Muench (Malakya'da Mucize) e *verilmiştir.*

I NİSAN